

Jätetty 23/V 01.

Muinaistieteellös - Historiallinen

Kertomus

Lappeveden Kihlakunnasta.

Ensimmäinen Osa:

Lappeveden ja Lemin Pitäjät.

Jöns Cederhvarf

Sisälyys.

Lappeen Kihlakunta:

Esipuhe.	s. 1.
Yleistilmaus Maantieteellisiin Olo-	
hin.	s. 5.

Lappeen Pitäjä:

Maantieteellinen Katsaus.	s. 13.
I. Esihistoriallinen Aika.	
Esihistorialliset Vähiiset.	s. 20.
Löydöt.	s. 22.
Kivikät Muinaisjäännökset	s. 24.
Tarut.	s. 24.
II. Historiallinen Aika.	
Historialliset Vähiiset.	s. 25.
Hallinnollinen Jako.	s. 79.
Oikeudellinen Jako.	s. 95.
Kirkollinen Jako.	s. 107.
Löydöt.	s. 115.

Kuntaat Muinaisjäännökset:	
Kirkot Lappeedella (Kaukila) ja	
Lappeenraamasta	s. 119.
Lappeenraaman Linnovitusjäännök-	
sistä y. m. Muistomerkkeistä	s. 135.
N. k. "Pontuksen Kaivamot"	s. 143.
Asumusjäännökset	s. 155.
Muistot ja jäännökset Lota-ajolta	s. 158.
Tarut.	s. 162.
Paikkainnimet.	s. 163.

Lemin Pitäjä:

Maantieteellinen Katsaus	s. 177.
I. Esihistoriallinen Aika.	
Esihistorialliset Väikeet.	s. 183.
Löydöt.	s. 184.
Kuntaat Muinaisjäännökset	s. 187.
Tarut.	s. 187.
II. Historiallinen Aika.	
Historialliset Väikeet.	s. 189.
Löydöt.	s. 191.
Tiedot Asuttamisesta	s. 193.

Kuntaat Muinaisjäännökset.	
Kirkot Lemillä.	s. 197.
Asumusjäännökset.	s. 204.
Muistojä ja jäännöksiä Lo- ta-ajoilta.	s. 208.
Taruja Aarteista.	s. 211.
Paikkainnimet ja kulin luit- tyvät Tarut.	s. 213.
Favoista.	s. 218.
Puhseuparsia.	s. 219.
Puvuista.	s. 223.

Käytettyjä Lähkeitä.	s. 229.
Pörustukset (2), Kartat (2) sekä Valokuvat (13).	

Esipuhe.

Kokouksessaan toukok. 21 p:nä v. 1896 hyväksyi Suomen Muinaismuisto-Yhdistys minut sen stipendiaattina etujänsä muinaistieteellisesti tutkimaan Lappuseen kihlakuntaa ohdella, että laattisin tavomukaisen kertomuksen. Mutta kun kihlakunta seitsemine pitäjän pienessä matkaraikani (200 hukk.) nähdessä minusta tuntui verraten lajalla, päätin jo alusta ennen lähtöäni sekä neuvoteltuaani erään Suomen Muinaismuisto-Yhdistyksen arvoisan johtokunnanjäsenen kanssa nieluim-

min tarkoin tutkia alitoiminnan alu-
seen, jori tai kolme piltäjä, kuin hä-
täisesti kulkea kautea koko kiltalukun-
nan.

Tähän päätökseen nojaten volit-
tiin sitten samana kesänä töihin ryh-
tyssään tutkittavaksi Lappveden ja
Lemm piltäjät, joista matkustelin tie-
toja urkkien miltä joka talosta. Lii-
tä luolimatta, ja vaikkapa vielä ka-
si eri kertaa v.v. 1897 ja 1900 kuin ly-
hempiä matkoja mainittuihin piltäjiin
erinaisten tietojen täydentämiseksi,
olivat tutkimusten tulokset kuitenkin
muinaistieteellisesti negatiiviset.
Käissa seuduissa ei näet voimit pu-
hua minkäänlaisesta esihistoriallisesta
muinaisudesta. Täm ollen olen tui-
resti epäillyt ensinkään ko-

konaisuudeksi koota havaintojani. Mutta
 koska esihistoriallisia aikajaksoja tutkit-
 taessa positiiviset ja negatiiviset tulokset
 lienevät yhtä tärkeitä silloisen asutuk-
 sen leviämisen määräämiseksi ja kun
 nyt matkoillani sitä paitsi olen onnis-
 tunut keraamaan yhtä ja toista, joka
 ehkä olisi hyödyksi myöhemmän, his-
 toriallisen kulum valaisemiseksi. Sai-
 maan seudussa, ryhdyin vihdoin, sit-
 ten kuin vielä olen käytlänyt kokojou-
 kon kirjallisuutta tutkimusten läy-
 dentämiseksi, kertomuksen laadi-
 taan, jonka läten jätän arvoisan lu-
 kijan suosiolliseen tarkastukseen alai-
 seksi.

Helsingissä joulukuussa v. 1900.

Joim Cederhvarf.

Gleissilmäys
Lappveden kihlakunnan Maantieteil-
lisiin Oloihin.

Lappveden kihlakunta Kipurin
läänin luoteisessa kulmassa rajoillaansa
ympäroipi aluesu, johon kuuluvat lou-
naisläntinen ja samalla suurin osa Lai-
maata sekä tämän länsipuolella oleva
maa Skymningjön yläjuoksun ja siihen
pohjoisesta päin laskevien järvien saak-
ka.

Sen keskittö kulkoo yhden suun-

laisesti, noin 20-30 km. päässä toisistaan^(1.), kaksi jääkauden muodostamaa harjantta n. s. reunamoracunia, joista eteläisen on tunnettu Salpausselänten nimellä. Niiden välillä löytyy useita pienempiä etelästä pohjoiseen päin kulkevia harjuja. Suhlakunnan keskisuota onkin sen vuoksi erittäin epätasainen.

Molemmat suomeniharjanteet ja etenkin eteläisen ovat vedenjakajina olleet paikkakunnalle suureksi merkityksiksi. Jälkimmäisen eteläisillä rinnoilla saavat ne joet alkunsa, jotka laskevat Suomenvedenpohjaan ja Kiipurinlahteen. Sen pohjoispuolella taas on se muinaisen uoma^(2.), jota myöten Laimaan vedet ennen joutuivat laskeak-

---

^(1.) Suomen Kartasto. Suomen Maantieteellisen Seuran toimittama. N:o 4.

^(2.) Suomen Kartaston Teksti. Karttalahti N:o 4. s. 19.

seura mereen Kyminjoen kautta. Edempänä pohjoisessa on toinen reunamoreeni muinaisen laskuväylän rajana. Sen rinteillä myös lähtee vesiä hahtaalle päin. Etelään virtaavat jo mainittuun uomaan. Pohjoisrinteiltä alkavat muutamet osaksi laimaasen osaksi lantta kohti Kyminjoen pohjoispuoleisiin järviin laskevat vedet.

Korkeussuhteet ⁽³⁾ kihlakunnassa vaihtelevat 50:stä 150:een m., siten että reunamoreenin ja harjujen korkeus on 100-150 ja näitä ympäröivän seudun 50-100 m.

Kuoriperän ⁽⁴⁾ muodostaa pääasiallisesti rapakivi-graniitti. Sitä löytyykin erinomaisen viljavasti. Lappveden kihlakunta vastaa juuri sijaitsee Suomen rikkaimmasta rapakivi-graniitti-seudussa, ~~kuten~~ sen hyödyksellään kuulut tiedt hyllin todistavatkin. - Tä-

---

(3) Suomen Kartasto. N° 2.

(4) Ibidem. N° 3.

man ohella tavataan kivilakunian luoteis- ja koillisshulmissa (myöhempiä) graniittiteja, pohjoisosassa samoin/kuin muutamilla Lai- maan saarilla vähän liuskaista graniittia ymälä varhaisempia graniittiteja.

Ittonaisia maalajeja⁽⁵⁾ edustavat suurimmaksi osaksi etenkin reunanorosen välillä, mutta hiukan myös niiden etelä- ja pohjoispuolilla moreenisora. Vähemmässä määrässä löytyy Goldiameren jättämää savea. Sitä tavataan Luumäen kirkolta Lappeenpääsen eteläpuolella Luumäen ja Lappeen pöytäjäissä kivilakunian itäiselle rajalle saakka, jonka yli se vielä jatkuu; pohjoisen reunanorosen seudulla Savitaipaleen kirkon itä- ja länsipuolilla sekä vielä Kalkealan pöytäjäen länsi- ja lounaisosissa. Lopuksi mainittakoon hiesta pohjoista reunanorosen pöytä-

---

(5) Luomen Kartasto. N:o 4.

kuu sen eteläpuolella, paikoittain myös
sen pohjoisilla vieruksilla.

Tämmöisinä esiintyvät maail-
le pääpäänteissään maantieteellinen
asema ja ne luonnon omistukset,
jotka ovat vaikuttaneet Lappeen
kirkonkunnan kehitykseen.

Kirkonkunta käsittää sen-
raavat seitsen pitäjää: Lappeen,
Lemi, Lummäki, Savitaipale, Luonen-
niemi, Taipalsaari ja Valkkala.

/o.

Lappveden Pitäjä.

Maantieteellinen Katsaus.

Lappveden pitäjä sijaitsee Lappveden kihlakunnan kaakkoisessa koluassa. Se rajoittuu seuraaviin pitäjiin: etelässä ja kaakossa Kymmin kihlakuntaan kuuluvaan Lähjärkeen ja Rauman kihlakuntaan kuuluvaan Kipurin pitäjään, idässä Jääskén kihlakuntaan kuuluvaan Joutsenoon, pohjoisessa Taipalsaareen, luoteessa Lemmön ja lännessä Luumäkeen.

Pitäjän pohjoisosassa kulkee lounaasta koilliseen jo edellisessä mainittu

Lalpausselänteeksi kutsuttu reuna-osa, joka muodostaa vedenjakajan Laimavesistöjen sekä Luomavedenpoljaan ja Tšipurinlahteen laskevien pienten järvien ja jokien välillä.

Laimaasta kuuluu Lappeveden pitäjään eteläisiin poljuikka muutaman km. levydeltä sekä tämän vesistön etelästä purkuväylästä länteen päin ne kapeat vedet, jotka joku km. Lappeenrannan kaupungin länsipuolella alkavat Jänköjärvi nimisenä. Mainittuihin vesistöihin ei Lalpausselän poljuisilla vierteiltä laske ainoatakaan vedenvurkkaa. Selänne näet tällä puolella on jyrkkä ja sen vierteet erittäin kapeat.

Eteläisillä rinteillä, jotka viettävät hiukan loivempina, sitä vastoin alkaa useita, kuten jo huomautettiin,

Luomenvedenpoljoan ja Viipurinlahteen las-
 kevia vesiä. Edellisen poljoikkaan purkau-
 tuu Juustilanjoki. Sen lähteet^(6.) ovat oikeastaan
 jo Laimaan rantaa pitkin kulkevan Lappausse-
 länteen takana; Loskuanjoki-nimisenä Kuijäma-
 järveen suokka, niillä suoperäisillä maille, joi-
 den halki Laimaan kanavan alkuosa on joh-
 dettu juuri Loskuanjokea myöten. Kohta kanavan
 länsipuolella lähtee Karhusjärvestä Mustajö-
 ki yhtyäkseen vasta Viipurin pitäjässä Kuijä-
 mäjärvestä lähtevään Juustilanjokeen, joka oike-
 alla saa Karhijärvestä Lappveden rajalla Ka-
 nanojan. Lännempänä alkavat ainoastaan
 puolisen peninkulmaa Lappeenrantaan eteläpuo-
 lella Rakkolanjoki ja Hoenijoki. Jälkimmäisen
 takaa pitkin mutkan lännen kautta, ennen
 kuin se juostuaan usean järven läpi ja

(6.) Luomi. 1845. Edw. Grönbld. Carl IX:s plan att förbin-
 da Laimen med Finska viken. S. 9
 Vesistöistä yleensä vertaa Luomen Yleistä karttaa F. 4.

Asatuaan lisävesiä sivella olevista lausmis-
ta myös vasta pitäjän ulkopuolella yhtyy
edelliseen. Tämä laskee Kärpurinlahteen
aivan Kärpurin kaupungin länsipuolella.
Lappveden lounaiskolkasta alkaa melkein
Salpausselän vierellä Peltjärvestä Vil-
ajoki ynnä hieman lounassuuna sen
oikeanpuoleinen syräjoki Kirjasjoki tä-
ssä kulumassa olevista pikku järoistä. La-
moilla seuduilla löytyvä Leppälänjärvi
on lähtökohtana Urpalanjokele. Tämä las-
kee Peltjärven pitäjän länsipuolella Suo-
mulahteen, Vilajoki taas mainitun pitä-
jän läpi mereen Kärpurinlahden suussa.

Korkeussuhteet jo tummuus-
edellisestä yleiskatsauksesta kirklakun-
nan maantieteelliseen asemaan. Kiin-
taan reunamoreenit ovat 100-150 m. korkeisia.

Muue ympäröivä alue s. o. suurin osa pitäjää on 50-100 m. korkea. Kuutenkin tavataan 0-50 m. korkeisia aloja pitäjän kaakkoiskulmassa, nimittäin jokien uomat, jotka lakedekkeiden tapaan pistäytyvät pohjoista kolkki.

Ertonaisista maalojeista samoin kuin vuoriperästä on myös edellä puhuttu. Pitäjän keski- ja itäosissa tavattiin runsaasti **Goldiameren** jättämää savea. Tästä huolimatta on Lappvesi kuitenkin kielakunnan huonoimmin viljeltyjä seutu-ja. (7) Paikkakunnalla ylimalkaan viljellään, mitä muualla, ja sitäkin huononpuoleisesti. Ei löydy mitään sellulle ominaista, kuten esim. naapuripitäjissä. Karjanhoidosta tuskin voi pu-

---

(7.) Lounsva esitystä varten: Suomen Kartasto. N° 20, 21, 13, 17, 19. —

hua. Pitä on ainoastaan omiksi tarpeiksi. Metsät ovat samassa kunnassa kuin ylimalkaan Laimaan eteläosissa. Pitäjän eteläosassa on metsiä kotitarpeeksi, keski- ja itäosissa vähän tukki- ja rakennuspuita myytäväksi.

Ylimalkaan olot Lappveden pitäjässä eivät vielä ole käteltävällä kunnalla, vaikkapa kyllä paranemaan päin verrattuna oloihin edellisinä aikoina. Asujamst, joita täällä on 10-15 jokaisella neliökilometrillä, ovat köyhiä. Livistys on useasta kausakoulusta huolimatta vielä alhainen.

Lytyt kaikkeen tähän tulevaisuudessa seuraavassa huomaamaan, Lappvesi, jonka rajalta ainoastaan on 2,5 peninkulmaa Viipurin, Länssi-Karjalan ja ammoinisista ajoista tunnettuun pääkesk-

taan, on eusi ajoistaan alkaen altituisesti ollut alttiina sotiin synnyttämille rasituksille. Myöhemmin joutui tämä soutu siltä muulta Suomelta vihamielisen vallan alaiseksi ja oli silloin lähes sata vuotta sen kurgien ja siivistymättömien sotalaunojen majoituspaikkana. Näillä ajoilla jäänoksi voi epäilemättä olettaa sen seudun asukkaissa tavattoman leväpöräisyyden ja ylimalkaisen moraalisuun alentumisen, josta valitettavasti vieläkin on paljon jälkiä olemassa.

Esihistoriallinen Aika.

Esihistorialliset Paikot

Tarunmaiselta, nykyistä histori-
aamme eli kristinuskon julistamisesta ver-
hemmältä aikakaudelta, joka meillä tun-
netaan esihistoriallisen eli pakanuuden a-
jan nimellisenä, on Lappveden pitäjässä
tavattu ain' harva muisto. Tämä paunon keim-
sen vieraiset seudet Kymijästä ja Pajän-
teestä alkau lähemmäksi Laatokan ranta-
maita ja poljoiseen päin Pohjois-Savon osakke

Löydöt:

N° 2894,7. ⁽⁹⁾Kiivosenmuotoinen taltta eli poikkikiives. P: 103, l. keskellä: 50, p: 25 m. m. Löydetty Laimaan kanavan varrelta Lappeen pitäjässä.

N° 3050,3. Savattoman iso kiives, p-päääämöllinen. P: 216, l: 83, p: 60,5 m. m.

N° 3050,4. Tasataltta. P: 100, l: 43, p: 20 m. m.

N° 3050,5. Tasataltta. P: 75, l: 28, p: 20 m. m.

N° 3050,6. Kourutaltta särkyneellä terällä. P: 131, l: 62, p: 25 m. m.

N° 3050,7. Siomaton kivikuokka. Ist. kuv. 78-80 J. R. Aspelin'in atlasissa I. P: 217, l: 85, p: 20 m. m.

(9.) Numerot viittaavat Kallion Historiallisen Museon luetteloon.

näyttävät esihistoriallisella ajalla olleen mil-
tei asumattonia, niin hyvin kivikaudella kuin
stoukkiin pronssi- ja rautakaudella, joilta ajoilta
täällä tuskin kymmenkunnassa paikassa on
muistomerkkejä huomattu. Koko tämä laaja
alue tukeu ottamatta kapeata palsta
Suomenlahden rannikolla on silloin ollut erä-
maana, johon idästä ja lännestä eläin väin
on tehty metsästys- ja kalastusmatkoja. Suu-
moisilla retkillä sattumalta luultavasti on
hukattu ne muutamat esineet, joita sieltä
nykyaikana on löydetty. Toisin tuskin voi-
nee selittää esihistoriallisten muistojen
puuttumista mainituissa seuduissa. ^(8.)

Lappveden pitäjän esihistorialli-
sella ajalla tunnetaan niin muodoin ai-
noartaan seuraavat kivikautiset

(8.) Suomen Kartasto. N:o 31.

N° 3074, 1. Tasatallta, varsi ainoastaan
vähän liotettu. P: 153, l: 57,5, p: 24,5 m. m.

N° 3074, 2. Ousitalta, jonka toisella
puolelta kappale on lohkaistu. P: 91,5, l: 30,
p: 26 m. m.

Määritet esineet ovat kaikki Lap-
peen seuran tienoilla löydettyt ja Suomen
Muinaismuisto-Yhdistyksen asiamiehen van-
kilaopettaja Adam Lindh in toimesta yh-
distyksen kokoukseen lähetetyt.

Myöhemmin on kesällä v. 1896
käsillä olevaan kertomukseen aineksia ke-
rätessä talteen otettu:

N° 3359, 1. Tasatallta murtua kiveä,
terän se murtunut. P: 106, l: 52, p: 20 m. m.
Löydetty Koskio-ahon kylän Juoseppijä-
hön talon metsästä.

Kikaitemmin löydetyistä, vaikk-
a sittemmin jälleen hukkaantuneista

esihistoriallisista esineistä mainittakoon:

Suom'ojan ja Suok'mäen sulkujen välillä Paimaankanavan varrella on kolme toppaa. Keskimäisen luota on toppari Janeli Hoska kesällä v. 1895 löytänyt mustan "ukonmalkin".

Pahloiston kylän Liparin talossa on sinen ollut säilyssä 5 tuum. pitkä taltta.

Lavosen kylän Antti Laikon hermonuksen mukaan olisi sinen Parosen talon maalla, Karh'omessa pitänyt löytymään suuri $\frac{2}{3}$ kyyn. pitkä ja $\frac{1}{3}$ kyyn. leveä "ukonkivi", josta kertoja paimenpoikana oli tullut iskenyt.

Kiinteitä Muinaisjäännöksiä ja
Lapua

Lappveden pitäjän esihistorialliselta ajalta ei tunneta.

Historiallinen aika.

Historialliset vaiheet.

Tarujen vallassa ovat vanhimmat tiedot Lappveden pitäjältä. Niin kerrotaan näillä tienoilla muinoin asustaneen Lappalaisia, jotka Luomalaisten maahan sirtyessä karkoitettiin etemmäksi pohjoiseen. Lappalaisista Laimaan eteläisimmälle osalle siten jäi nimeksi Lappvesi eli Lappe,

joka viimeksi mainittu nykyään on
paikkakunnan väestön käyttämä. Kun
myöhemmin saman vesistön rannalle
syntyi yhteiskunta, sai se selvästikin
nimen Lappeauranta. Missä määrin
tämä seudun nimen johtaminen on
oikea, selviää tarkastelllessa muuta-
ma asiakirjoja, joissa tavataan Lap-
palaisten asutukseen viittaavia nimi-
tyksiä sellaisia kuin "Lappernes Strande
Loehn, Lappewes, Lapwestrandh, Lapue⁽¹⁰⁾
j. n. e.

On olemassa taru, joka tuon
sittemmin kaupungiksi muodostuvan
yhteiskunnan nimen syntyä tietää toi-

(10.) H. G. Lemberg. Handb. rör. finska kyrkan och
prästerskapet. I, s. 424; II, s. 186-187. — Srt. vie-
lä nimet kuten "Lappewes, Lapwesi, Lapwestrandh"
j. n. e. I, s. 15, 290, 444; II, s. 258, 394, 421; III, s. 3, 5, 158,
259, 313. — (verta)

Sin kertoa. Yksinäinen Lappalainen oli näille maille jäänyt erakkona asustamaan. Hänen mukaansa paikka sitten sai ainakin toisen, ruotsalaisen nimensä Millmanstrand sanoista vild mans strand^(11.), joka virallisesti joutui käytäntöön v. 1725 vanhemman Lappstrand'in asemesta.^(12.)

- Abo Domkyrkas Lurttbok. N° 352: "Lappawesi" ja N° 506.
 Arwidsson. Landt. T. A. 227: "Lapuäsd", s. 242: "lapuäsi", III j. n. e.
 Vst. Lv. Litr. Lällsk. Skrifto. Bd. III. Lein-
 berg. Lm. territ. församl. älder etc. s. 83.
 (11.) Frans P. von Knorring. Gamla Lm. s. 56.
 Vst. Adam Lindh. Lyhykäinen kertomus Lappseurasta. s. 3.
 Historiallinen Arkisto. XII, 2. s. 230. George Graupelt: Lm. städers vapen. Städer anlagda före år 1721.
 (12.) Lv. Litr. Lällsk. Skrifto. Op. cit. s. 83. - Vst. Lm. sk. Vet. Soc. Bidrag. Ny följa. bft. 13. s. 463.

"Kyllä" miehen muistoksi muka Lappseuraman kaupungin vaakunassa vielä nähdään parrakas alaston mies mi- ja kädessä.^(13.)

Esimäiset luotettavimmat tiedot Lappveden pitäjältä kohtaavat meitä vasta paljon myöhemmin, kun kristinoppi näille seuduille jossakin määrin jo on alkanut juurtua. Se lienee tapahtunut 1400-luvun alulla, sillä seutu mainitaan suosi herran v. 1415 rajaa käydessä Savon ja Lappveden (Lappavesi) ^(14.) sekä Hämeen ja Patakuuman välitse. Kirkollisista asioista puhutaan vieläkin myöhemmin. Pi-

---

(13.) v. Kuorring, op. cit. s. 5. — Wt. Lindh. op. cit. s. 3.

(14.) Hist. Ark. op. cit. XII, 2. värill. vaakuna ja kuv. 44.

Åbo Doukkyrkas Ivarthok. N° 352. — Wt. Sv. Petr. Lappskrifter ⁴⁴ op. cit. s. 83.

lääjässä on oma kirkkoherra nimeltä Karl
Matsson Odygd v.v. 1437-1443.⁽¹⁵⁾ Onimaksi-
sena esiintyy seurakunta ainakin v. 1442.⁽¹⁶⁾
Löytöikö jo tällöin kirkko ja niissä sei-
jäitsi, ei enää tiedä.

Muutamia asiakirjoja ja paikka-
kunnalliset kertomuksetkin tosin paljovat
perimkulman verran Lappeenrantaan kau-
pungin eteläpuolella löytyneestä Lappeen
(Lappeveden, Lappeen)⁽¹⁷⁾ eli Kaushin -

^(15.) F. Vet. Loc. Bidrag. 13. op. cit. s. s. 463-464.

Ad. Novius. Kyrkornas i Borgå stift inventari-
persedlar etc. s. 143. - Molemmista sauo-
taan pitäjällä olleen oma "kyrkoprest".

Lv. Litr. Lääsk. Skriften. III. op. cit. s. 83.

^(16.) Chronicon etc. Porthan. Aboae. 1799. s. 515. - Vet. L.
Vet. Loc. Bidrag. 13. op. cit. s. 463.

^(17.) v. Kuorring. op. cit. s. 228.

Novius. op. cit. s. LXXXIV. (Borgå Doukptts ark. № 6. 1065). -

Borgå Tidning. 1842. № 88. 1844. № 37. - Vet. myös Lv.
Litr. Lääsk. Skriften. III. op. cit. s. 83; F. Vet. Loc.
Bidrag. 13. op. cit. s. 470.

(verte.)

lan^(18.) kappelin kirkosta Kauskilan kylässä.
 Mulla oliho tämä kirkko täällä jo
 seurakunnan alkuaikana tahi vasta
 1500-luvulla Lappveden emässeurakunnan
 kappelin kirkkona (vert. siv. 127.), si' selviä
 nyt käytetyistä lähteistä. —

Käsitetty kirkon raunioita näy-
 tetään Kauskilan "Kappal' Enäällä" vie-
 lä 1800-luvun alussa. Tällöin tarut tie-
 sivät järven upotetuista kirkonheloista
 y. m. tätä kirkkoa koskevista seikoista, joi-
 ta lähemmäs pulutaan edempään his-
 toriallisen ajan kiinteitä muinaisjään-
 nöksiä luoteltaessa.

Seuraavaksi pitkä melkein sata
 vuotta kestävä ajanjakso, jolloin tiedot

Gottlund. Antiquariska Samlingar. Suomen Mu-
 naismuisto-Grindstyksens Arkivissa. I. s. 45.
 N° 336; IV. s. 580-582.

Reinholdin hokoselma (ibidem). Kotelo 77. s. 1114 s.
 (18.) "Kauskilan kappeli" on paikkakunnallinen ni-
 emitys tuon toisen ohella.

Lappveden pitäjässä ovat jääneet varsin mukoin. Pitkäläiset leivonnukset ja malskat, joista koko 1400-luvun loppupuolisko on niin rikas, ovat nähtävästi hävittäneet sen vähäisen viljelyksen, joka vuosisadan alussa ehkä alkoi oastaa Laimaan rannoilla. Ripsurin lääni on etenkin altis ajan hyökyaalloille. Sen linnaupäälliköt vaihtelevat myötläänsä aina sen mukaan, mikä puolue kulloinkin on valtaan päässyt. Täällä huomautamme useita Unionin stevimistä ja vaikuttavimmista mielistä, Kaarle Kuningaspoika Bonden, Erik Suurenpoika Bjelken muita mainitsematta. (19.) Kun vaihdot ja taajat hallituskautukset päälle päälleksi sivat ole rauhallisinta laatua, senminkin kun kullakin herral-

---

(19.) Lohybergson. Finlands historia. I, s. 180. - Kt. muuten ajan epävarmoja oloja tällaisilla historiall. kuvauksissa.

la on aseellinen seurueensa antaakseen suurempaa poutta yrityksilleen ja vaatimuksilleen ja hän sitä peläsi tavallisesti si luovuta läänitystään ilman verisiä kahakoita, niin on helposti ymmärrettävää, missä määrin rauhalliset pyrkimykset näin ollen voivat edistyä.

Lisällisen sekasorron lisäksi tulee vielä valtion vihollisten altiuudet hyökkäykset ja uhkaukset. Niin venäläiset 1400-luvun lopulla karsittuaan niskoiltaan Mongolian ikseen alkavat voimistua ja etsiä tilaisuutta alueensa laajentamiseksi. Lähinnä on tietysti heidän vanha vihollisensa Ruotsi. Rajakahakoita käydään myönteänsä eri valtojen asukasten välillä. Välistä souden limanpöölliköthän seka-utuvat rettelöihin tohden ryöstöretkiä rajan toiselle puolelle. Sieltä tietysti kohta

tullaan kostamaan. Mitä ikinänsä voidaan polttaa ja hävittää, se tehdään hirmuistimmalla tavalla. Tällainen on aikakauden sodankäynti. Rajaseutujen valvojien eduksi täytyy tosin myöntää, että he myös hoittavat leikkomuksia eläimistä ja häiriötilaa parantaa. Tämä syntyy Olavinlinna v.v. 1475-1477 rajan turvaamiseksi, mutta kuten Venäläiset väittävät heidän alueellaan. Tästä taas uusi riedanaika. Jo 1460-luvulla olivat venäläiset partiojoukot tunkeutuneet Jääskien ja sen naapuripiirien seuduille saakka.^(20.) Sen perästä ryöstöretket myönteänsä uusitaan. 1470-luvulla ovat Venäläiset jälleen liikkeellä. La-
moim 1480-luvulla, jolloin he v. 1489 hyökkää-

(20.) Lelhybergson. op. cit. s. 123.

Yrjö Koskinen. Suomen kansan historia. 1881. s. 85.

vät Pohjanmaalle. Tämä alue kuten yleensä Pähkinälinnan rauhassa tehdyt rajasopimukset muodostavat Venäläisille erittäin otollisia rüdanaiheita, joita eivät suinkaan jätä käyttämättä. Täten ryöstöretket ja vähemmät rajakahakat vähitellen muuttuvat varsinaiseksi sodaksi, joka on tunnettu nimellä Suuri Venäläissota.⁽²¹⁾ V. 1495 Viipuri piirittään ja torjuttu kuuluisalla "pamauksellaan" vihollisten hyökkäyksen. Ympäristä olevat seudut tietyksi ryöstetään samalla kuin toisen joukko hyökkää Lävön- eli silloiseen Olavinlinnan tienoilta. Seuraavana talvena v. 1496 saapuvat Venäläisten sotajoukot uudelleen. Etkeilevät

---

(21.) Tästä ymmä muista sen ajan tapahtumista:
 Lelybergson..op.cit.s. 128 s.s., Koskiman.op.cit.s. 89 s.s.

pä jälleen Savonlinnaan ja Suur-Savoon
 sekä Pohjanmaalle. Tällöin toadaan ase-
 lepo aikaan v. 1497 sekä uudistetaan v. 1504,
 jolloin sodan voi katsoa päättyneeksi. To-
 sin pienempiä kauhakoita jälkeenkään pään
 vielä käydään raja-asukasten kesken, kun-
 nes nekin lakkaavat varsinaisen rauhan
 kautta v. 1510.

Kuten jo huomautettiin ovat
 tiedot tämänaikuisesta Lappeen pi-
 täjästä sangen vähäiset. V:n 1442 jälkeen
 mainitaan pitäjä nimenomaan ensi-
 mäisen kerran, silloin kuin puhutaan
 Viipurin linnaupseerille Berikki Tuu-
 renpoika Bjelke~~en~~ hankkeista kanava-
 la yhdistää Laimaan vesiä ja Luo-
 menvedenpolkua. Tämä lienee tapahtunut
 hänen ollessaan Viipurin linnaupseerina.

na v. v. 1500-1509.^(22.) Leuraan siten taas pi-
tampi väliaika.^(23.)

Vasta v. 1538 puhutaan jälleen
Lappvedestä, jossa silloin on pappi.^(24.)

V. 1542 mainitaan Lappvedellä markki-
napaikka, jossa Tüpurin kauppiailla on va-
paat kauppaoikeudet.^(25.)

Näistä ajoista alkaen on Laimaan
eteläseuduista uudelleen yhtämittaisia tie-
toja sekä kirkollisista oloista, etupäässä
papistosta, että myöskin muista historialli-
sista tapauksista.

(22.) Arwidsson. Handlingar. III. s. 338. - Vrt. Koskinen.
op. cit. s. 115. - Waaraunen. Öfersigt etc. s. 64.

(23.) V. 1511 mainitaan Tosin Joutsenon kylä Lapp-
vedellä. Sv. Litr. Fälsk. Skriften. III. s. 83.

(24.) F. Helt. Soc. Bidrag. 13. op. cit. s. 465. - Vrt. Borgå Fö-
ning. 1842. n:o 51-52: veroista Turun Tuomi-
kirkolle v. v. 1540-1541 ja "Herr Jakob's Prosteri Lapp-
vosi". - Chronicon. s. 691.

(25.) Arwidsson. Handl. T. s. 237: frimarknad "i Lapuidd
för Vikborgare om värfrudag" s. 242: s: "pää Moor-
melso i Lapuosi." - Vrt. Sv. Litr. Fälsk. Skriften.
III. op. cit. s. 83. -

v. Knorring. op. cit. s. 212: samall. vapaamarkkinat j: v. 1525.

Uusi vuosisata on nyt alkanut. Sen mukana uudet pyrimöt, uusi aate, protestanttisuus, joka Ruotsin valta-istuimelle nousevassa Kustaa I:ssä Waasassa saa mahtavan tuen ja kannattajan. Hänen voimakkaalla johdollaan alkavat olot vähitellen järjestyä siitä sekasorosta, jonka katolisuu den viimeiset melkoiset ajat ovat synnyttänyt. Rauha palaa jälleen vähäiksi aikaa.

Missä määrin riidat Ruotsin valta-istuimesta ja sotatiet Lauskaalaisten kanssa 1500-luvun alulla ovat Lappeveden pitäjään vaikuttaneet, on tietymätöntä. Samoin si tuntuu Kustaa Waasan ensimmäiseltä hallitusajalta hänen toimeenpiteitään mainittuun seutuun nähden. Luultavasti ne kuitenkin tännekin asti ovat ulottuneet. Niiden seurauksena ehkä

juuri on Lappveden kirkon nimestään elvyttämisen v. 1538. Tähän myöhemmin v. 1542 näimme kunnikaan luolehtivan taloudellisen tilan parantamisesta määräyksiä antaessaan Lappveden markkinoiden ja Kipurilaisten kauppaoikeuksista v. 1550-luvulla seuraa yhä toisia myös taloutta koskevia asetuksia. Silloin ollaan aikaisissa perustaa uusia karjakartanoita, milloin puu puhe kalavesistä ja -virroista sekä saapivista myllypaikoista. Perustettavaksi ehdotetuista karjakartanoista mainittakoon Lappveden pitäjässä "Kauskill" niminen paikka, luultavasti juuri edellisessä kerrotun Lappsen eli Kauskilan kappelin tienoilla Kauskilan kylässä.^(26.)

(26.)

Arwidsson. Handl. I, s. 237, 242; op. cit. III, s. 258. - Kalso muuten op. cit. taloudellista tilaa koskevista seikasta sekä Seluybergsson ja Koskinen. op. citata ymsä H. Grötenfelt. Suomen historia uskonpuhdistuksen aikakaudella. 1521-1617. s. 127. - J. M. Salenius. Äyräpään lähteläismä. s. 79 A. A.

Kaikkelaissaista parannusyrityksistä huolimatta vallitsee kuitenkin vielä paljon tyytymättömyyttä oleviin oloihin, josta tietystikään si yhdellä isthella voitu entiselleen soattaa yhtä nopeasti, kuin edellisen aikakauden boottomukset olivat ne sekaviksi tehneet.^(27.) Niinpä talonpojat Lappeveden kihlakunnassa valittavat verojen suuruutta ja lähettävät edustuksia kunnikaan puolelta. Kun eivät tittenkään saa toivottua huojumusta, kieltäytyvät he suorastaan mitä suorittamasta. Asia käyji yhä vaarallisemmaksi, etenkin kun naapuriseuduissa ratkaisua tarkoin seuraamaan mahdollisen huojen^{-mukaa} saavuttamiseksi sieltäkin, muutettu pa melkein kapinaksi,

---

(27.) Kunka surkea tila Lappevedellä mahto^o olla, käsittää tarkastellessa oloja Viipurissa 1500-luvun alulla. Vrt. Lagus. Viipurin historia. II, s. 8. 21.

mutta päättyy lopuksi syyllisten kapinointi-
joiden rankaisemisella v. 1552. ^(28.)

Kyvä Aopu valtakunnan itäisen
naapurin kanssa alkaa taas puolisuosa-
taa vuotta kestätyään joutua horjuval-
le kamalle. Raja-asukasten keskinäiset
kiihat samoin kuin rajalaänien hallitus-
miesten sotakiuhko karttavat karttunui-
taan. Sodan syttynyt käy päivä päiväl-
tä selvemmäksi ja puhkeaa vihdoon v. 1553.
Venäläiset hyökkäävät alusta vuotta Vi-
ipuria ahdistamaan samalla kuin toinen
joukko eteenä Lappeeseen saakka. Myö-
hemmin keväällä sekä seuraavan vuodena-
lulla uudistavat jälleen hyökkäyksensä.
Samoin Suomalaiset tekevät hyökkäyksen
Lukerimaaahan. Sota kuitenkin pian loppuu.

(28.) Arwidsson. Landl. III, s. 175 S. S.

Vt. myös Selbybergson. op. cit. I, s. 250-251 sekä
K. Grotefält: Suomen historia v. v. 1521-1617. s. 92.

remmitta seurauksitta taukoaa, koska kunnan valtakunnan hallitsijat alusta pitäen eivät olleet tähän väkisin halukkaat, ja rauha sondaan jälleen rakennukseksi v. 1557.^(29.)

Todan aikana kävi kuningas itse itärajoilla varustuksia järjestämässä. Lappvooden pitäjässä hänen luolenspitonsa myös ulottuihin tiedämme hänen autaneen tarkkoja määräyksiä sotaväen sijoittamisesta tänne sodan ajaksi sekä sen ylläpitämisestä.^(30.)

Loppuosan Gustaa Waasan hallituksesta sekä Eerikki XIV:n aikana näkyvät nämät seudut olleen rauhassa. Vasta

^(29.) Schlybergson. op. cit. I. s. 267 s. s.

^(30.) Koskinen. op. cit. s. 133 s. s. - Vrt. Grotenfelt. Luom. hist. 1521-1617 s. 115.

Arwidsson. Handlingar^{afin.} III. s. 331 s. s. - Vrt. Grotenfelt.

op. cit. s. 121.

Juhana III:n aikana oli Lappvesi jälleen sodan jaloissa. Vuonna 1571 syttyvät vihollisuudet jälleen Venäläiset tekevät kevään kuluessa kolme retkeä Suomeen. Koko saunikkoo Iestinkään saakka ryöstetään ja hävitetään.^(31.) Kuitenkaan eivät Lappveden ja Taipaleen pitäjät tällä kertaa näy joutuneen vihollisten partiojoukkojen uhriksi.^(32.) Tämä ei ollut Suomen sotajoukkojen ansio, jotka olivat haatut rajan vartiointiseksi, sillä ne olivat tällöin luonnostli varustetut saunoin kuin muutkin puolustushankkeet osoittautuivat olevan saunon kuryassa tilassa. Kun Venäläiset saav-
raavan talven alussa, helmikuussa v. 1572

(31.) H. Tawastsjerna. Lisätietoja Suomen sotahist. Juhana III:n hallituksen alkuvuosilta. Diss. s. 37 s. s.

Lehbergson. op. cit. I s. 309 s. s. } Sotatapauksista itäsa-
Koskinen. op. cit. s. 159. s. s. } jälle 1500-luvun lopulla.

(32.) Tawastsjerna. op. cit. s. 39.

telivät uuden ryhtäyksen Suomeen, koki-
vatkin sen vuoksi tuskin huomattavaa vas-
tarintaa. Lendut, jotka edellisellä kertaa
olivat jääneet rauhaan, ryöstetään ja pol-
tetaan nyt tavaramuokaisella julmuu-
della. Venäläiset ovat asettuneet Lapp-
veteen^(33.), josta tietenkin perätköivät ym-
päristöön. Muun muassa Lappveden ja Sai-
paleen pitäjissä tällöin tavataan 19 ve-
roa osaksi vihollisten toimesta osaksi
muuten aktiivina^(34.) jonkun ajan kulut-
tua rauha rakennustaan, mutta rikottaan
taas joian sen jälkeen. Viholliset paue-
vat toiseen ryöstöretkensä sekä Pohjanma-
lla että Käkisalmen läänin. Sellainen on
sodankäynti tällöin: Varustettuja paikko-

(33.) *Tavasttyerna. op. cit. s. 57.*

(34.) *Idem. op. cit. s. 58.*

ja siinä oltiin yhtä vähän kuin autandu-
taan suurempiin taisteluihin. Paaliin saan-
ti on ainoastaan pääasiana. Samollai-
sia olettamia tehdään Suomen puolelta. Kolem-
mipuoliset vihollisuudet jatkuvat yhä
1580- ja 1590-luvulla. V. 1590 tavataan Vekä-
läisiä Suomen rannikolla partioilemassa
ainakin Helsingin seudulla. ^(35.) Kaksi vuot-
ta myöhemmin v. 1592 pitävät he paikkiaan
Lappvedellä lähettään tieltä ratsujoukko-
jaan saalista kokoamaan. ^(36.) Tämä oli pit-
mäksi aikaa ~~viikse~~ väkisin kerta kuin Lappvesi suo-
ranaisesti sai kokea sodan rasituksia. Lo-
tia tosin pian taas käydään rajoilla, mutta

(35.) Historiallisia Tutkimus-kokeita XI: Totatapaukset
Etelä-Suomessa ja Suur-Suomella v. 1590. Ker-
toeunt Otto E. Stenroth. s. 11. - Vt. Koskinen. op.
cit. s. 169 sekä Koskinen. Finlands historia. s. 166; Seluy-
borgon. op. cit. s. 336.

(36.) Koskinen. Suomen kansan historia. s. 170.

lähemmien koskenutta Laimaan seutu-
him, ja vähän myöhemmin ne yhä val-
takunnan rajat sirtyvät yhä etemmäksi
si vieraille alueille. - Rujoisodan levot-
tomuudet eivät myöskään tämmöisä
ka liene ulottuneet. Lappesi ja sen naa-
purimaat saavat nyt nauttia lepoa ai-
nakin ulkopuolisten vihollisten hyökäyk-
sien vähden niin kuin muukin Suomi
aina isonvihan aikoihin saakka.

Sen vuoksi si kuitenkin rauha
ja järjestys sisällisissä oloissa lähimail-
lekaan vielä ollut palautettu. Edellisen
ajan vauriot olivat liian syvästi koskeneet
oloihin, jotta ne heti rauhan palattua voi-
sivat entiselleen muodostua, ja jos koki-
ta seuraavan ajan sodat eivät suorastaan
koskeneet näihin seutuihin, niin olivat
ne kuitenkin rasitteeksi väestölle, joi-

ka tuli kestää aktiivisesti uudistuvia veroituksia väeraalla maalla taistelevan sotaväen yllä pitämiseksi. Kun katovudet ja nälänhätä vielä vaikeuttivat maan tilan hankkimiseen, niin tila ei läenn ollut varsin houkutteleva. Seurauksena olikin, että väestö etenkin maanmeistäisistä osista suurista määrin alkoi sirtyä Venäjälle ja Itämeren maakuntiin huolimatta hallituksen kovista rangaistuksen uhkauksista. ^(37.)

Toiselta puolen hallitus kyllä ryhtyi monenlaisiin yrityksiin talousvoimain vaikean aseman parantamiseksi. Kaarle IX on tässä suhteessa etenkin huomattava, jonka vuoksi hän yleisimmilla san

---

(37.) J. E. Maaranen. Landtdagen i Helsingfors 1616 och Finlands dåvarande tillstånd. s. 38. — Tämän ajan aloista katso mainittu väitöskirja ynnä Maaranen: Öfversigt af Finl. tillst. i början af 1700:nde seklet.

dyillä saikin pilanin "Talousoikaishuun-
gas." Länsi suoranaisesti Lappveden seutuja
koskevista toiministaan mainittakoon hä-
nen yrityksensä kanavalla yhdistää Lai-
maan ja Suomenselän vesiä. Kuten
jo edellä olemme huomauttaneet (siv. 35),
oli Henrik Suurenpöika Pyelke jo v. 1500-
-1509 ollessaan Kipurin kunnanisäntänä
alottanut samollaisia kanavankaivaus-
ta, vaikka ne sittemmin jostakin syys-
tä jäivät kesken. 1500-luvun lopulla her-
rotaan myös v. 1585 kuolleen Pontus de la
Gardie'n nūta jatkaneen joukun verran.
Josin tätä kansankertonusta on väärik-
si väitetty, sillä perusteilla, tulemme
seuraavassa näkemään kanavankaiva-
us-yrityksiä erityisesti käsitellessämme.
1600-luvun alulla mainittujen vesistö-
jen yhdistäminen jätteen huomattain kys-

dyllyssiksi. V. 1607 sai näet amiraali Pentti Löyringinpöika (Bengt Lörensson) suuren käskyn kaivattaa kanavan "Lappveden ja suustilanjoen" väliin, josta sitten vesitse voitui jatkaa Viipurin saakka. Työt kuitenkin tälläkin kertaa keskeytyivät, ehkäpä vanhan amiraalin kuoleman johdosta v. 1609.^(38.)

Kaarle IX:n, "hyvän kuninkaan", alulle panemia parannuksia jäi nuori Kustaa II Adolf jatkamaan. Ja me tulemme kohta luomaamaan, kuinka hän toteuttaa isältään perityn testamentin "illo faciet."

(38.) Koskinen. op. cit. 194.

Vaaranen. Öfversigt etc. s. 64 s. s.

Suomi. 1845. s. 240 s. s. Edw. Grönbld: Carl IX:s plan att förbinda Laimen med Turka vikken. v. Skörving. op. cit. s. 15.

Katua-istuinella noustessaan oli
~~suoralla~~ Kustaa Adolf'illa mita vai-
 keimpia kysymyksiä ratkaistavina. Pit-
 källiset sodat, joita vieläkin kesti
 valtakunnan itärajoilla, olivat soalta-
 neet sisällisen hallinnon tiukki, epä-
 järjestykseen. Taittomuuksia ja väkival-
 taisuuksia harjoitettiin joka taholla.
 Kirkonmiehet, aatelisto, sotaväki, joka myö-
 tänsä maassa kulki, kaikki he kil-
 paa rasittivat kansaa, jonka niukoille
 kertyi yhä raskaampi kuorma kammet-
 tavaksi. - Tässä pääpöytänsään syyt mi-
 hin valituksiin, jotka esitettiin kunnikast-
 le hänen matkoillaan Suomessa v.v. 1614
 ja 1616 sekä valtiopäivillä Helsingissä
 v. 1616. Mutta ennen kuin voitiin ryhtyä
 minkäänlaisiin sisällisiin parannusto-
 miin, oli rauha rakennettava valtion vi-

hollisten kanssa Pakoittaakseen Venäläisiä
 edullisiin rauhanehtoihin myönsivät pää-
 dyt⁽³⁹⁾ Helsingissä ja näiden kehoituksesta
 eri maakuntakokoukset Ruotsissa ku-
 minkaalle lisäveroja ja sotaväkeä.
 Yhteiset ponnistukset onnistuivatkin hyvin.
 Rauhatehtiin Stolbovassa v. 1617 ja Ruot-
 sin valtakunnan ja Luomen iläinsen ra-
 ja sirtyi nyt kauvas vihollisen suti-
 selle alueelle. Tästä pitäen voimme
 katsoa alkaneiksi ne toimenpiteet, jot-
 ka tarkoittivat olojen parantamisesta
 eri seuduissa maastamme ja joista
 selvästikin nyt käsiteltävämme ole-
 va alue sai osansa, vaikk'ei sen nimeä
 erityisesti mainita. Työdynne sen vuok-
 si ainoastaan pääpiirteissä viittäamaan

(39.) Luoman Läättyjen kokouksessa Helsingissä v. 1616
 oli myös Loppveden kihlakunta edustettuna.
 Käs. Waaranen: Landtdagen i Helsingfors 1616 etc. s. 68.

Kustaa Adolf'in toiseen pausmisen paran-
muksiin käsillä olevien lähteitten mukaan. ^(40.)

Tärkeimmät uudistukset koski-
vat hallinnollisten alojen järjestämisestä.
Eutisiä laäneja muodostelemalla saa-
tiin maalierra-ympä kusia kaskyhal-
lita-kuntia, jotka siten kuten suomen
jakaantuivat voutikuntiin, nimismies-
pörsihin, neljämuksiin ja joskus kym-
meneksiin. Kullakin oli oma hoitajan-
sa. Ylemmillä viranomaisilla ussin myös
oli apulaissensa, alakaskyhallitijoita, kir-
jursita, alakirjursita. Täten oli saatu suu-
ri virkamiesjoukko, jonka jäsenten nyt pa-
remmin kuin ennen toivottiin pitävän
toisiaan silmällä. Etukin oli veronotto

(40.) Maaranen. Landtdagen i Helsingfors 1616 och Fin-
lands dåvarande tillstånd.

K. R. Melander. Kuvaus Suomen oloista v. v. 1617-1634 I.

tähän asti antanut aihetta monenlaisiin
 mielivallaisuuksiin. Mitä jonkun mää-
 rin rajoitukseksi määräsi kuningas eri
 veroja kantamaan eri voudat. Paitsi kun-
 nalliset olot maassudulla joutuivat myös
 kaupungit uudistusten alaisiksi. Kii-
 löädettiin uusi hallitusjärjestys. Oikeus-
 laitos niin ikään muodostettiin toiselle
 kunnalle. Kaupungeissa valvoi lain nou-
 dattamisesta raastuvanoikeus, maassudel-
 la laamamien ja kihlakunnan oikeu-
 det. Kaiken oikeuskäynnin keskustak-
 si ja ylimmäksi ^{valvojaksi} huolensijäiseksi pe-
 rustettiin Turkuun hovioikeus, jonka samat-
 la tuli välittää kuninkaan lopullista
 ratkaisua hänen vedotuissa kudoissa.
 Lopuksi huomautettakoon kirkollisten o-
 lojen ynnä sivistyslaitoksen järjestämi-
 sestä. Ylimeksi mainittu ala kuitenkin

vasta myöhemmin varsinaisesti otettiin asi-
anoimaisten erityiseen huolenpidon alai-
seksi.

Kuten olemme nähneet, käsit-
tivät Kustaa Adolf'in toimeen pane-
mat muutokset miltei kaikkia aloja.
Näin ollen on selvää, etteivät ^{ne} läheskään
voineet olla täydellisiä ja oikeaan osu-
via. Pää vastoin ussin ainoastaan puolek-
si täyttivät tarkoituksensa. Mutta jos sil-
läkin oli paljon voitettu. Oli näet silloin-
min helpompi, kuin alku herran oli teh-
ty, parannuksia jatkaa soveltamalla
säädöksiä ja asetuksia oloihin sen mu-
kaan, kuin ne sitä vaativat.

Kustaa Adolf'in kuoltua jäi-
vät hänen suuret aikalaisensa jatka-
maan hänen jaloja aatteitaan. Suomalle-
koitui nyt nopean edistyksen aika, jom-

moista se sitten sai odottaa mykkyä -
 kaamme saakka: V. 1637 määrättyä Suo-
 men kenraalikuvernööriksi kersivi Pēta-
 ri Brahe, joka jo samana vuonna syk-
 syllä saapui Turkuun ryhtyäkseen hal-
 lilukseen. Toumikuussa v. 1638 lähetti hän pit-
 kään tarkastusmatkalleen kantea koko
 Suomen, maan tilaamoin silmin tutustu-
 akseen. Tuon retken seuraukset olivat mi-
 tä tärkeimmät maamme tulevaan
 kehitykseen.

Myös Lappveden seudut saivat
 suoranaisesti kokoa näitä seurauksia.
 Niin kävi Brahe katsomassa vasta muu-
 tania vuosikymmeniä sitä ennen keske-
 yllettyjä kanavan kaivauksia, joiden jat-
 kumista hän piti varsin tarpeellisena. ^(41.)
 Hänellä oli näet mielessään suuri suun-

(41.) Koskinen. op. cit. s. 239.

mitelma Luoman eri veristöjen yhdistämiseksi keskenään täten kauppaa elvyttääkseen. Luultavasti oli hän jo tällöin saman tarkoituksen toteuttamiseksi ajatellut kaikkien riittävien kaupunkien ja kauppalaan perustamista, jotta kuitenkin syntyivät vasta myöhemmin. Näin arvellaan, että jo edellä mainittu Laimaan etelärannalla muodostuneet kauppapaikka (Lappstrand) Lappeenranta sai kauppalaan (köpstad/köping) oikeudet sikä jo v. 1647, toisten lähteiden mukaan v. 1649. Oikeudet, jotta kuningatar Kristina v. 1652 vahvisti, peruutettiin v. 1683, jolloin Lappeenranta tehtiin Viipurin markkinapaikaksi.^(42.)

(42.) Historiallinen Arkisto. XII, 2. s. 229; XIII, 1. s. 16.

Lv. Petr. Lällek. Skrifter. III. op. cit. s. 83.

F. Pet. Soc. Bidrag. 13. op. cit. s. 463. - Dr. P. Lybergson. op. cit. I. s. s.

471-472.

v. Kuorung. op. cit. s. 229 väärin otaksuen perustamisvu-

odeksi 1656, koska kaupungin sinetti on siltä vuodelta.

s. 212. jo v. 1660 Lappeenrantaan markkinapaikka myön-
nettiin Viipurilaisten käytettäväksi, muilla niin et-
tä se kuitenkin sai nauttia vasta saadut oikeutensa.

Äsken saadut oikeutensa näkyv-
si yhteiskunta pian käyttänsen hyväksen-
sien tapaanne Lappseurantaa edustamassa e-
dusmiehiä ainakin vuosien 1660, 1664, 1668,
1675, 1680 ja 1697 valtiopäivillä.⁽⁴³⁾ Missä mää-
rän ympärillä oleva seutu, Lappveden kirkola-
kunta, on samollaisia oikeuksia, joita sillä
tietysti oli, ~~on~~ käyttänyt sekä tätä ennen
että myös myöhemmin, ennen ole tätä
sundessa ilmoittamaan. Luultavaa tämä
kuitenkin on. Edellä näet näimme, että kirkola-
kunta v. 1616 oli edustettu Helsingin valtiopäi-
villä. Samoin myös seuraavan ajan lähteissä löy-
tyy todistuksia siltä, kuten esim. v: lla 1676.⁽⁴⁴⁾

(43.) Historiallinen Arkisto. XIII, 1. s. 16, 67 s. s.

(44.) Kaaranen. Landtdagen i Helsingfors 1616 etc. s. 66.

Vrt. myös sivu 50 edellä.

Hist. ark. XI. s. 243. — Käiss myöten edustuksesta

Hist. Ark. op. cit: a XI ja XIII, 1.

Muista 1600-luvulla Lappeen se-
 luyä korkeista muutoksista mainittakoon
 paitsi hallinnollista jalkoa tarkoittavista,
 joista erityisesti edempänä puhutaan, vielä seu-
 raavaa. Kun Kustaa Adolf v. 1618 asetti Vi-
 ipurin eri piispan tätä hiippakuntaa hoita-
 maan, ^(45.) määrätty Lappeen piispa Olaus Eli-
 maeksen palkkipitäjäksi. Luumoisena py-
 syi se v:een 1642. Silloin erosi emäpitäjästä
 itsenäiseksi kirkkokunnaksi Luumäki. Korva-
 ukseksi näiden sijaan sai piispa Suurenmaan
 palkan seuraavana vuonna (1643). Toistakym-
 mentä vuotta myöhemmin (1660) mainituista
 pitäjistä jälleen tehdään piispanpitäjät, Lapp-
 vedestä v:een 1710 ja Luumäestä v:een 1735, jöl-
 loin se vaihdettiin Lipooseen. Piispan palkka-

(45.) F. Ket. Loc. Öndrag. 7. Mikander: Skolverkiet inom
 förordna Wiborgs och nuvarande Borgå stift. s. 181.

pitäjinä olivat Lappeen viela kahdesti v. v.
1727-1743 ja 1812-1820 sekä Taipalsaari v. v.
1676-1743. ^(46.)

Lopuksi lausuttakoon sanan suus-
ta 1600-luvun suuremmista uudistamis-
hankkeista, jotka ehkä syvimmin ovat
vaikuttaneet kansamme tulevaan kehii-
tykseen. Livistyslaitos ja sen parantaminen, jö-
ta jo Kustaa, Olof'in monipuolisuus oli
yrittänyt, on nyt valtihevien erinomaisen
huolepidon esinään. Turun akatemian
perustaminen v. 1640 kuuluu ajan merkittä-
vim tapauksiin. Se on Pietari Brahen muis-
tettavimpia tekoja Suomessa. Laman mie-
hen vaikutuksesta syntyy myös useimpiin kan-
pungistamme kaikkeaisiin oppilaitoksiin se-
kä ylempää että alempia, kymnaaseja, kiviäli-
kouluja, pädagogioja. ^(47.) Myös Lappeenranta saa

(46.) F. H. Loe. Bidrag. 13. op. cit. 463; 14. op. cit. A. 30, 341.

Lv. Lit. Länsk. Skrifter. III. op. cit. A. 83-84.

(47.) Schuybergson. op. cit. I. 450 A. 4.

osansa. Liihen perustetaan v. 1660 pädago-
gia, joka täällä vaikuttaa vielä, silloin kun
Laimaan seudut ovat Kenajän alle joutu-
neet. (48.)

Olut ovat vähitellen muruttuneet
entistä chomniksi. Karallisuus on karttu-
nut, asukasten lukuisuus lisääntynyt. Se-
rakunta toisensa jälkeen muodostuu it-
senäiseksi oltuaan sitä ennen ainoastaan
takamaana laajassa Lappveden suaseu-
rakunnassa. Itenkun taajentuvat irroitta-
missuuhat 1600-luvulle lopulla taajentu-
mistaan. Jo 1500-luvun keskiaikaa on kui-
tenkin ensimmäinen erkaaminen suä-
seurakunnasta tapahtunut. V. v. 1552 ja 1556
mainitaan jo "Faijpalu", vaikka silloin vie-
lä Lappveden pitäjään yhdistettyinä. V. 1561
on se mainittu pitäjän kappelina ja v. 1571

(48.) L. Vet. Soc. Bidrag. 9. op. cit. s. 357.

on Taipaleessa oma kirkkoherra. Siitä erosi
 ohimattomasti kirkkoherrakunnaksi v. 1639
 Savitaipale, jossa taru tielää kirkon löy-
 tyneen jo v. 1590 "Peltomäen" kylässä. Savi-
 taipaleesta taas muodostui Luomennuomen
 kappeli v. 1689. 1680-luvulla alkoi Taipaleen
 entinen takamaa Lempi tekeytyä itsenäisek-
 si ja sai papin ainakin v. 1688. — Pätsi Tai-
 palalta, myöhemmin myös kutsuttu Taipal-
 saareksi, erosi suvaseurakunnasta vielä Lu-
 omäki v. 1642, kuten jo edellä luomautin-
 ne. Lappveden, Taipalsaaren, Ruokolahden ja
 Jääskén pitäjien osuuksilla muodostui Ait-
 ten vielä v. 1639 Joutseon pitäjä, jossa v. 1511
 Lappveden alueella turmetaan "Joutsema"n ky-
 lä. Lopuksi mainittakoon nykyisen Lappveden
 kihlakunnan läntinen pitäjä Valksala. Jo
 1400-luvun lopulla löytyivät Hollolan ja Veh-
 kolahden pitäjät. Edellisestä erkanut Aitteen

1500- ja 1600-luvulla useampia itsenäisiksi.
 Jällellä olevasta Hollolan pitäjän pääosas-
 ta ynnä Kehkalahden ja Lappeveden pitäji-
 en osuuksista muodostui v. 1515 Titti ja
 Siltä vihdoin Kallisalun pitäjä v. 1614.⁽⁴⁹⁾

Edistys ja kaikkipuoleinen vauras-
 tuminen, joka 1600-luvulla ja etenkin vuosi-
 sadan lopulla niin ilmeitellävässä määrässä
 näkyi kaikilla aloilla kiihtyneen, keskeytyi
 kuitenkin valitettavasti pian. Kuinka suures-
 ti nälkävuodet 17:n vuosisadan viimeisellä
 vuosikymmenellä rasittivat Laimaan eteläi-
 siä rautamaita, si tiedetään. Mahdollisesti hä-
 tä läällä ja Suomen itäosissa oli suurempikin

(49.)

F. Vet. Soc. Bidrag. 13. op. cit. s. 71, 8, 295, 399, 463.

"

"

14. op. cit. s. 29, 262, 312, 341, 374.

So. Lit. Sällsk. Skrifter. III. op. cit. s. 72, 83-84.

Neovius. op. cit. s. 43, 56, 74, 117, 125, 129, 134, 143.

kuin muualla. Muilta kohilta jälkeen päin syntyvät levottomuudet ainakin muodostelivat tšekäläisiä oloja toiselta^{tti}isiksi. Iso-viha ja sen kaukut, joiden vertaista ei kousanaan enemminkin eikä myöhemminkin täällä ole tavattu, painoivat syvästi leimansa Lappeenkin kihlakunnan seutuun.

Mikä 1700-luvun suuri vuosina si kulunut alituksesti lisättävien sotajoukkojen yllä pitämiseen, sen kyllä Ruolaiset lienevät hävittäneet lopullisesti Suomen hyökätessään v. 1710. Tilloin sekä Viipuri että Häkisalmi valloitettiin. Iso-vihan surellisesti kuulut ajat alkavat näillä tapauksilla. Lappeenranta ja sen ympäristöt liittävästi myöskin joutuivat turmiin uhriksi.^(50.) Kaupunki poltettiin ja ne asukkaat

---

(50.) Schybergson. II. op. cit. s. 20.

joita ei heti tapettu, vietiin Kenäjäälle van-
 heuteen.^(51.) Hallimolliset menot olivat nyt
 useaksi vuodeksi lakanneet. -Lappee-
 denkin seurakunta Tälöin liuse m.m.
 ollut papilla 12 vuotta v.v. 1710-1722.^(52.) -Kas-
 ta kun Kenäläiset välitellen ovat vallan-
 neet suurimman osan Luomea, alkaa v.v.
 1713:ja 1714:n jälkeen joukkulainen väli-
 käinen järjestyä heidän toimestaan maan
 hallitusmenoihin muodostua.^(53.) Tämä kos-
 kee etupäässä läntisiä ja pohjoisia seu-
 tuja. Länsissä jäävät olot yhä huono-
 le kamalle. Tosin on sinnekin heti vallan-
 tuksen alussa asettettu hallitus. Mutta kun
 Kenäläisillä oli aikomus ainaiseksi pi-

(51.) v. Kuorring. op. cit. s. 229.

(52.) F. Vet. Soc. Bidrag. 13. op. cit. s. 465-466.

(53.) Pelybergson. II. op. cit. s. 42 A. A.
 Koskinen. op. cit. s. 340 A. A.

dältää nämät seudut itselleen, sovelluttavat
 he sikäläisiä oloja olemman omien asetus-
 tansa ja tapojensa mukaiseksi kuin Ruot-
 salaisten, joiden vanhoja lakeja ja hallinto-
 menoja he ainakin mikäli mahdollista muis-
 ta osissa maata olivat pysyttäneet. Niin
 mainittakoon ainastaan läänitysten ja ka-
 minen, jotka nyt jo lasketaan alku ja josta
 sitten välitellen syntyy se suuri hurjunden-
 tila, joka Itä-Luomessa tunnetaan lahjoi-
 tusmaa-rettelöiden nimellä.

Uudenkaupungin rauhassa v. 1721
 ratkaistaan lopullisesti Lappveden seutujen
 olot. Rippuri ja maa sen itä-ympä koillispuo-
 lella jää Venäjälle. Kallakuntien välisen ra-
 ja määrätään noin 2 peninkulman päässä
 Lappesurannan kaupungin eteläpuolelle Tas-
 kulan kylään, ⁽⁵⁴⁾ josta jokseenkin samoihin paik-
 koihin, niissä Lappveden pöytäjäen nykyisenkin

(54.) v. Luomäy. op. cit. s. 3.

kaakkoisraja kulkee. Näin oli Lappeenranta
 ylt'äkkäin tullut Ruotsin itäiseksi raja-
 vartijaksi. Sen vuoksi sitä myös ynnä Savon-
 linnaa ja Vehkalahden säätyjen päätök-
 sestä v. 1723 alettiin linnoittaa.^(55.) V. 1727
 tuli se pääkaupungiksi vasta muodostet-
 tuun Kymmenkantanon ja Savonlinnan
 lääniin, johon nyt luettiin jällellä ole-
 vat osat entisistä Viipurin - Savonlinnan
 sekä Hämeenlinnan läänsistä. Maalisrak-
 si mainittuun lääniin oli jo v. 1721 mää-
 rätty sodan aikana itseään suuresti kuu-
 nostanut sotakomisarius Johan Frisius, nyt
 aateloitettu Frisenheim. Hän oli vuodesta
 1723 pitänyt Vehkalahden kaupunkia eli
 Haminaa, kuten sitä samana vuonna ku-
 ningas Fredrikin kummiaksi kutsuttu, lää-
 nin pääkaupunkina, kunnes v. 1727 siirsi

(55.) Lohybergson. II. op. cit. 4. 68.

hallituksen Lappeenrantaan, jolla, kuten jo
edellä (siv. 27.) herrottiin, v:sta 1723 oli viralli-
sesti nimi Willmanstrand.^(56.)

Uudet rajasuhteet kaikkiin puo-
lin mullistivat entisiä oloja. Varsinkin
sai kauppa paljon kärsiä. Lappeenranta oli
vanhastaan tunnettu polijoispuolisten seu-
tujen, Savon sisäosien kaupan välittäjä-
nä. Kosittain oli täällä pidettävillä mark-
kinoilla saapuneet Viipurin porvarista,
joilla oli vapaat kauppaoikeudet Lappeen-
rannassa. Nyt oli ~~kaikkein~~ muinainen "las-
tauspaikkansa" joutunut Ruotsin puolel-
le, josta eivät ainoastaan itse, kuten v. 1723
Pensjån hallitukselle näkyvät valittavan,^(57.)
paljon kärsineet, vaan myöskin Ruotsin puo-

---

^(56.) Lelhybergson. op. cit. II. s. 62. — Koskinen. op. cit. s. 360.
v. Kuorring. op. cit. s. 220-222.

^(57.) J. M. Lalmius. Mitä näitä Itä- Suomesta. II. s. 30. —
M. m. v. 1621 valitteaan, että "prestebols åkren
är mest intaghen till Marknatz platz" Lemberg.
Handl. rör F. kyrkan etc. I, s. 444.

leiset asukkaat, joille oli syntynyt vaikeuksia saadaakseen menekkiä tavaroilleen. Epäkohdan parantamiseksi koetti Ruotsin hallitus sen vuoksi johtaa kauppaa toista tietä morenramalle. Tämä perustettiin Vekalahden pitäjään Haminan kaupunki, jolle annettiin Pöörin vanhat tapuli-kaupungin-oikeudet. Haminan porvarit samoin saivat erikoisoikeutensa käydä Savonlinnan ja Lappeenrannan markkinoilla.^(58.) Savon kaupan tulisi taten kulkea Lappeenrannan kautta Haminaan. Matka oli kuitenkin paljoa pitempi ja hankalampi kuin ennen Pöörin, jota muu parannuspuhkeat eivät tuottaneetkaan toivottua tulosta. Lappeenranta menetti kuin menettikin entisen tärkeytensä välittäjänä Savon ja Ruotsin Karjalan kaupalle.

(58.) Selybergson. op. cit. II. s. 82. Koskinen. op. cit. s. 365.
v. Skorning. op. cit. s. 212. - Noiden kolmen kaupungin porvarit v. 1723 yhdistettiin yhdeksi ja kirjotettiin Haminaan kirjoihin.

joka nyt tällä puolen herrassaan lamautui
 ja ^(virkoin v. 1743) ~~spärdullisten~~ olojen pakoittamaksi ~~se~~ ^{jälkeen}
 alkoi itselleen etsiä toisia teitä Poh-
 janlahden lamikoille.

Päitö kaupassaan joutui Lappeen-
 ranta myös oikeusoloissaan Haminaan
 riippuvaksi. Kun tuli Lappeenrannan kün-
 nerioikeus v:en 1721 jälkeen Haminaan saas-
 tuvasoikeuden alaiseksi⁽⁵⁹⁾ — Livietysoleihin
 hallitsevien järjestämishuolot tällöin myös
 ulottuivat Edellä mainitsemaamme päda-
 zogia, joka isonvihan aikana tietysti oli
 lakkautettu, jatkoi nyt rauhan tullen
 jälleen toimintaansa aina v:en 1788, jol-
 loin se lopetettiin. Sillä päitse saatiin Lap-
 peenrannassa v. 1733 trivialikoulu, joka,
 sillä ennen oli ollut Savonlinnassa v:sta 1723
 alkan Kipurissa Ruotsin aikana löytyneen sijasta.⁽⁶⁰⁾

(59.) v. Kuorring. op. cit. s. 148. — Sillä ennen Kipurista riippuvaisuus.

(60.) F. Tet. Loc. Didrag. op. cit. p. 357-358.

Isorvihan tuottamat haavat olivat tuskin ehtineet ummistua, kun ne jo uudelleen reoitettiin auki. Puolueväkijoukot Tukholmassa hyökkäsivät sodan v. 1741. Tuhottuihin näet voittaa takaisin Venäjältä se, mikä aikoo oli menestetty. Suomalainen varustettu sotaväki ymmärsi päällikkyyden helvottomuus tekivät kuitenkin yritykset onnettomiksi. Lappeenranta, joka aiotaan osittain oli liimoitettu, valloitettiin jo melkein sodan ensi päivinä ja kahden sen jälkeen välitellen menen Suome. Kaupunki, joka ennen vuotta 1710 oli sijainnut miehekkään korkeimmalla kallialla⁽⁶¹⁾, mihin sitten liimoitus syntyi, ja isorvi-
han jälkeen mainittu varustuksen eteläpuolella rinteillä, osittain myös itse liimoituksessa kuten kirkko⁽⁶²⁾, hävitettiin ja

(61.) Lindb. op. cit. s. 9.

(62.) Neovius. op. cit. s. 143.

v. Kuorring. op. cit. s. 229. - Vrt. myös Lindb.

pollettiin. Samassa tilaisuudessa hukkuivat lääninhallituksen kauskia ja arkisto⁽⁶³⁾ sekä Kaikina- eli Kaupunginlahden rannalla nyky. kylpyluonosta jonkun vertaa kanteenpäin oleva pappila niin ikään arkistointeen.⁽⁶⁴⁾ Poroksi pollettiin silloin myös jo mainittu seurakunnan kirkko luovutuksessa.⁶

Kaikina puolin spännistyneen sodan ainoana seurauksena oli uuden alueen menettäminen Venäjälle. Turen rauhassa v. 1743 luovutettiin nimittäin Kynninkartanon läänin sekä Haminan, Savolunnan ja Lappeenrannan kaupungit. Raja kulki 76 virstan päässä Lappeenrannan pohjoispuolella Luomenniskan pöytäjässä⁽⁶⁵⁾ Hakkarin kylässä.

(63.) Koskinen. op. cit. 388.

(64.) Lind. op. cit. s. 6. - Vrt. ennen v. 1741 tehtyä karttaa. Novius. op. cit. s. 144.

(65.) Lindb. op. cit. s. 18.

Laatuun Laumaan eteläiset ranta-
tamaat hattuunsa alkavat Venäläiset
niitä useassa kohden linnoitella. Näin
rakennetaan paitsi linnoitukset Lappeen-
rantaan myös joukko pienempiä varustuk-
sia ja vallituksia Lappeveden naapuripi-
täjiin. Savitaipaleessa syntyvät Järventai-
paleen eli Oseruon, Kärnä- ja Partakosken
linnoitukset, Valkalan pitäjässä m. m. U-
tin "kiviwallit". Myöhemmin Vustaa III:n so-
dan jälkeen perustetaan vielä toisia. Edel-
lisen sodan ajoilta tunnettu Marttilan
kylään muodostui jo v. 1773 Taavetin kaup-
pala, joka sitten v. 1793 muutettiin linnoi-
tukseksi. Lähempänä Ruotsin rajaa Kymni-
joen varrella mainitaan vielä muutamia.^(66.)

Suomen valloituksen jälkeen v. 1742
olivat Venäläiset heti alkaen järjestäneet

---

^(66.) Lalmius. op. cit. s. 40-41. - Frt. Kuorring. op. cit. s. 226 ss.

maan hallitusta. Paennutten virkamiesten
 sijaan asetettiin toisia osaksi suomalaisia
 osaksi muunkalaisia, mutta etupäässä
 kuitenkin saksalaisia, jotka joihin mää-
 rin olivat maan oloihin ja menoihin
 perustuneet. Maan asukkailla vaadittiin
 uskollisuuden vaka Venäjän hallitukselle,
 samalla kun luvattiin lisätä mitiset
 oikeutensa pysyttää. Etukin koettiin
 maakansan tilaa perantoa seuduissa,
 jotka pahimmuin olivat sodasta kärsi-
 neet. Pölyttynyt kirkkoja, hävitettyjä sil-
 toja, teitä teetettiin uudestaan ja mikä
 oli kaikista tärkeintä, vihollisen päätti-
 kät asettivat sotajoukkonsa aukaran
 sotakuurin alaisiksi estääksensä näitä
 ryöstölemästä ja polttamasta kuten e-
 dellisen sodan aikana. Huolimatta näis-
 tä ja monista muista toimenpiteistä

jäi kuitenkin paljon kesken. (67) Laatiin nä-
et rauha rakennetuksi jo v. 1743, jolloin
Venäläiset luovuttivat takaisin Suurim-
man osan valloitetusta alaa, jonka näh-
tävästi olivat aikoneet pitää päättäneen
edellä luomautetuista rauhaa tarkoit-
tavista järjestämissuunnista.

Kuten jo aikaisemmin maini-
me, yhdistettiin ainvoastaan Skymun-
kartanon lääni Venäjään. Alotettua hal-
timollisten menojen järjestämisestä jat-
kettiin nyt täällä. Turun rauhanteossa
oli asukkaille vakuetettu täysi uskon-
nonvapaus ja entisten oikeuksien yllä
pitämisestä. Samoin vanhat oikeudelliset
menot ynnä myös aikoo v:sta 1736 hajo-
dettavaksi määrätty 1734 vuoden "Ruotsin
valtakunnan laki" pysytettiin aina v:een 1784. (lvi. 100-101).

(67) Koskinen .op. cit. s. 339 s. s.

Lehybergson .op. cit. II. s. 119.

Mainittuna vuonna, jolloin näitten seutujen hallinnollisissa oloissa paljon muutoksia tehtiin (vrt. *stomp.*), sai m. m. Lappeenranta postimestarin ja raatimiehet. ^(68.)

Tämänaikaisista kouluoloista Lappeenrannassa mainittakoon seuraavaa. 1600-luvun lopulla perustettu pädagogia lopetti toimensa, kuten sanotti, v. 1788. Samana vuonna alkoi täällä kansakoulu v:een 1805, jolloin pirkoulu perustettiin pysyäkseen v:een 1814. Tyttökoulu niin ikään si' kauvan vaikuttanut, v. v. 1810-1814. Trivialikoulu, joka isovihan jälkeen oli muodostunut, harkesi v. 1741 sodan sytyessä. Myöhemmät sivistyspyrkimiset Laimaan rautucilla jäävät jo ulkopuolelle varsinaista alaamme ja sen vuoksi myöskin tässä mainitsematta. ^(69.)

(68.) Koskinen. *op. cit.* s. 415-416. - Lohybergson. *op. cit.* II. 4. 159.
v. Kuorring. *op. cit.* m. m. s. s. 144, 148.

(69.) F. K. Loe. *bidrag. 9. op. cit.* s. 357 f. s.

Mainitut oppilaitokset olivat kaikki sijotut ainoastaan perustavien tietojen hankkimiseksi. Ylempää koulua ei ollut, vielä vähemmän yliopistoa vertaista, joissa opintoja olisi voinut jatkaa. Tosin löytyi talvisessa Viipurissa v:sta 1745 katedraalikoulu⁽⁶⁹⁾, joka aikojen kuluessa vaihdettiin toisiin, mutta Kenäjään Luomen silloisiin oloihin nähden voi yleensä pitää luultavana, ettei se vaatimuksia täydellisen vastannut. Opintohaluiset näkyvät sen vuoksi vielä Kenäjäänkin vallan aikana käyttäneen hyväkseen Ruotsin puoleisen Luomen opintoja. Ainaakin viittaa siihen keisarillinen asetus v:sta 1798, jossa kielletään käymästä ulkomaalaisissa oppilaitoksissa.⁽⁷⁰⁾

(70.) Lindh. op. cit. s. 20.

Kuuläisten toimeen panemat yritykset entiselleen palauttaa yhteiskunnallinen järjestys eivät tuottaneet toivottua tulosta. Totien seuraukset olivat Lappeen kirkkikunnalle olleet liian tuntuvat. V. 1741 saivat nämä seudut vastaan ottaa vihollisten hyökkäyksen ensimäisinä ja v. 1789 Kustaa III:n sodan aikana olivat ne rajamaina jälleen taistelevien tappotunteina. Jospa kirkkikunnan itäisin ja eteläinen alue tällä kertaa ei suorastaan kokenut taistelun hyöriä, sai se kuitenkin toisella melkein vielä enemmän rasittavalla tavalla uhrautua. Asukkaista kiusattiin alituksella sotaväen majoitukseen ja kuormanaston kuljettamiseen velvollisuudella. (71.) Eipä siis kunnua, jos ei.

(71.) Lindh. op. cit. s. 18-19.

mä tukahdalla tuntui ja kaikenpuolinen
 edistys ehkäisttiin. Väestön kurjuutta pa-
 rantaakseen oli Venäjän hallitus kyllä
 heti "pikku vihan" jälkeen lauskahtanut
 ruotulaitoksen ja sotaväen oton.^(72.) Mutta
 tämä toimenpide tuskin huojennusta
 sunnalti tuottaa, sillä myöhemmin v:sta
 1797 alettiin jälleen sotaväkeä ottaa.
 Kun miehet päällepäätteeksi saivat pal-
 velukseensa suosittoa saangen pitkän
 ajan ja usein vieraila maalla, niin
 on helposti ymmärrettävää se pelko
 ja tämän johdosta laajat karkaanit-
 set, johon kuka asetus aiheutta ostois-
 kerrillään monet ovatkin kertomukset si-
 tä, kuinka kukaan milloinkään koitti
 vapautua kammotusta sotapalveluk-

(72.) af
 Koskinen. op. cit. s. 415.

sen otosta, joka ensimmäisen kerran tapahtui sekä Lappevedellä että Savitaipaleella v. 1797. (73.)

Kerran vielä Laimaan eteläiseen rantamaan asukkaat saivat sodan epävarmoja oloja tuntea. Kaimolaisen murhapoltton liekit eivät tosin nyt taivaan rautaa punamusta. Mutta niin kuin kahden edellisen sodan aikana rasitti väestöä kuormaston kuljetus ynnä myöläänsä sotatoureille marssivat sotalaumat. Vasta kun 1808-1809 vuotisen taistelu oli päättynyt, koitui Lappevedenkin kihlakunnalle toiset ajat. Jalou hallitsijan päätös yhdisti hallitua jaettui Luomen joukk. 23 p:nä 1811. Tästä pitäen Laimaan seudet kilpaa muun kansallisen alueen kanssa vaurastuvat osoittam, mihin kukoistukseen ja henkiseen elpymiseen verrattain vapaiden lakien suojassa voidaan kohota.

(73.) v. Kuoring. op. cit. s. 178. — Lind. op. cit. s. 29.

Lind. Lyhykäisen Hist. ja Maant. Kertomus Savitaipaleen pitäjästä. s. 9.

Hallinnollinen Jäko.

Kun Laimaan steläramoille 1400-luvun keskivaiheilla muodostui itäisenäinen seurakunta, jäi se samoin kuin koko seutu sitä ennen kuulumaan pöytäriem, jonka hallituksen keskustaksi Töpsuri Ruotsalaisten ensimmäisestä käynnistä saakka Karjalaisten alueella oli joutunut. Hallinnollisesti tämä pöytä kutsuttiin Töpsurin liimalääniksi ja käsitti 1500-luvun alulla,

jolloin Suomenmaa oli jaettu kahdeksaan maakuntaan ja yhdeksään linnalääniin, Savon ja Karjalän maakunnat eli Savonlinnan ja Jämsän linnaläänit. ^(1.)

Kustaa Vaasan aikana ajettiin Savonlinnan linnalääniä eroittoa itänaïssaksi ja ainakin v. 1535 tiedämme siellä eri hallijan olleen. ^(2.)

Kuinka Jämsän linnalääni muuten hallinnollisesti tällöin jakautui, emme nyt tarkemmin voi ilmoittaa. Luultavasti jako kuitenkin tapahtui samalla tavalla kuin Savonlinnan linnalääniin, jossa ^(3.) 1500-lu-

(1.) H. Grotenfelt. op. cit. s. 3, 10.

(2.) H. Gebhard. Savonlinnan läänin oloista vuoteen 1571. s. 75.

(3.) Idem. op. cit. s. 78. - Kt. myös Temira. I. N° 13.

vun lopulla eri vuosina tavataan eri määrä voutikuntia (v. sen 1556 kaksi, v. sen 1581 kuusi, v. v. 1582-1571 kolme). Jokainen jakautui nimismies-, neljännes- ja kymmenes-kuntiin, joita taas eri seuduissa erilainen lukumäärä taloja muodosti.

Kipurin liimalaänissä tunnettuina 1500-luvun keskivaiheilla ainakin Lappveden ja Pyräpään voutikunnat. ^(1.)

V. 1593 on lääni jo melkoisesti kunnentunut. Tällöin luetaan silloin kuusikihlakuntaa, jotka näkyvät vastaavan kunnalla seuraavaa v. 1603 Kipurin liimalaänissä mainittua voutikuntaa: Porvoon lääni, Kymmenkantan lääni, Lappvesi-Taipale, Kipuri-Läkkjärvi - Koivisto, Jääski - Ruokolah-

---

(1.) J. M. Salenius. Historiallisia tietoja Pyräpään vanhasta kihlakunnasta. s. 82.
Historiallinen Arkisto. XI. s. 300.

Ti, Syräpää. ^(1.)

Kustaa Adolf'in hallituksen alkuvuosina on mainittu limälääniin voutikuntien lukumäärä ainoastaan neljä, syystä että Porvoon ja Kyminkartanon läämit, kuten kohta saamme nähdä, ovat erotetut pois; nämä neljä voutikuntaa ovat: Rauta, Syräpää, Jääski ja Lappvesi. ^(2.)

Tämän kunninkaan aikana sisällinän hallinto sittemmin kokonaan uudelleen järjestetään. Seuraavaksi on taajojä muutoksia hallinnollisista oloista.

V. 1616 tehdään uutisista linna-

(1.) Leimberg. Landlingar etc. II. s. 491.

(2.) Melander. op. cit. s. 58. — Savonlinnan läämissä tällöin oli 9 voutikuntaa: Suuri- ja Pikku-Lavo sekä v. sta 1624 Rautalaampi (srommet Jääksmäestlä) ja Tavisalmi (srommet Pikku-Lavosta) eri voutikuntana.

lääniin päälliköistä (slottslofen) n. k. häskyhallijat, joiden virkavelvollisuutena nyt oli paitsi tuo entinen päällikkyyys läänin liunoissa pääasiallisesti sisälisen hallinnon johto ja valvominen. Koko valtakunta oli jaettu häskyhallijakuntiin, nämä vuorostaan voutikuntiin ja kihlakuntiin. Tällöin näet määrätyn hallintoalueen nimeksi tulee lähin asti ainoastaan oikeudellisesta merkityksessä tavattu "kihlakunta" syrjäyttään vanhaan voutikunnan ja, kuten kohta tulemme näkemään, vastaavat oikeudellinen ja hallinnollinen kihlakunta alusmaihin välitellen toisiaan.⁽¹⁾ Kihlakunnat (hallinnolliset) taas jakautuvat nimismiest pitäjiin, jotka eivät kui-

(1) Kt. voutikuntain muuttumisesta kihlakunniksi myös siv. 89.
Kt. esim. v. 1593 ja Kustaa Adolf'in hallituksen alulla kihlakuntia (oikeudellisia) siv. 96-97
voutikuntien v. 1603 ja seuraavana aikana s. s. 81-82.
Joskus myös Kustaa Adolf'in myöhempana hallitusajana tuomiokunnat ovat hallinnollisia kihlakuntia suuremmat. siv. 99. —

tenkaan aina vastanneet kirkollispitäjiä.
Tämmöisiä nimismies-pitäjiä oli Viipurin kaskynhaltija - kunnassa v. 1623 kokonaista 22.^(1.) Kusta tuli samana vuonna Lappeveden kihlakunnan osalle kaksi.^(2.)

Uuden järjestelmän tukeksi annettiin v. 1616 Turun ja Viipurin kaskynhaltijoille jonkunlainen ylivaltä Suomen muissa läänissä. Silloin näet Johan de la Gardie määrättiin Turun ja Hämeen yhteiseksi kaskynhaltijaksi sekä Arvi Toimenniemi Woldemar Samanlaisen toimen nyt yhdistetyissä Viipurin ja Savonlinnan ynnä sitä paitsi Pähkinälinnan ja Käkisalmen kaskynhaltija-kunnissa.

Kynninkartanon ja Porvoon lää-

(1.) Melander. op. cit. s. 33 s. s. j 59.

(2.) Haaranen. Landtdagen etc. s. 124.

neissa, jotka vielä v. 1603 näimme vuorikuntina kuuluvan Viipurin linnalääniin, tapahtui myös muutoksia. Edellisen, joka 1600-luvun alulla oli ollut Luokerin yhdistetty, liitettiin v. 1618 Viipurin Savonlinnan käskyhallitija-kuntaan: Kiiron kuuluneet Porvoon ja Raaseporin läänit taas v. 1619 asetettiin Turun Hämeen käskyhallitijan alaisiksi^(1.)

Kasta yhdistetyt Savonlinnan ja Viipurin käskyhallitija-kunnat pian jälleen erosivat: V. 1622 pysyivät nimittäin Savonlinnan läänin asukkaat, sillä heillä annettaisiin eri käskyhallitija, koska heillä virka-asioissaan oli pitkä matka Viipurin yhteisen käskyhallitijan puolelle: V. 1629 auomukseen tavallaan luostettiinkin, sillä Savonlinnan läänin määrättiin sil-

---

^(1.) Melander. op. cit. s. 45.

Maaranen. Landtdagen etc. s. s. 79, 80, 89.

loin "joukkolainen alakäskyhallitsija" (Stöttefors).^(1.)

Tarkemmin valvoakseen useim-
kin epärehellisiä virkamiehiään etenkään
haukkaissuissa läänissä liitti Ruot-
sin hallitus v. 1623 Turun, Hämeenlinnan
ja Viipurin käskyhallitsijakunnat yhi-
teisen maaherran eli kuvernatorin
hallinnon alaisiksi.^(2.)

Näin kehittynyt hallinnollis-
nen järjestys ei taaskaan kauvan py-
synyt sellaisena. Jo kohta Kustaa
Adolf'in kuoltua tapahtui Kristina
kuningattaren holhoushallituksen ai-
kana useita muutoksia, joista

(1.) Melander. op. cit. s. s. 46, 50.

(2.) Haaranen. Landtdagen etc. s. 80.

Melander. op. cit. s. s. 34, 47. — Savonlinnan lääniä,
jotka jo v:sta 1616 tiedämme Viipurin lää-
nin yhdistetyksi, ei mainita tuohon maaher-
rakuntaan kuuluvaksi, mutta sen sijaan
kyllä v. 1616 Turun läänin liitettyä Hämeenlin-
nan käskyhallitsija-kuntaa.

Tiedot käyttämässämme lähteissä ovat
joiinkin määrin ristiriitaiset. Niin ker-
rotaan, ⁽¹⁾ että Luomanaa Brasilian tul-
lessa keurosalikuvannööriksi v. 1637 oli
jaettu neljään lääniin: Turun lääni
ynnä Satakunta ja Ahvenanmaa, Hämeen-
linnan - Uudenmaan, Viipurin - Lovonlinnan
sekä Käkisalmen, joka viime mainittu
v:sta 1641 kuului Lankarimaaahan & Poh-
janmaa, tätä ennen Länsi-Pohjan luet-
tuna, liittyi tällöin vielä eri maaher-
ran hallitsemana Ruotsiin & Toisen ma-
remin tutkijan mukaan ⁽²⁾ holhojahat-
teluksen aikana v. v. 1633-1644 Luomes-
sa olisi ollut seuraavat seitsemän lää-
niä: Turun lääni ynnä Ahvenanmaa,

(1) Koskinen. op. cit. s. s. 237, 247.

(2) C. v. Bousdoff. Om donationerna och förläningarna samt frälseköpen i Finland under drottning Kristinas regering. s. s. 84, 131.

Porin, Uudenmaan, Hämeenlinnan, Savon-
linnan, Viipurin sekä Vaasan (Pohjan-
maa) Josin v. 1641 nimenomaan maini-
taan Savonlinnan ja Viipurin läänityh-
distyksinä ja niihin kuuluvana Kymmi-
kartanow lääni "----- Landzhöfdinge i
Carlen öfver Wijborgh Kyslott medh dess
Sampt underliggiandhs Kymmenegårdz
Lähu etc. ...." ^(1.) Kuitenkin tämä saane seli-
tyksensä sen kautta, että nämä läänit
eikä aikaisemmin yhdistyivät kuin
muut, jotka jälleen tuumenne kaksi
saman maaherran hallittavina kymm-
en gator Kristinan oman hallituksen ai-
kana v. v. 1644-1654. Silloin Luonon
muodostuvat seuraavat neljä läänia:
Turun-Porin, Uudenmaan-Hämeenlin-

(1.) Leimborg. Handlingar etc. II. s. 185.

v. 1644. g. 16. p. 1. s. 1. Savonlinnan ja Viipurin läänien luominen 1644.

nan, Kipurin - Savonlinnan sekä Pohjan-
maan. Kukaan näistä jakautui kihlakun-
tiin, siten kuin vanha jako voutikun-
tiin tällöin vähitetyn näkyä lahan-
nen muissa paitsi Pohjanmaan lää-
nissä. - Niin Kipurin - Savonlinnan lää-
nissä tapaamme seuraavat kihlakun-
nat: Ranta, Lappeen, Jaäski, Äyräpää,
Kyminkartanon lääni sekä Savon hol-
me kihlakuntaa. - Kihkaisemisen hol-
lojohallituksen aikana v.v. 1633-1644
oli Kipurin läänin luettu viisi edes-
lisiä kihlakuntaa, Savonlinnan lää-
nin taas holme jälkimmäisistä eli
Pikku-Lavo sekä sitä paitsi Suur-Lavo.⁽¹⁾

(1) v. Bousdorff. op. cit. s. s. 84, 104, 131, 150-151. - Kih-
kaiselun läänin yhdistyksestä Lukenimmaa-
han v. 1641 on jo edellä puhuttu (s. 87). op. cit. 104, 151.
H. E. F. Lignatius. Finlands historia under Karl X
Gustafs regering. s. 3.

Tammiväsenä lieue kiltan kiltä
 jaotus läänisiin että myöskin ~~tutkimus-~~
~~tammia nyt eriyisesti koskeva~~ Riperi-
 Savonlinnan läänin jako kihlakuntaan
 edellisen pysynyt aina isonvihan alkun-
 saakka v. 1710. Ainakin mainitaan Riperi-
 Savonlinnan lääni yhdistyneenä v. v.
 1671, 1676 ja 1677.⁽¹⁾ Samoin Riperi-Savon-
 linna - Kymmenkantanon läänissä v. 1690
 luetellaan jo aikoen mainitut kahdeksan
 kihlakuntaa ja Lappveden kihlakunnassa
 pitäjät: Lappvesi, Taipalsaari, Luumäki,
 Savutaipale (3 taloa Pohjois-Savon kihlakun-
 nassa⁽²⁾), Valkkala (osaksi Lappveden kihlakun-
 nassa⁽²⁾ osaksi Kymmenkantanon läänissä), Jout-
 seno (osittain Lappveden osittain jo aikoen kih-
 lakunnassa⁽²⁾), Mäntyharju (osittain Lappveden
 osittain Pohjois-Savon kihlakunnassa⁽²⁾).

⁽¹⁾ Historiallinen Arkisto. XI. s. s. 231, 236, 246.

⁽²⁾ Tarkoitetaan oikeudellista kihlakuntaa.

† 1693 olivat Luonemajaan läänit samat kuin Kristina kuningattaren hallituksesta luopuessa v. 1654 nimilläin: Turun ja Porin, Uudenmaan - Hämeenlinnan, Viipurin - Savonlinnan sekä Pohjanmaan ym. kllä päältä näiden mukana lueteltuna Itäkesälusen lääni, josta ennen kuitenkin ole tilaisudessa ilmoittamaan, milin se tällöin kuului.^(1.)

Uudenkaupungin rauha v. 1721 tuotti suuria muutoksia Suomen itäosissa: Venäjälle luovutettiin silloin osastisesta Viipuri - Savonlinnan läänistä jälellä olevasta osasta muodostui Kymenkartanon lääni (niv. 65.), johon nyt luettiin Kymen, Lappeveden ja Jääskenkyläkunnat, siten Savonlinnan lääni

---

^(1.) K. G. Lemberg. Bidrag till kännedommen af vårt land.
VI. s. s. 17, 33.

sekä pohjoinen osa Karjalaa eli n. k. Ruot-
 siinpuoleinen Karjala läänin pääkaupun-
 giksi tellettiin v. 1723 Hamina ja v. 1747
 maakaupungiksi määrätty Lappeenranta,
 virallisesti silloin kutsuttu Willmanstrand.
 Lappeenrannan todan ja Turun rauhau-
 kautta v. 1743 rajat taas muuttuivat. Ku-
 tinan Kymmenkantanon lääni jäi nyt
 Venäjälle. Se yhdistettiin isonviikan ai-
 kana suostettuun alueeseen Viipurin
 keuraalikuvernööri hallittavaksi, mutta
 sai kuitenkin sanon kuin tuo Viipurin
 maakunta, jota Tarkulan eli Uudenkaupun-
 gin ^(rauhassa) raja juuri eroitti Lappeenrannan maa-
 kunnasta (provinssi), oman alahallitsijansa.
 V. 1784 muutettiin molemmat maakun-
 nat eli n. k. Rauha Luomi yhdeksi käs-
 kenhallitsijakunnaksi, joka jakautui kun-
 taan piiriin: Viipurin, Haminan, Lappeen-

rannan, Savonlinnan, Käkisalmen ja Por-
 tavalan; v. 1796 taas yhdeksi kuvernemen-
 tiksi, jossa oli kuusi maakomissariaattia:
 Piepurin, Käkisalmen polijoimen, Samoinen
 teläinen, Jääskén, Kymmin ja Lappeveden,
 jossa löytyi seuraavat pitäjät: Taipalsaari,
 Lempi, Savitaipale, Mäntyharju, Luumäki,
 Lähkijärvi, Lappevesi ja Jouteno. — Jouluk.
 23 p:nä 1811 yhdistettiin vihdoin Kauba Loo-
 mi uuteen kausalliseen alueeseen
 Piepurin lääniksi nimitettyä. Uuteen lääni-
 hin liitettäväksi erotettiin tästä lokak. 9
 p:nä 1816 Mäntyharjun, Puusalan, Lulka-
 van sekä Lääninjoen, Kerimäen, Ranta-
 salmen pitäjät samana päivänä ann-
 tui käskyn mukaan jaettiin lääni kah-
 deksaan kihlakuntaan, josta edempänä
 puhumme. Yksi näistä Lappeveden kihla-
 kunta käsitti kahdeksan yllä jo luetel-

tua pitäjää, joista Mäntyharju v. 1816 liittyi toiseen läänin ja siis myös kihlakuntaan. Pääjärvi ja Joutseno taas luultavasti myöhemmin toiseen paikkain rajain määräämisen kautta erkanivat, samoin kuin Valkeala ja Luomenvieuri sittemmin liittyivät Lappeveden kihlakuntaan, joka siis lopullisesti on tullut käsittämään Lappeveden, Lemmön, Luumäen, Savitaipaleen, Luomenvieuren, Taipalsaaren ja Valkealan pitäjät.^(1.)

Kihlakunnan-jaon jälkeen v. 1816 muodostivat silloisessa Lappeveden kihlakunnassa Lemmön ja Taipalsaaren pitäjät yhteensä, muut kuitenkin erikseen nimittämies-pirikuntia.^(2.)

(1.) v. Luovring. A. A. 3-4, 215-216.

(2.) Idem. op. cit. A. 156.

Oikeudellisuus Jäko.

Oikeudellisesti oli Suomi alkuaan yhtenä Hämeen s. o. Suomeenmaan laamannikuntana. Tätä paitsi oikeutta myös hajotettiin kihlakunnittain, joita alussa kuitenkin ei löytynyt varsin monta. Niin esim. koko Hämeenmaa 1300-luvulla oli yhtenä kihlakuntana.^(1.)

Uuden ajan alussa Suomessa laamannikuntia jo oli kolme: Pohjois-Suomen, Etelä-Suomen ja Pohjanmaan, joista viimeksi mainittu oli muodostu-

---

(1.) Koskinen. op. cit. s. s. 60-62.

nut v. 1512, jota paitsi kihlakunnatkin^(1.)
 nyt lienevät olleet entistä taajuuksia.
 Viipurin linnaläänissä oli niin muodon
 v. 1541 kolme kihlakuntaa seuraavine
 pitäjineen: Lappvesi, jossa Lappvesi, Tai-
 pals, Pääkjärvi, Krolahki, Vehkalahki;
Syräpää, jossa Jaaski, Syräpää eli Muo-
 loa, Haattula eli Kivemäki, Uusikirk-
 ko, Koivisto (kirkollisesti kappeliina) sekä
 Viipuri ynnä ulkosaaret; Porvoo eli Stä-
Uusimaa, jossa Pyhtää, Pernaja, Porvoo,
 Pispoo ja Lehtokki.^(2.)

V. 1593 olivat Viipurin linnalään-
 nin kihlakunnat^{luovutettiin} kuusi tarkastellessa-
 anne ennen mainittua vuotta näis-
 sä seudun syntyneitä pitäjiä saanne

(1.) Grotenfelt. op. cit. s. 7.

(2.) v. Kuorring. op. cit. s. s. 2, 214.
 Grotenfelt. op. cit. s. s. 10-11.

kulhunkin kihlakuntaan seuraavat:
Ayräpää: Uusikirkko, Muola (Ayräpää),
Leantula l. Kivunnapa; Jääski: Jääski,
Ruokolahli; (Ranta:) Träpuri, Läkkjärvi,
Koivisto ja elkä myös ulkosaaret, koska ne
 jo v. 1541 mainittiin samojen pitäjien yhi-
 teydessä; Lappvesi: Lappvesi, Taipale;
Porvoon lääni l. kihlakunta: Porvo,
Pernaaja, Pipoo, Helunki; Kymninkar-
tanon lääni: Pyltää, Krolahli, Kel-
kalahli.⁽¹⁾

Alkupuolella Kustaa Adolfin
 hallitusta oli täällä ainoastaan neljä
 kihlakuntaa: Ranta, Jääski, Ayräpää
 ja Lappvesi sekä niissä samot pitäjät
 kuin v. 1593. Porvoon ja Kymninkartan-
 on läänit, joihin oli tullut lisäksi edelliseen.

---

(1) v. Skorring op. cit. s. 214, jossa myös taulu pita-
 jien syntyä huomattava.

Matlahden neljännes, jälkimmäiseen eli-
mäen neljännes, eivät tällöin, kuten jo
tiedämme (siv. 85), kuuluneet Suomeen. ^(1.)

Suomeen jaossa laamam-
nikuntiin tapahtui jo 1500-luvun lopulla
tai seuraavan vuosisadan alulla
myös muutoksia. Uuden ajan alussa
mainituista kolmesta laamamnikun-
nasta oli nyt syntyneet kolme uutta:
Pohjois-Suomen, Etelä-Suomen ja Kar-
jalan. ^(2.) Kullakin näistä jakautui seura-
viin kihlakuntiin: Pohjois-Suomi: Kas-
kun ja Pehmaan kihlakunnat Kar. Suo-
nessa, Latakunta, Alvennainen, Pohjan-
maa; Etelä-Suomi: Pikkioja ja Hattikon
kihlakunnat Kar. Suomessa, Häme, Uu-

(1.) Waaranen. Landtdagen etc. s. s. 88, 90.

(2.) Idem. Öfversigt etc. s. 27, jossa ohimene-
västi mainitaan Karjalan laamamnikunnan (Ka-
relska Lagsagan) mainittuna ainakin v. 1602.

sinua; Karjalan laamamunkunta: (Kipurin lääni:) Ranta, Jaäski, Ayräpää, Lappvesi, (Lavonliunan lääni:) Pikku-Lavo, Luur-Lavo ym. vielä Käkisalmen lääni, joka muodosti eriyisen tuomarikunnan (kihlakunnan)⁽¹⁾ Nämä tuomarikunnat olivat hallinnollisia kihlakuntia laajuneen näiden useinkin suuremmat Tapaamme näet useampia hallinnollisia kihlakuntia oikeudellisesti saman tuomarin alle alistettuina. Kun oli v. 1619 Kynninkaitanon lääni yhdistetty saman tuomarin alle Lappveden kihlakuntaan, Ranta ja Jaäski Ayräpään kihlakuntaan, Luur-Lavo Pikku-Lavoon, Etelä-Pohjan-

---

⁽¹⁾ Melander. op. cit. s. 129, 136. — Laamamunkin oikeus ym. sen alaiset kihlakunnan oikeudet olivat moasentua varten. Kaupungeissa jaettiin oikeutta raastuvan oikeudessa.

maa Pohjois-Pohjanmaahan, Masku
 Tehnään kihlakuntaan^(1.)

Tamellaistena kuin vuosi-
 dan alkupuolella näkyi Suomen oi-
 keudellinen jaksolla 1600-luvun kes-
 kipuilla^(2.) ja pysyi luultavasti seuno-
 iena yhä edelleen isonvihan aikojen
 siivoksi v:een 1741 Ruotsille jääneissä osis-
 sa Suomenmaasta. Karjalan puoleisessa
 osassa oikeudelliset vaiheet myös jäi-
 vät samoin kuin ennen v:een 1734.
 Kipurin maakunnassa noudatettiin Ruot-
 sin lakia sekä v:sta 1736 rikosasioissa
 uutta lakia kuitenkin vaihtamalla ku-
 lemanrajoitusta ruumilliseen sängis-
 tuksen tai maanpakolaisuuteen Liperi-
 assa. Lappeenrannan maakunnassa käy-

(1.) Melander. op. cit. s. 131.

(2.) Ignatius. op. cit. s. 3. - Käkisalmen oikeudellisesti
 Karjalan laamunkuntaan. (Vt. edellä siv. 99.)

tettiin v:sta 1736 mutta lakia kokonaisuudessaan - Jo Ruotsin vallan aikana oli
 Kuppurin, Käkisalmen ja Haminan kaupungeilla raastuvanoikeus ja pormestari.
 V:n 1721 jälkeen jäivät Savonlinnan ja Lappeenrauman hämmersivoukoudet Haminan raastuvanoikeuden alaisuiksi, kuitenkin niin että Savonlinna oikeudellisesti vielä kuului lähimpään tuomari- eli kihlakuntaan. Mainittua vuotta aikaisemmin Lappeenrauta siinä suhteessa oli ollut Kuppurista riippuvaisuus - Senä Lappeenrauman että Kuppurin maakunnissa säilyivät Kenäjäntien vallan aikana laamanni- ja kihlakunnan-oikeudet, jotka alistettiin Kaltion Oikeus-Kollegium (Riks Justitiae-Collegium) Osaston alle, johon vedettiin raastuvanoikeuksista. Niitä ym. pormestaria

järjestyksellään määrättiin v. 1784 Lappeen-
rauman ja Savonlinnan kaupunkien, jois-
sa vielä tähän saakka ei vielä löytä-
nyt^(1.)

Samana vuonna (1784) järjes-
tettiin sekä hallinnolliset että oikeus-
olot uudelle kunnalle, vaikka seurauk-
sena lienee ollut yltä päältä seka-
vuuhta ja hämmennystä kuin järjeste-
mällä oli parannuksia ja järjestyttä toi-
koitettu. Viipurin ja Lappeenrauman ma-
kunnista tehtiin yksi käsikryhittäjä-
kunta, jonka korkeimmaksi oikeudeksi
riita-asioissa muodostui Riita- ja Rikos-
Tribunaali (Civil and Criminal Tribunal) Vi-
ipurissa. Se vastasi Oikeus-Kollegion
Osastoa, joka tuomitsi virka-, kunnia-
ja rikos-asioissa.^(2.)

Entisiä kirkkokuntain-oikeuksia

(1.) v. Luovung. op. cit. A. A. 144, 148-149.

(2.) Idem. op. cit. A. A. 3, 145-146.

vastasivat Ylempi Länkhäyttö-Oikeus Rii-
purissa ja sen alle alistetut Alummat
Länkhäyttö-Oikeudet kussakin pöririkau-
pungissa. Ne ratkaisivat rikos- ja riita-a-
sioissa ja niistä vedottiin edellisessä Ri-
tä Ylempi Maa-Oikeus Ripurissa Rikos-
ja Riita-Osastoon, josta vedottiin
Tribunaliin. Ylempään Maa-Oikeuden
alle alistettu yllempi⁽¹⁾, joka etupääs-
sä käsitteli poliisi-asioita ja josta ve-
dottiin kuvernööri-virastoon. Muut

Muista hallinnollisista ja oi-
keus-laitoksista mainittakoon vielä:
Kuvernööri-Virasto, myös kutsuttu Kä-
sityhallijä-kunnan eli Kuvernementin
Hallitus, järjestysasioissa Lääkäri-Mi-
nisteriä, oikeudellisesti Lääkäristä riip-
puva; valtion taloutta hoitava Kamerasa-
li-Hovi, josta vedottiin suoraan Lääkäri-

⁽¹⁾ Yksi kussakin pörissä.

tiin; Aatelusen Kollhoja - Hallitus kuten edellisest myös Viipurissa; siellä nim. i -
 kään Puri - Oikeus, alistettu Yleisimmän
 Maa - Oikeuden alle, käsitteli aatelista
 ja sen tiloja korkevia rikos- ja ruuta-asi-
 oita; Oppo - Kollegio (Pupill - Collegium);
Kollegio vaivaishoidon ja hyvänteke-
 väisyys-laitosten hoitamiseksi; Maan-
 tunnon - Oikeus kuten Kollegio etc. Vi-
 ipurissa; siellä vihdoin myös Kuvernemen-
 tien - Maistraatti, jonka alaisina o-
 livat kaikki Kaupunki - Maistraatit, Raas-
 tuvan - Oikeudet sekä Oppo - Kollegiot ja
 josta vedottiin Tribunalin. - Ennen
 v:ta 1784 löytyi sitä paitsi Kuvernemen-
 tien - Kauslia Viipurissa v:een 1784; Maa-
 kunta - Kausliat Lappeenrannassa ja
 Viipurissa v:een 1784 ja v:sta 1796 e-
 teen päin; Räntterit yksi kussakin maa-

kunnassa v:een 1784 ja tämän jälkeen kuu-
si, joka pürissä talu maa-homistariätissä
yksi; Luultiset Oikeudet v:een 1796, jot-
ka ratkaisivat velka-asioista.⁽¹⁾

Tämä suunnaton luku-
määrä virastoja ja virkamiehiä, joi-
ta viime mainittuja ennen edes ole
lueteltuakaan, kai ajan pitköän luo-
mattiin hyödyttömäksi. V. 1796 näet
suurin osa virastoja poistettiin ja pa-
tettiin ennen v:ta 1784 olleisiin oloihin,
joten laamannin- ja kihlakuntain-oi-
keudet jälleen tulivat käytäntöön. Edel-
liset pitiivät talvisaikaan istuntojaan
Köpurissa, Räkisalmessa ja Lappeen-
rantaassa sekä alistettiin Jokitavan
Lensaatin alle. Jälkimmäiset, joita oli
viisi, räppuivat Oikeus-Kollegiosta.⁽²⁾

Tämmöisiksi jäivät sitten

(1) v. Skovring. op. cit. A. A. 144-149.

(2) Leiden. A. A. 151-152.

oikeusolot aina rauhan Suomen yhdistämiseen mukaan Suomeen v. 1811, jolloin se oikeudellisesti alistettiin Suomen Senaatin ja Turun Hovi-oikeuden alle. V. 1816 jaettiin Riihimäen lääni kahdeksaan kihlakuntaan: Rauman, Kymmin, Jääskan, Syräpään, Käkisalmen pohjoisen, Keskimäen, eteläisen sekä Lappveden, ja jokainen muodostaa itsenäisen tuomiokunnan. Läämistä tuli yksi laamannikunta, jonka istuntoja pidettiin Riihimäessä, Käkisalmassa ja Lappeenranta-

(1.)
sa.

(1.) v. Skovring. op. cit. s. s. 4, 155-156.

Kirkollinen Jaho.

Kirkollisesti oli Suomi vielä 1500-luvun alussa yhtenä lauseana Turun hiippakuntana, pitäjiin ja kappelisiin jaettuna. Josin oli jo katolisella ajalla 1300-luvun kuluessa nostettu kysymys püspäpistiuksen asettamisesta Viipurin kirkollisten olojen parantamiseksi Suomen itäisissä osissa⁽¹⁾. Mutta tuuma sillä kertaa jäi sikseen toteutuakseen vasta myöhemmin. V. 1554 näet maa jaettiin kahteen hiippakuntaan, Turun ja Viipurin, jälkimmäiseen luettiin sil-

---

⁽¹⁾ Koskinen. op. cit. s. 68.

loin Kipurin ja Savonlinnan läänit. Molemmat hiippakunnat yhdistettiin jälleen v. 1583 yhdeksi Turun hiippakunnaksi aina v:een 1618, jolloin Kipurista taas tehtiin eris - v. 1564 - 1568 Kipurin piispavaltuutuksella ei ollut ketään. — (1.)

Uuden ajan alulla tapaamme v. 1530 Suomen itä-osassa kaksi rovastikuntaa. Toiseen kuului pöytäjäät: Lappoesi, Jääski, Kyrönpää (Kuopio), Kivimäki (Lauttala), Ilusikirkko ja Kipuri, toiseen taas: Kivimäki, Kihlakalahti, Pyhäää ja Pernaja. (2.) Niillä tavalla kirkollisessa jako rovastikuntiin ja niihin kuuluvien pöytäjien myöskin pöytä aikoina tapahtui, ennen ole

(1.) F. H. Loe. Bidrag. 9. op. cit. s. 181.

(2.) v. Kuorring. op. cit. s. 157.
Lidsen. s. 230.

tilaisuudessa aivan tarkkaan ilmoitella -
maan.

Kun v. 1618 Kipurin uudelleen
asetettiin krippakunnan hallitus, järjes-
tettiin se luultavasti samalla tavalla
kuin Turussa. "Maassuudella oli joka kii-
lakunnassa yksi kirkkoherra, ikäänkuin
sitten kuuluvan papiston esimiehenä,
häntä nimitettiin kirkkokunnan ro-
vastiksi. Joka småseurakunnalla oli
kirkkoherransa, ja jos seurakunta oli
suuri, oli kirkkoherralla yksi, toisinaan
kaksi ja kolmeikin kappalaista, joiden
toimena maalla oli sielunhoito se-
urakuntaan kuuluvissa kappaleissa,
vaikka tavallisesti asuivat småkir-
kolla." ⁽¹⁾ — Tällöin kirkollisen ja-

⁽¹⁾ Melander. op. cit. s. 140.

oitus Laimaan etelä-seuduissa, joiden seurakuntain muodostumisesta itäenäisiksi sekä hallinnollisista ja oikeus-o-loista jo edellä (siv. 59-61,) oleminen pu-huneet, luultavasti siten pysyi ison-vi-han aikoihin saalikka.

Kiipurin jouduttua Venäläisten halltuun v. 1710 lakkasi liippakunnan hallitus siellä myöskin kirkollisten asi-oiden hoitamiseksi Luomen itä-seu-duissa perustettiin sen vuoksi öp. nä marrask. v. 1710 kaksi ylimääräistä kou-sistööriota, toinen Porvooseen, toinen Mikkelin, jonka alle Kiipurin ja Lavo-liinan läänit alistettiin⁽¹⁾ Kolme kousistööriota v. 1712 joutuivat Turun püs-san Gezelius nuoremman hallinnon

---

⁽¹⁾ J. J. Tengström. Gezelii d. y. mms. A. 182.

aloisiksi aina v:een 1713, jolloin lakka-
vat.⁽¹⁾

Isän-vihan aikaudesta kirkolli-
sista aloista tiedämme seuraavaa:
Eusi aikoina hoitti Ruotsin paimet
Gyzelius muos. sieltä joltaa Luomen
kirkkoa, mutta Venäläisten suostas-
sa yhä suurempia alueita Luomessa
lakka si hännekin vaikutuksensa vä-
hittellen. - Heti Viipurin valloitetun-
aan olivat Venäläiset siuna määrän-
neet jonkun "stevenmannin hengellisen"
hoitamaan siikäläisten seutujen kirkol-
lisiä aloja. Kun sitten Savonlinnan
tiehuot suostettiin, jäivät nekin myös
kirkollisesti luultavasti Viipurin alai-
siksi. Muissa Luomen seuduissa aset-
tivat viholliset itse pappeja seura-
kuntien, kunnes vihdoin v. 1717 Turkuun

⁽¹⁾ F. Felt. Loc. Bidrag. 13. op. cit. s. 14 s. s.

järjestettiin jonkunlainen väliaikainen
konsistorio, joka ei ainoastaan pitä-
nyt luotta Länsi-Luomen vaan luul-
tavasti myös Polyänmaan seurakun-
nista. V. 1718 myös Porvooseen perus-
tettiin samollainen meidän itäiseen
kylppakuntaan kuuluneitten Uuden-
maan ja Hämeen seurakuntain ho-
itamiseksi. Pidettiinpä säännöllisiä
pappienkokouksiaakin Turusta aina-
kin v. v. 1720 ja 1721.⁽¹⁾

Uuden kaupungin rauhan
jälkeen asetettiin kadotetun kirkon
piispaistuimen sijan seuroineen
Porvooseen kunkin kaallisen määräksi
kautta 30 p:ttä syysk. v. 1723 hoitamaan
Ruotsille jääneitä itäisiä Luomen oia.⁽²⁾

⁽¹⁾ Koskinen. op. cit. S. S. 347-349.

⁽²⁾ F. Vet. Loc. Bidrag. 13. op. cit. S. 16.

Kuudelle jääneissä osissa muodostui kirkollisen hallinto seuraavalla tavalla. Jo v. 1720 oli Pietari Luuri perustanut Viipurin konsistorion, joka alistui Pietarin Pyhän Johtovan Synodin alle ja v. sta 1735 ryöpyi Oikeus-Kollegiosta sen alaiseksi joutui myös Haminaan v. 1743 asetettu konsistorio. Nohennat konsistoriot sittemmin Häskynhaltija-hallituksen alkaessa v. 1784 muutamissa määrättyissä tapauksissa jäivät Viipurin Riita- ja Rikos-Trikunaliasta ryöpyvoiksi V. 1797 Oikeus-Kollegio sai takaisin entisen vallansa ja v. 1810 konsistoriot asetettiin kuulumaan Keisarin Uskontunnuksien Kirkollis-asioita ^{hoitamaan} Ministeristöön, Helmh. 7 p:nä 1812 Vanha Suomi vihdoin kirkollisesti yhdistettiin Porvoon hiippakuntaan ⁽¹⁾

(1) v. Kuorikosq. op. cit. s. 158.

J. Pet. Loe. Bidrag. 13. s. s. 17, 20, 23.

Lopuksi mainittakoon muutamia sana Kauban Luomen kreikkalaisista kirkollisoloista. Tonnihan jälkeen kuuluvat kreikkalaiset seurakunnat täällä edelleen Novgorodin lääpikuntaan. V. 1764 yhdistettiin Viipurin, Savonlinnan, Haminan ja Lappeenrannan piirikunnat Pietarin lääpikuntaan. — V. 1786 oli Viipurin kuvernemontissa yksi venäläinen kirkko joka kaupungissa ja kahdeksan maaseudulla^(1.) —

---

(1) Salenius. Kreikkalaisko Suomessa. s. 72.
Kst. vielä v. Kuosung. op. cit. s. 162-167. —

Löydöt.

Seurustavasti historiallisella, vaikka
Kallion Historiallisen Museon luettelossa
spämääräiseen aikaan luettuina, mainit-
takoön seuraavat esineet:

N° 3359, 8. Tulukset, joihin kuuluu: nah-
kapussi, jonka alareunaan tulusrauta on kiin-
nitetty, "tulirauta kahdessa osassa" ymsä toi-
nen puoli samallaista, kaksi linsioöpa-
lasta. Laadut Partalan kylän Pajarin talos-
ta.

N° 3359, 9. Kampa oluesta messin-
kilevystä; kahdella eläimenpäällä koristet-
tu. Löytänyt talollisen smäntä Hanna Pa-
jari Lappeveden Partalan kylän Pajarin
talon poljoispuolella riutella olevasta
pellosta kylvötoissa.

Kertomuksina esineistä, jotka löytäjät tavalla tai toisella ovat hukkuneet, esiteltäköön:

Taskulan kylän Kärkjärvestä on noin 10 v. sitten löydetty "pönttö"vaske-
rahoja muotissa vedettävissä.

Stemppilän kylän Luurkemp-
silän talon luota on muutama vuosi
sitten löydetty ploaturahoja.

Haapajärven Kälviälän tilan
maalla löydettiin Haajummäellä rakennus-
mesta tehdessä noin 30 v. sitten paksu savi-
vi Täynnä markan kokoisia hopea-
rahoja; huultavasti ruotsalaisia! Sit-
temmin ehkä hopeasepälle joutuneet.
Myöhemmin tavattiin vielä samalla-
ta, jotka "kanat, kun sillan alle pää-
sivät, siellä ruopateissaan olivat
latiialle työntäneet."

Taman tilan maalla saatiin Härkävuosella potattiikuoppa tellessä noin 30 v. sitten ihmisen luurauho ynnä rautakirves, jota sanottiin venäläismalliseksi, "venäjän kirves". Löydön arveltiin olevan sota-ajoilta. Kirvestä ei kuitenkaan otettu talteen, vaan pantiin jälleen kuopan seinään mullan päälle (nähtävästi taika-uskon sen pelon tähden).

Seuraavat Lappveden pitäjässä löydettyt rahat ovat Yliopiston rahakokosmiin lunastetut:

Kaapajärven kylän salomaila löydettiin syksyllä v. 1837 10 plosturakkaa, jotka yhteensä painoivat 14½ naulaa. Lunast. v. 1838 11 rpl:sta 42 kop:sta b. a.

V. 1897 löysi työmies Otto Mauck-
man ojaan kaivaessa taloll. M. Pusan ti-
lalla, noin 10 tuum. syvyydellä, lohon-
neeseen pussiin kätkeytyneä 40 rust.
hopea- (1, 2, 4 äyrinrahoja) ja 80 vaski-
rahaa ($\frac{1}{2}$ ja 1 äyrin) : edellisten joukos-
sa kalasi Kristina kuningattaren ajat-
ta v.v:ltä 1649 ja 1653, mutta muut
Kaarle XI:n aikuisia v.v:ltä 1667-1680
ja osaksi leimatut Räävelissä. Yliöpis-
to lunasti luku:sta 7;20 29 hopea- ja
2 vaskirahaa. ^(1.)

---

(1) W. Laques. Numismatiska Anteckningar. II.
Om mynt funna i Luleå jord S. S. 74, 215.
Öfvertr. ur F. Vet. Soc. Bidrag. 60.

Kirkot Lappvedellä (Kauksila) ja Lappse-
raimassa.

Edellisessä (siv. 28-29) on jo käsitelty,
mitä tunneimme Laimaan eteläseutuajan
alkua ajoista. Itse nimi "Lappawesi" esiin-
tyy ensi kerran v. 1415 Laimen ja Laven
välisiä rajasuhteita järjestäessä. Mutta
vasta v. 1437 Lappvedellä varmuudella tie-
detään papin (kyrkoprest) olleen ja v. 1442
se on omintakeisena seurakuntana.

Tiedot varhimmista kirkkoista
sivät ole yhtä varmat. Osaksi perustu-
vat ne hämäräperäisiin kansantarui-

hin osaksi myös muutamiin kirjallisiin
lähteisiin.^(74.) Näiden mukaan olisi ennen
vanhaan pitänyt löytymään jonkunlai-
nen kirkkorakennus noin pönnkalman
verran Lappeenrannan kaupungista ste-
laän päin Kauskilan kylän Karhun ta-
lon maalla. Paikka, jossa tuo Lappeen (Lapp-
veden, Lappchen) eli Kauskilan kappelin kirk-
ko sijaitti, on Lappeenrannasta tullessa tien
vasemmalla puolella mäen törmällä, joka

---

^(74.) v. Kuorring. op. cit. s. 228.

Ad. Neovius. op. cit. s. LXXXIV. (Borgå Drukptlsark. N:o A. 1065.) -

Borgå Tidning. 1842. N:o 88. 1844. N:o 37. - Jot. myös Sv.

Litr. Sällsk. Skrifter. op. cit. III. s. 83. - F. Vet. Soc.

Bidrag. 13. op. cit. s. 470. - Lunde. op. cit. s. 24.

Gottlund. Antiquariska Samlingar i Finska Forn-
minnesföreningens arkiv. Bd. I. s. 45. N:o 336.

Bd. IV. s. 580-582. C. G. Aminoffs bref. Wstrand

den 3 april 1858. - Samma arkiv afven

H. A. Reinholms samlingar. kapitel 77. s. 1114 f. s.

vielä kutsutaan "Kappal' i eli Karhumkop-
palimäeksi." (75) V. 1826 näytettiin täällä
vielä entistä kirkonpaikkaa ymsä useam-
pia kiviä, joiden joukossa pari pienem-
pää jollakin tuntemattomalla kirjotuk-
sella, jota ^{varustettiin} paitsi oli myös tavattu ilmiäsen
luita. Toimen mainituista kivistä, jotka
luultavasti ovat olleet hautakiviä, joutui
myöhemmin Lappeenrantaan. Kopauksesta
kertokoon jo edellisessä mainittu C. H. Ku-
noff'in kirje seuraavaa: "På en mo-ås smel-
lan 2^{ne} insjöar, nära Kauhela by i denna
Lochen 16 virst ifrån Mstrand finnas åttakil-
liga mindre kullar som sybarligen blif-
vit danade af människöshänder. Dessa-
des skall ock hafva funnits 2^{ne} stenar
med inbuggar skåror och figurer till
en del liknande bokstäfver eller siffvor.
En Bonde ifrån byn skulle på anmodan

(75.) Nimitykset paikkakuntalaisten näyttämiä.

af en Herreman transportera en af disse
stenar hit, men genom hans oförsigtig-
het hade stenen fallit på hans ben, som
deraf afbröts, hvar efter stenen blef ka-
stad på sidan af vägen. Lrons Fogden We-
sterlunds anmodade därefter en annan
Bonde, under en resa genom byn, att stå-
pa ifrågavarande sten till sig i Måland,
hvar till Bonden förklarade sig villig blott
någon annan lyftade den på karran, hvil-
ket Westerlund själf på stället gjorde
och fick sålunda stenen hemförd på
sin gård, hvarefter han lät inmur-
a den i stenfoten under sin prästkyrka,
der den nu finnes på södra sidan. etc."

tykyään tuolla merkittävässä
kirkonpaikalla ei mitään erinomaisuu-
tta ole huomattavana. Kuinoffin "il-
mishäällä tehdyt kunnut (kullat)"

ovat ainakin allekirjoittaiselta jääneet
löytämättä. Ainoastaan yhdessä kohden
on pensaita kasvava maanpinta kiin-
kan alentunut muodostaen matalam-
man syvennyksentapaista, joka aivan
yhtä hyvin voisi olla luonnon muodos-
tama. Samoin ilmoitukset tuntemat-
tomalla kirjoituksella varustellun ki-
ven lukumäärästä ovat erilaiset. Niin
sekä v. Skovring ja Aminoff'in kirje-
stä Lindh sanooat siellä löytyneen
kaksi seunnoista kivää, mutta Moörus
ja Gottlund (op. cit. I. N° 54 ja 167) ainoastaan
yhdän. Näiden myöhemmistä vaiheista ol-
laan myös eri mieltä: edellä mainitun
kertomuksen mukaan toinen olisi joutu-
nut Lappeaurantaan. ⁽⁷⁶⁾ Toinen taas olisi

---

(76) ⁷ Palttiomarkseologin prof. J. R. Aspelin'in suullisen
kertomuksen mukaan ei hän ollut sitä löy-
tänyt Lappeaurannassa. Allekirj. taas ei
siellä ole käynyt katsuaan Aminoff'in kir-
jeistä tiedon.

erään talollisen tiedonannon mukaan
 "Karhusjärven kylässä, jonka läheisyydessä
 on ollut kirkko." (77.) Kolmas toisinto tie-
 tää molemmat kivet "veddyiksi" Helsin-
 kiin kymmenkunta vuotta sitten." (78.)

Kivien olemassa oloa, jota näin
 rasti-riitäisten tietojen nojalla mahdoli-
 sesti voisi epäillä, vahvistaa kuitenkin e-
 ras seikka, ainakin mitä Lappeenrantaan
 vietyyn tulee. Tästä kivistä on näet yllä

(77.) Gottlund. op. cit. I. N:o 54, N:o 167. — Vrt. myös Gott-
 lund. Läsning för Linnar. s. 34. — Lluoitetuk-
 sen Gottlundilla autoi taloll. Gab. Nouv.
 non v. 18¹⁴/_m 58. Kiveä kutsuu hän "kärjoi-
 tuskiveksi" ja sekoittaa nähtävästi Karlun
 talon maata Kauskilassa Karhusjärven.
 Mahdollista myös että tätäkin nimitystä
 kylällä on käytetty, vaikkei allekirj. ole
 sitä kuullut. — Muuten Karhusjärvi se-
 kä kylän että järven nimenä löytyy Lapp-
 vedellä perimukelman verran Kauskilas-
 ta koilliseen.

(78.) Lindh. op. cit. s. 24.

mainittuun kirjeseen lütelty pürustus, ⁽⁷⁹⁾
 jota ei kuitukaan ole tähän otettu, syys-
 tä sitä pürustaja C. H. Aminoff, tr. R.
 Hausen'in arvelun mukaan, siinä vää-
 rin on selittänyt kivessä tavatun kir-
 joituksen. Mutta pürustusta ei luomalli-
 sesti olisi voitu ottaa, ellei kiveä oli-
 si ollut. Kun siis täm. tiedämme Haus-
 kilassa ainakin yhden kiven todellakin löy-
 tyneen, niin ei tarvitse epäillä, että
 siellä myös toinen tai useampiakin jös-
 kus on voinut olla. Kiven (kivien?) pois-
 kuttamisesta Hauskilasta vahvist. paik-
 kakunnalla eräs talallinen Esias Karhu
 Höghkilän talosta mainittua kylää. Hän
 kertoi alkikirjoituksella, että hänen i-
 sänsä oli joko ollut katsonassa, kun ki-

(79.) Gottlund. Antiqv. Saml. Bd. IV. s. 582. — Vt. myös
 Gottlund. Läsning för Linnar. s. 30.

vi (kivet?) pois viertäen talin ehkä ottanut
 osaa pois kuljettamiseen. Kumpaislaks,
 hän ei suaa muistanut, mutta lisäsi,
 että isä aina Karhunkappalinmäen
 kivistä oli puhunut jorhunkimoisella
 taika-uskon ja pelon sekaistella hum-
 miotuksella. Kansa paikkahakumalla nä-
 st piti niitä velkovoiman välikappa-
 leina ja arveli, että, kun edellisessä kirjjes-
 sä kerrottu mies jalkansa taittoi toista
 kiveä nostessa, tämä tapahtui mis-
 talle rangaistukseksi hänen yritykses-
 tään mitään koskua.

Sama leski Karhu ihmoitti
 Kauskilan kappelista vielä seuraavaa:

Laubijärven "kallaassa" (rannalla)
 oli Pörolan kylässä Vanhaupselein talv.
 Päästäkseen täältä helpommin kappe-
 lin kirkolle oli pappi sanolusta järves-

tä Hyppikkään järveen kaivattanut vajan, jota myöten hän sitten kulki asumostaan kirkolle.

Kappeli 'Enäen alapuolella olevaan Löytösen järveen oli joskus sodan aikana upotettu kappelin kirkonkellot ja toisten kertonusten mukana ne taas olisivat Viipurin viedyt.

Kerratusta käynee selville, että Kaushilassa siis joskus on ollut jonkunlainen rakennus jumalainpalveluksen suorittamiseksi. Mutta oliko se Lappeen seurakunnan esimäinen talo vasta myöhemmin suiseurakunnasta Laimaan rannalla sronseen kappelin kirkko, kuten myös on otaksuttu, ^(80.) jätämme riittävien todistusten puuttessa ratkaisematta vastaisienden varalle.

Kokoon huomautettakoon tämän yhteydessä Kaushilan kirkollisten olojen selvittämi-

(80.)

Borgå Tidning. 1844. N:o 37.
Rimholm 'in Kokkolma. kot. 77. s. 1114 s. s.

seksi seuraavaa. — Edellä (siv. 38.) jo huomautimme
 Kustaa Waasalle elvoitetun karjakartanopaikkojen
 joukossa "Kauskill"-nimisen soveliaan tilan Lapp-
 vedellä. Muussa yhteydessä olamme vielä tavanneet
 Kauskilan nimen, niin eräs Antti Posse, joka v. v.
 1551-1553 oli voutina Äyräpäältä, senen vuolta 1556
 osti maata "Lapveden" Kauskilan kylästä, ja v. 1601
 mainitaan eräs Kristofer Pasa "Lapveden" Kauskilan
 herrana^(80a).

Muista Lapvedellä muinoin ehkä löyty-
 neistä kirkkoista ei ole tietoja, ei edes tarujen muo-
 dossa. V. v. n 1442 ja 1538:n välisen aika on kirkkoli-
 sässä suhteessa aivan tietoja vailla. Vasta v. v. n
 1538 voimme jälleen seurata kirkollisia oloja, aluk-
 si kuitenkin ainoastaan mitä papistoon tulee.
 Kirkonrakennuksia ja niiden oluipaikkoja tältä vas-
 toin tunnemme vasta 1700-luvun alusta. Lounaahan
 ajoilta on näet jällellä ilmoitus, jossa⁽⁸¹⁾ v. 1722

(80a.) Historiall. Arkisto. XI. A. 300.

(81.) Tältä ja seuraavasta: Ad. Neovius. op. cit. s. s. 148-149.

mainitaan, kuinka seurakunnan kirk-
koa Lappeenrannassa vihollisen päät-
liken härskystä ajettiin repiä, mutta
erään Oleus Forsander'in pyynnös-
tä jätettiin pystyyn, siten kuin Kosa-
rakennusta kuitenkin jo oli purettu.
Kahinko sittemmin korjattiin seura-
kuntalaisten kustannuksella. V. 1723
huomattiin kirkon tarkastuksessa, että
kirkonkirjat sodan aikana olivat hä-
vinneet. Samoin puuttuivat kirkonva-
rat, jotka varapastori maist. Wanasus
pastissaan oli vienyt. V. 1728 oli maa-
herra Eisselheim tiedustellut "Lappeen-
rannan pöytäkirjojen" kynttiläkruunua,
jotka sama Wanasus oli pelastanut
vihollisen maahan hyökkäyksessä. V. 1741
polttivat Venäläiset paitsi kaupungin myös
linnoituksessa sijaitsevan kirkon ja samas-

sa tilaisuudessa, kuten jo edellisessä ker-
rottiin (siv. 70.), pappilanarkistoihin. Pol-
tetun kirkon sijaan rakennettiin uusi
piian sen jälkeen. Tämä laajennettiin v.
1748 sekä paloi tapulinsa kelloihin, jot-
ka olivat vasta hankitut edellisen palon
jälkeen, ukkosen sytyttämänä v. 1790.

Aykyisen kirkko rakennettiin
Pavitaipaleesta kotoisin olevan kuulan
rakennusmestarin Johan Salosen joh-
dolla v. 1792 ja sijoitettiin entisen esi-
kaupungin, nyt varsinaisen kaupungin
etelälaitaan Salpausselänteeseen kor-
kealle rinneelle. Kirkon viereen tehtiin
kellotapuli hautausmaan portin läheis-
yyteen. Tapuli oli kuitenkin pienenalai-
nen ja lienee häyryttän jo varhaksi,
koska v. 1854 rakennettiin uudet korkeam-
mat kellonjalat edellisiltä vähän matkan pää-
han.

(82.) Lindh. op. cit. s. 27.

Mainittu kirkko on puinen, ristikkomallia. V. 1885 korjattiin se ulkoa ja sisästä taaden nykyisen näytin asunsa. Silloin myös ne muutamat maalaukset, jotka tähän saakka olivat silä horistuneet, kurettiin koputim siellä säilytettäväksi. Ne ovat: ^(83.)

Abraham uhraa Isakim. $2,5 \times 1,5$ m. Luvut kullatut kelykset.

Kristuksen Ilmouuseminen. Edellisen kokoinen, ilman kelyksiä. Vasemmalla gläseunassa kulunut kirjoitus.

Pietari ja Paavali arvomerkkeineen. Kolme pustykuvia komeissa kelyksissä. — Mainitut neljä tuntuvat olevan saman taiteilijan tekemiä. —

Pyhä Paavali, pienempi neliskulmainen, raasti tehty öljymaalauk. Kuvan al-

---

(83.) Vrt. lopussa pohjapörröistä ja osokuvia.

la : St Paulus.

Kiela luononmukaisesti kuvaa Lutherista. Maalattu öljyllä laudoille. Kuvan alla: Doctor Martini Lutherus.

Kristinmaulitun kuva, pienempi vaskipainos kullatuissa kelyksissä.

Itse kirkossa on nykyään miellyttävä A. Lallin maalama Taivaaseenastuminen idealisعرattuine kasvopuutteineen ja peluneine värineen. Paulun vasemmassa alareunassa lukeaan: A. Lallin 1887.

Yielä mainittakoon samasen Laps-
seuraman entisen v. 1819 perustetun Keskus-
huoneen kirkosta, josta meillä on jällellä päit-
ti^(84.) muutamia arkistokirjoja eräs nykyään
vallion hist. mus. talletettu öljymaalauk kankaalla

(84.)

edd. Moovius. op. cit. s. 144.

(N° 3359, 14) Huonosti tehty taulu esittää miespyhä-
myksen rintakuvaan. Pyhämyös istuu kynä kädessä
kääntäen kirjan lehteä, johon on kirjoitettu: S. M.
M. S. F. O. M. S. Oikealla katselijasta nähdään lau-
tavaa kyyhkynen, vasemmalla ristipuu. Tau-
lun leveys: 1,02 m., korkeus 0,83 m. Lähempää tie-
toja taulun tekijästä y. m. puuttuu. — Lappeen-
rauman Työväenliigan lahjoittama tirkheeri Alf.
Wahlström'in kautta. —

Lopuksi tässä lienee sopiva huomauttaa,
että Lappeenrannassa myös on ~~kirkko~~ kirkonuskoinen
kirkko, joka luultavasti tämmö perustettiin he-
ti "pikku vihan" jälkeen Lappeenrauman jouduttua
kenäläisten hallintaan. Kirkko sijaitsee entises-
sä linnatulessa ja kutsutaan Neitsyt Maarian
eli Jumalan Nidin kirkoksi.

Lappeenrannan
Linnointusjäännöksistä y. m. Muistomerkeistä.

Lappeenrannan linnointusjään-
nöksistä ^(85.) on päälinnointus Paimaaseen
pistävällä niemellä Pallon- ja Tai-
kina- eli Kaupunginlahden välillä van-
hin. Se muodostui suurimmaksi osak-
si isonvihan jälkeen. Poroksi poltettu-
jen yksityisten talojen perustuksille si-
lloin enää uusia tehty. Suoastaan
sotaväkeä ja sotavarustusten säilyttä-

(85.) Lappeenrannan päälinnointuksesta ym. a.
P. Nikolauksen, Paldovarustuksen ja Mylly-
mäen pattereista: v. Kuorung. op. cit. s. 229.
Lindh. op. cit. s. 34. s., 9. - Itt. myös valokuvia.

mistä varten rakennettiin huoneistoja si-
mekkeen korkeimmalla kolidalle, jota sa-
malla alettiin välttelyksillä ympäröidä.
Seurauksia saadaan tosin tätä ennen
jo löytyneen niemekkeen pohjois- ja
länkipuolella, jossa rautinaiset val-
lit jo aunoisina aikoina olisivat teh-
dyt.

Ekotetut linnuittamistyt si-
vät läheshkään olleet lopetetut, kun so-
ta jälleen v. 1741 syttyi. Linnuitus ja
sen juurella oleva kaupunki valloitet-
tiin. Sitten jäivät tästä pitään Penäläis-
ten halluun. He jälkoivat linnuittamis-
ta autaan varustuksille vieläkin huo-
mattavan muotonsa. Sitä on etelään
linnuituksen länsi- ja eteläriviteillä, jota
ka valit, usein monta rimmattuten, ko-
javat. Myös autisen linnuaportin edustat.

la kummin vallituksia sinne olleen.

Jämsäläisten ajoilla ovat niin ikään suurempi Pyhän Nikolauksen pateri, kuten nimikin osoittaa, päätymöistuksen vastapäätä Puhakansmäellä sekä pienemmät varustukset Myllymäellä ja Paldo-niminen Paldonlahden rannalla Oysterniemelle johtavalla kanaksella. — Ensin mainittu näistä näyttänee useilla lujuilla valkeilla ja valkeilla varustetuksi melikukunon tapaan, jonka päätymöistukseen päin olevassa patjoispuolella on ollut harmaakivinen rakennus, josta ainoastaan seinäjäsnököset ja maahan kolvattu herros seinä ovat jällellä.

Paldovarustuksesta korkealla, kahden puolen, itään ja länteen, jyrkällä hiekkaharjulla harmaakivivallista

kohdakaan ei ole paljoa nähtävänä. Si-
tä pitävät kaupunkien soanvetäjät kyl-
lien luolta. — Myllymäellä olevat patte-
rit ovat myös jätetty häviölle alttuiksi.

Vähän matkaa Paldopatte-
rista luoteeseen päin on jo mainit-
tu Dystermismellä muutamia muita-
kin jäämoksia Kenäläisten varustus-
pöyhistä. V. 1788 olivat he Laimaan
vesistölle perustaneet laivaston. Hank-
kiakseen sille soveliaan majailu-
paikan lunastivat he Mustalan eli
n. k. Dystermismen tilan, jonka länsi-
puolella Länissenselän lahdella
oli hyvä satama. Dystermismen rautaa
pitkin tehtivät sitten joukon huoneus-
toja, kuten taajat perustukset suunnit-
tamaan vielä osottavat. — V. 1808 laivasto
hävitettiin ja tila labyloitettiin v. 1827.

kaupungille yhdessä kolmen muun talon
kaussa. ^(86.)

Muista entisaikain muistoista
Lappeenrannassa kerrottakoon vielä seu-
raavaa. Kun kaupunkia vuoden 1721:n
jälkeen otettiin rakentaa linnoitukseksi
varustettavan niemenkukkulan eteläi-
sille rinteille, niin näkyi tarkoitetta-
neen ainoastaan yksityisten asumuksia.
Kirkko näet (vt. s. s. 129-130.) "pikku vihan"
aikana ja vielä jälkeenkään päin oli
linnoituksessa. Siellä myös raatihuone
sijaitti nykyisen työvankilan viraston
paikalla. Ja v. 1885 sanotaan, että sen "myy-
rykivet" lähellä vankilan posttia "sil-
loin vielä näkyivät." ^(87.) Littenmin kirk-

(86.) Lindh. op. cit. s. 7, 19. - Vrt. valokuvia.

(87.) Palenius. op. cit. II. s. 40.

Lindh. op. cit. s. 33.

rettiin se päätymöitukseen vastapäisellä
maalla, Lappausselänteen rütselle, jos-
sa kaupunkikiin entisen esikaupungin päi-
halla sai sijansa, siten kuin se "pik-
ku vihan" metskeissä silloisella asema-
paikallaan oli joutunut liekkien uh-
riksi. (88.)

Pallonlahden laamalla Työvan-
kilan virkamiesten nykyisen asuinrakennuksen sijalla, jossa ennen kehrueelu-
nen (v. 1899) ja ~~sen~~ perästä Työvan-
kilan perustamisesta pidettiin laamammi-
housen istuntoja, oli muinoin Työvan-
kartanon läänin maaherran asunto
ymä lääninhallitus v:sta 1727, jolloin
Lappeenranta tuli mainitun läänin pää-
kaupungiksi. Silloisen maaherran Tri-

---

(88) v. Kuorring. op. cit. s. 229.

Lindh. op. cit. s. 9. — Huom. karttaa, joka lienee
tehty ennen v:ta 1741, koska pappila vielä
on limmituksen eteläpuolella.

senheim'in ajoilta huhutaan myös rakennus-
ten ympäröimän kovan lehmuspuitton olevan.
Arvelua toteutanevatkin ruotsalaiset kapeara-
hat, joita on löydetty muutamain kaatunsi-
tön puitton juurien alla. (89.)

Muutamia vuosia sitten seiso i pää-
liimoituksen eteläpuolella kaupunkiin vie-
vän tien laidassa kivitalonmuksen tulemana
vanha Ruotsin vallan aikainen virstatolppa
täynnä kuulan jälkiä 1741 vuoden sodasta. (90.)

Lamoin pääliimoituksen portin päät-
lä muinoin löytyi lauttataulun maalat-
tuna kaupungin vaakuna, joka nyt säilyt-
tään nykyisen "raatihuoneen" lokerissa. (91.)

Mainitusta vaakunasta sopinee

(89.) Lindh. op. cit. s. 13. - Rahat löydettiin heinäkuusta
v. 1890 silloisen kovan tuulispään kaatami-
en suuren lehmuspuitton juurien alla

(90.) Lindh. op. cit. s. 5. - Alk. sen myös nähnyt 1890-lu-
ven alulla

(91.) Lindh. op. cit. s. 4.

tässä antaa tarkempi kuvaus. — Lappeen-
 ran kaupunki on kaiketi aina "käyttänyt
 sinettiä, joka viitaten kaupungin nimeen
 esittää villin miehen miijineen" Samoin
 v. 1812 Järjestämisskomitean pöytäkirjoissa
 sanottiin sinetin kuvaavan: "en svenit,
 som under Odor tyder vilstat på den lands
 udd stölande till Länna Liv viki och strand."
 Sama "villi mies miijineen" tavataan myös
 vaakunassa: "hopeapohjaisella kiltvella seitos
 vihoriällä maalla alastom villi mies miiji-
 neen" Vihoriät (tammenselkeli-) seppelset pääs-
 sa ja vyötäisillä (92.)

(92.) Historiall. Arkisto. XII, 2. s. 229. Kuva 44 esittää sin-
 tin, joka olisi v: lla 1656, mutta kuitenkin
 luultavasti paljon nuorempi; 1600-luvulla
 käytetty sinetti on 1675 vuoden valtiopäivä-
 päätöksessä hyvästi säilyneenä —

"Kilti mies miijineen, seppelaineen"
 on vaakunatietessä usein käytetty aikoo
 Ist. esim. Hist. Ark. X. A. 312, kuv. I; Graupelt. Fin-
 lands Ridd. ö. Adels Wapenbok. A. A. 4, 19, 21; Klinggö-
 rsterustadt. Iveriges Ridd. ö. A. s Wapenbok. I. Nr. 467, 677 p. s. v.

N. k. "Pontuksen Kaivannot."^(1.)

Olemme jo sivummeun huomaut-
taukset (siv. 35, 47-48, 54.) yrityksestä osaksi eh-
kä kaupan edistämiseksi osaksi myös Ola-
vinkunnan ja rajan turvaamiseksi kanovan
kautta hankkia yhteyttä Laimaan ja Lu-
menveden pohjan välillä. Työt kuitenkin aina
milloin mistäkin syystä keskeytyivät. Muis-
toina niistä vielä nähdään noin 7 km.
Lappeenrannasta ja 9 km. Laimaan kana-
van lähtökohdasta Lauritsalasta itään
pään sekä kahden puolen joukkoon vievää

(1.) Jo painettu Suomen Nuorisossa. 1904. N:o 1.

maantiestä verrattain syvä, mutta kapea kavaus, jota kansa kutsuu "Eudeksi kavaunoksi." Toimen samaltaisuuden, vaikka lyhyempi ja paljon matalampi löytyi ennen läheisellä Lauritsalaa. Kanavaa perustettaessa johdettiin se sitten tätä myöten. Sen niminä oli "vanha kavaus." Molempia kansa kutsui "Pontuksen kavausmaiksi," syystä että mukana olivat Pontus de la Gardie'n kavausmaita.

Käsitteet kansankertomusta on kuitenkin epäilty ja historiallisten tutkimusten nojalla vääräksi väitetty. Niin on keskiaikaisten olojimme tutkija edw. Grönbjäd huomaut^(93.) näyttää, että "kavausnot" eivät ole Pontus de la Gardie'n teet. Tämää, vaan myöhempiä v: lla 1607, jolloin

---

(93.) Suomi. 1845. op. cit. s. 240 s. s.

tiedämme Ruotsin amiraalin Pentti Löy-
ringinpoika Luusten'in saaneen käskyn
ryhtyä mainitun työn suorittamiseen.

Pontus de la Gardie, niin ar-
velen Grönblad, oleskeli Suomessa niin
vähän aikaa, että hän tuskin olisi heren-
nyt tuommoisen tuuman toteuttamiseen
pöytästä. Kun hän maassamme kävi, oli
se pikimmillään tavallisesti Länsi-Suo-
messa retkeillössään Tukholman ja Hē-
ron väliä, jonka hallitsijana hän oli. Si-
luomassa hän taas tieltävästi pitemmän
aikaa on ollut ainoastaan Käkisalmen
valloituksien ryhtyessään elokuusta v. 1580
uuteen vuoteen 1581 Asti tämän vuoden ke-
vätpuolella muutaman viikon. Edellisellä
kertaa hänen aikansa arvattavasti ku-
lui kokonaan sodan valmistukseen. Toi-
sella taas oli jo talvi, jolloin hän tus-

kin kanavan kaivamista saattoi ajatella. Viikdon tälloin työryhtymiseen puuttui sekä varoja että työkuntoista väkeä. Toita näet alituisen oli raivonut itäisillä rajamailla 1500-luvun lopulla saunon kuin asällisiä metskeitä ja rütoja, jotta hätki kytymät suuria kustannuksia. Ja miha vielä oli jälellä, tarvittiin kyllä jatkuvien taisteluihin. Sen vuoksi näihin aikoihin muka si olisi voitu ryhtyä kanavaa rakentelmaan.

Kulla syyn, miksi kansa on päättänyt kanavankaivaus-yritykseksi Pontus de la Gardie'n alottamiseksi, selittää sama tutkija seuraavasti. Kansalla on usein merkittävän halun lukea kuulua ja kunnioitetun henkilön ansioksi samanaikaisia tekoja, joissa hänellä si ole vähintäkään

osallisuutta. Ja niin lienee "Poutuksen ajan
 kaivannon" suhteen myös käynyt. - Pitkäl-
 liset sodat ja vihollisten alituiset ryö-
 söt olivat paljon tuhoa maamme iläis-
 sä tuottaneet. Poutus de la Gardie jou-
 tui sitten tänne oloja ohjaamaan, lo-
 pettaa pian levottomuudet vihollisia ra-
 jojen ta'ä karkoittamaan ja lisää vihdoin
 ylt'äkkään valtion alustakin hankkien
 lään sotajoukoilleen mainetta ja kunnia-
 sa. Hänestä tulee kansan sankari, jō-
 ta äkillisesti, tapaturman tuottama kuole-
 ma salvoan miehestä myös ympäröi jou-
 kunlaisella lunoavalla salaperäisyydellä.
 Kun sitten parikymmentä vuotta myö-
 hemmin kanavan kaivauksia aloitetaan,
 jōta työtä silloisiin oloihin nähden pi-
 detään varsin merkittisenä, niin sen al-
 kumppanijaksi huomattavasti aikain

kulussa joutuu henkilö, joka melkein samaan aikaan ja samassa seudussa on niin suurta luonnotta herättänyt.

Mitä lopuksi nimittäin "vanha" ja "uusi kaivanto" tulee, katsoo Grönlad niiden ilmaisevan työn kronologista kulkua. Se on ensin aloitettu "vanhassa kaivannossa", mutta paikan sopimattomuuden takia muun tähden sitten lopetettu kohta kuitenkin uudelleen jatkettavaksi toisessa paikassa, "uudessa kaivannossa", jossa ehkä helpommin ja pikemmin työn tulosta toivottiin. Jostakin nyt tietyntoimasta syystä se kuitenkin täälläkin keskeytyi.

Yllä kerrottua tutkimustensa johtopäätöksenä esittäessään si Grönlad lausunkaan ole tunteut jo mainittuja Suure Berikinspoika Bjelke'n

kanava-kaivamis-hankkeita samoissa
seuduissa kuin Juvsten'in. Muutoin hän
varmuaankin olisi tullut toisiin tulok-
siin, ainakin "uusi" ja vanha kaivanto"
nimisen osoittaman työnselän suhteen.
Lilla kuten Grönblad aivan oikein ar-
velsee, osoittanevat nimitykset kyllä
työn kronologista kulkua, mutta ei a-
miraali Juvsten'in aikana. Niivastään
"uusi kaivanto" mahdollisesti on hänen
alottamansa, koska on väitetty, ettei
Pontus de la Gardie'lla ollut siihen
aikaa. "Vanha kaivanto" sitä vastoin
voisi olla jo Bjelkes'n ajoilta. Käyt-
tämissämme lähteissä^(94.) näet nimen-
omaan mainitaan, että Bjelkes'n alot-
tama kanava lähti "lauri sala'sta"

(94.) Arwidson. Handlingar. III. s. 328. - Jst. myös
Waarman. Öfersigt etc. s. 64.

jatkuen täältä $\frac{1}{2}$ penink. päässä olevalle
 "tocho mölle" (? -mylly) ja siten työt sit-
 ten lakkasivat kaivauksessa huomattujen
 kallioiden tähden, "for then store högd och
 många berg klipper ther äre i millen stön
 och for: us tocho mölle". Nämät tiedot
 juuri vastaavatkin määritystä "vanhan
 kaivannon" asemapaikasta. Se oli aivan
 Lauritsalan läheisyydessä, kalliopai-
 kassa esimäisen tulun eteläpuolella,
 kunnes kokonaan hävisi laimaan ka-
 navaa rakennettaessa, jonka uomaksi
 se tuli. ^(95.)

Hiukan matkaa Lauritsalasta
 itään päin vielä huomattavasta "uudes-
 ta kaivannosta" sita vastoin esiteltäkseen
 seuraavassa ne luonnit, jotka olemme
 paikalla tehneet, ynnä ne tiedot, jotka

(95.) Luomi. 1845. Grönbld. op. cit. s. 246 ynnä kartta.

eräs paikkakunnalta kotoisin oleva mies
Laitilan talon out. reukki työmies Kaapriel
Oikkonen hyvästähtoisesti auttoi

"Uusi kaivanto" eli "kaivan-
tohauta" lähtee Laimaan rannalta raa-
talustichosta Leppäniemen länsipuol-
elta Laitilan kylän ja Laurittalan ti-
lan rajalta, kulkee siellä etelään joen
välitellen lounaaseen kaartakseen. En-
simmäiset 60 m. aina rantaa pitkin joek-
sevalle polulle saakka on hauta laa-
kaa, melkein ympäröivän maan tasossa.
Tällä välimatkalla tavataan kaksi syven-
pää huoppaa. Polusta alkaen nousee maa
ja sen mukana hautakin. Leveys ylä-
reunassa on nyt noin 18 m., syvyys noin
7-9 m. Sekä leveys pohjalla noin 3 m. - Et-
teen joen vaihtelee haudan muoto ollen
milloin syvempi, milloin matalampi,

usein pienten kammasten katkaisemana. Lai-
hian kylään johtavasta tiestä kaivanto,
joka nyt kutsutaan "Kutveleen kano-
si", jälleen syventyy luvatakseen kohti
isomman maantien toisella puolella, jossa se
noin 105 m. kuluttuaan vähitellen katoaa
suohon. (9.)

Kaivaustöistä, joista maata sa-
killa kerrotaan kammastuksi, siinä mon-
ta erityisesti huomattavaa ulkonaista
merkkiä on jällellä. Kaivannon suus-
sa muutama kymmeniä askel-
ta sen länsipuolella ja vähän matkaa

(9.) Vedensajasta polulle 60 m. Laita Laihian
kylän tielle 176 m. Täällä välimatkalla
6 eri syvyydestä haudattua kammasten eroitta-
mina. Haudattujen pituudet polulta lähti-
en: 60, 40, 20, 11, 15, 30 metr. Tien leveys 3 m.
Laita isolla maantielellä haudatut syvempiä
ja kaivokseen vierteet jyrkempiä. Haudattujen
pituudet: 75, 27, (kammast) 13, (hauta) 32 metr.
Maantien leveys 9 metr. Haudan jälkeä ennen suo-
hon häviämistä 105 metr. pitkä. -Koko kaiva-
non pituus siis noin 500 metr.

raunulta on kiviä aseteltu riviin, muodostaen kaksi nelikulmaista kivilato-
musta vierekkäin, joista läntiseen
päädyt kuitenkin puuttuu. Vieressä
raunempirana on muita samollaisia.
Karsimaisia kiviläjiä taas tavataan ka-
navan kummallakin puolen lähellä
sen yläreunoja pitkän matkan aina
Lähtian tielle saakka. Muuten maa-
reunojen molemmilla puolilla on ta-
kainen.

Lähtian kylän Juhana Ii-
kan peltomaalla maantien vieressä
on kaivamuosta läheltä oikealla ka-
della ollut vanha talonpaikka "Leus-
laarin pellot", torppa, josta noin 60
vuotta sitten jälkiä vielä näkyi.

Se sanottiin olevan kaivausten ajoit-
ta.

Lailian kylän Juonaksen
talon maalla on mütty, jota san-
taan "Pemmäiksi", Pemmän müttyk-
si."

Asutusjäännökset

Lappveden pitäjän ensimmäisestä asutuksesta ja sen leviämisestä paikkakunnalliset kertomukset eivät mitään mainitse. Silta vastoin tavataan taajassa tietoja rakennusjätteistä, joita kansan kesken arvellaan useinkin sotain hävittäneiksi. Seurainnissa luistellakoon seuraavat.

Paikkolan kylän Hallun (Majasen) perillisten talosta muutama askel koilliseen on keskellä peltoa kol-

me kiven ja maan sekaista kumpua, jota sanotaan Kulha'n rannioiksi. Linnä olisi ennen muka ollut vanha, hartaus, jossa muudan kuraali oli asunut.

Pusan talon maalla on muinoin ollut hovi, jo ennen kuin mykyisen jo vuotiaan isännän iso-isa tilan osti. Sillä ajalla arvellaan myös pajan olevan, jonka jäännöksiä, kumua, rautaa y. m. vielä huomataan talon itäpuolella.

Kipurin pitäjän rajalla Loppveden pitäjässä on Pohjakkalan talon maalla 5 kumpua, jota väitellään vanhoiksi luoncuperustoiksi. Yhdessä on tüläkiä.

Ryösälän ja Mentulan kylästä haakkoon päin on Ryösälän maan-

la Laukaan maalla, pellossa aivan kujan
aidan vieressä ihmisenpään suuruisista
kivistä kokoon pautu kasa, jossa myös on
maata kivien välissä. Kasan korkeus noin
1 m., läpikalkkaus 3 m. — Oppaan, erään
läheläisen talon isännän kertomuksen mu-
kaan on siinä ennen ollut talon paikka.

Samasta Rysälän talosta etelä-
kaakkooa koltti on sen maalla Heitran pel-
lossa korkeimmalla kohdalla kuumalla
kumpu, 1 m. korkea ja 3 à 3,5 m. läpi mita-
ten. Paikkaa arveltiin entiseksi torppan-
jaksi, vaikkapa talon vanhat muunnokset
seuruvista torppaa eivät muistaneet.
Mahdollisesti löytyi se jo ennen nykyistä Rysä-
län taloa, joka sekun on aika vanha. —
Kumpu on kuten edelliset Kulha'n ja Lau-
kaan maalla sekaisin kivi- ja maaperäi-
nen.

Muistot ja Jäämökset Sota-ajoilla.

Haapajärven kylän Hyvärin talon maalla kuuluu Luosareessa löytyvään kaksi pienemmän huoneen suurista huoppaa, joita on nimittetty Lääväkuopiksi. Kansa näet otaksuu toisessa ihmisen asunon olleen joskus sodan aikana, jolloin asukkaat olivat vaimolaista pölyssä, toisessa elukain olopaikka. Tätä paikkaa nimikun.

Huovanen kylän polijaistenman talon maalla noin 2 km. etelää

kohli löytyy Ojantaulun hankalla-
nella tornalla kolme hautakuoppaa
noin 1 syli läpi mitaten, "hauttinsa," ilman
mitään kivää. Sanotaan sen ennen so-
ta-aikana olleen pakolaisten asuin-
paikkana.

Litiän kylän Kukkolan talon
maalla on suuri soikea hauta ("ous"),
Heäppilän hauta, johon sota-aikana
olisi haudattu.

Hurttaamaan kylän Noron
torpan vieressä, suuren Helsingin kul-
kevan maantien syrjässä on hauta
sota-ajoilta, jolloin paikkakunnalle
oli majoitettu sotaväkeä. Haudalla
on nähty sininen tuli.

Litiän kylän Kukkolan maal-
la kerrotaan Jänköjärven Uurin sal-
men samalla kanavaa kaivasta ih-

mitten luuta löytynen. Tarina tietää si-
tä myös sota-assita muinoin saaduiksi.

Tilsalan kylän maalla ai-
van Mikkelin vievän maantien var-
rella on "laakeri", jossa runen on lei-
riä pidetty.

Kun ikään sota-ajoilla, ~~vaik-
kapa siinä on muinoinaan sanota~~, ovat
mahdollisesti myöskin seuraavat epämiä-
räiset kiinteät muinaisjäännökset.

Kutin Alatalon maalla Kiet-
harjunkankaalla siellä olevan tien i-
läpuolella aina kankaan reunalle kesk-
ke Purunnotkojen läntisimpään ha-
rukkaan —, joita lieuse 7, — löytyy 7 noin
5 à 6 m. pituista hautoa, joiden sy-
vyys on noin 1 m. ja leveys noin 2 m. —
Siitä kaivassa on ilmeentunut paljon

huilia, jopa melkein syysäkin, jonka tähden mitä syyskaudoiksi olisi voimut päätää. — Jonkun verran ikää niillä joka tapauksessa on, koska reunoilla ja muutamien pölyallakin kasvaa suuria puita.

Pien toisella puolella on 4 samantyyppistä hautaa.

Kaikki mainitut 11 kulkevat samaan suuntaan pölyis-tähti pölyisluoteiseen päin.

Partalan kylän Töpon talon maalla Myllymäellä, jonka poikki kyläntie kulkee, on pari hautaa Hielt-harjunhankaan hautojen näköiset, ehkä hiukan leveämmät ja lyhyemmät.

Mentulan kylän Tuosan talon maalla noin 1 km. pölyiseen päin on Hankaanmökkön hankaan Revonpesän-

miehen iläsyjällä tuon reunalla isom-
pi noin $1\frac{1}{2}$ m. syvä kuoppa sekä sitä yleem-
pänä ja alempana halssi piensuppää. Oli-
sivalko asetettavat paikkan nimen yhte-
yteen?

Taruja Aartsilla.

Heapajärven Hyvärin maala-
lla on muutama vuosi sitten kyntä-
ssä aita niin kovasti tarttunut maa-
han, että sitä irti nyhtäessä seurasi
viinapannun korva. Itse viinapannua
si sösti ylös, koska se luultiin uhrin kättä maa-
han kätkeväksi.

Paikkainnimet.

Päitsi edellisessä jo tavattuja paikkainniminä esitellään vielä seuraavat:

Lüna - saaraan yhdistyksiä:

Lilän kylän N° 5:n talon maalla on aivan talon vieressä Lünaakallio.

Lähellä Joutsonon pitäjän rajaa on aivan Lünaan saarella Lottulan kylässä Lüna niminen kartano.

Mitä ovat:

Alttarikivi oikealla kädellä vähää
enemmän kuin poiketaan selältä Lu-
en (Luonon, Lunden?) salusen Lappeenranta-
ta tultessa. Kivi on saanut nimensä
sistä, että pappi joulun sodan aikana
siinä olisi pitänyt jumalainpalvelus-
ta pakolaisille.

Lavolan kylän Viljo Pariksen maat-
la on "Lokkavuori".

Ayrhulan kylän Heikki Teitton
maalla on Kiurilammun mäki.
Sen toisella puolella on umpisyy-
vennyys, jossa vesi aina pysyy. Sen
nimi: Kiurilampi.

Hurtanmaan kylän Aoron tilat-
la on Kipokaitonmäki.

Kärkelän kylän A. Kausasen
maalla on Karittalan mäki.

Oikkolan kylän Koutaisten maalla
löytyy Koumaki.

Pahloisten Liparin talon maalla: "Ko-
tamäki, Pylkönmäki" ja Tonnunmäki."

Korkia-alon kylän N° 1. talon maal-
la: "Kaht'saari."

Useita muita mainitsen, joita maamerkiltä vielä saisi, huomauttakaan monista laimalla tavattavista nimistä, jotka mahdollisesti toisinaan, merkittäviä kuten ovat, voisivat olla näiden seutujen tulisyydelle valaitsevia.

Seurauksia ovat muuten muassa osaksi Loppveden osaksi toisista laimasta käsittävistä pitäjistä:

Puluranselkä, Hyötiösaari, Tuosasaari,
Riutasaari, Urtosaari, Mukkumalampi,
Kotaniemi, Hirvissaari, Hautasaari,

Parkkarinsaari; Parkkarila; Kukmarovuori (tä-
 hellä Lauritsalaa); Huusenselkä; Ruohosaari;
 Toisalunsaari; Karkusaari; Pihisaari;
 Mikhonsaari; Mikhonsaarenselkä; Takasselkä;
 Palosaari; Myllyniemi; Lamposaari;
 Pihosalo; Valkialuoto; Kengäsaari;
 Kammur (?); Suur', Keskimmäinen, Pien'
 Mossaluoto; Pullikainen; Kitisasaari;
 Kitisankenkä; Lahiluoto; Ala-, Ylä-,
 Keski- Lylysaari; Kivimäen; Kitisaaari;
 Murassaaret; Prasiassaari; Ruissaari;
 Lapinniemi; Lassinsaari; Varkau-
 niemi; Suur', Pien' Kalkosaari; Kovasä;
 Pohjanen; Lidinginsaaari; Launasaaari;
 Työsaari; Mämin kylki; Palasaari;
 Oiko; Kuvinkaun Lukan Tälä (Liding-
 gilla); Heinanen; Lapsaluoto; Pirkainen;
 Ilkossaaret; Laivaluoto; Kolmikka-
 da (?); Ropansaari; Pähäniemi Katto-

lussaarella, jossa vielä Pulkin-, Kurpan-
lahki sekä pieni Pöytä Pää.

Lamoin ovat Laimaalla seu-
raavat, otetut K. Lönnestromin v. 1866 te-
kemästä kartasta "Purje - Täyvä Kartta
Lappeenrantaan Petrasaareen:" (97.)

Pukasaaret; Lapihäytävät saaret; Petrasaari;
Kittasaari; Lamposaari; Peräsaaret;
Ajastensaari; Hamheliuoto; Loukionniemi;
Loukionlahki; Koskisaari; Kyläniemen
saari, jossa "Tyrsevänkukku" (vuori);
Pajusaari; Hietsaari; Kosmoluodot;
Hietsaluoto; Pitkäluoto; Jänissaari;
Kyläniemenluodot; Antinluoto; Petrakorvenluoto;
Peltolahensaari; Kopruorvenluoto; Luikela, ta-
lo Kyläniemellä; Turpaniemi; Oksenniemi;
Kastiniemi; Lärviemi; Karhuluoto;
Heppuluoto; Lelunluoto, Luursaari;

(97.) Kuten näemme, ovat useat L:n luetteloi-
sta nimistä väärin kirjoitetut, mutta
jäläistään kuitenkin sellaisina seuraavaksi.

Kuhlala (talo Taipalsaaren mamerisaarella);
 Lakkussaari; Ruokolahinsaari; Lojosaari;
 Läävinsaari; Harouluoto; Pötki;
 Toimonen; Luur' ja Pien' Mäntysaari;
 Rastinluodot; Krranluodot; Jänkäsalo
 (kuurempi), jossa Kerinieni, Pantonieni,
 Niltonieni, Työnishen nieni, Mähkäraisen
 laliti, Marjonieni, Mäntyluoto, Koimiluoto.
 Pien' Jänkäsalo, jossa Kuivaniemi, Otas-
 ten nieni; Mäntysaaret; Takkunie-
 mi; Viekkonen, Kypärän, Hauduksen
 (talot ja kyläniemellä); Kämönnieni (Ky-
 läniemellä); Parpasaari; Pajassaari;
 Pikkasaari; Haikkaniemi; Tarvassaari;
 Kaitasaari; Kajanluodot; Vihtasaari;
 Karkosaari; Karkosaari; Tupaluoto;
 Oikonsaari; Lapsaluodot; Kälpiänsaari;
 Kaitonsaari, Mennenkylänluodot;
 Leliniemen luoto; Kaitanen; Kaikkuluoto;

Kellinkinsaari; Ahonniemi; Purnosaari;
 Mondovainen saari; Kahangouluoto;
 Kutiinsaari; Peräsaari; Pyöriäsaari;
 Muraishuoto; Maurissaari; Pölgön saaret:
 Kangas- ja Karpotelo; Kuoriniemi;
 Luur' ja Pien' Pehkion saari; Neittsaari;
 Kiohisaari; Kyöppä; Myllärinsaari;
 Vanhamies(saari); Pirpassaari; Niittisaari;
 Paukumpää (niemi Maurissaarella);
 Luur' ja Pien' Kivoniemi; Turpalak-
 semiemi; Lamminkalvi, Karpunen (mie-
 mi), Kivelo ja Myllymäki (taloja), Kuunt-
 tila, Taro (taloja), Etsinen (lahden suu),
 Aän' lahti, Kuor' lahti, Laitniemi, Lai-
 maniemi (kaikki mainitut Kattelus-
 saarella); Kättytsaari; Luomusalo;
 Paitaari; Papuluoto; Kipero; Leimo-
 saari; Selkäsäsaari; Houkaluoto; Härö-
 kallio; Karkoluoto; Turkki(saari); Po-

täjäsaari; Latosaaret; Mustaluoto;
 Onnensaari; Kekokivi (iso kivi Mänty-
 saaren niemessä); Kotka (saari); Kos-
 valuoto; Ahvenasaari; Kaurasaari; Ko-
 lohaita; Kaitasaari; Kihaluoto; Läpsyneen;
 Rahka; Rötä; Rautkala (talo Taipal-
 saaren suunt.), Lehtosaari; Palosaari;
 Iso l. Luur' ja Pien' Oritsalo; Komosaa-
 ri; Kotanisiemi; ^(98.) Niemi, Raski, Mar-
 tikkala, Haukilaks, Lira, Luma, Tyris-
 vä (taloja Joutsenon puoleisella Lapp-
 veden pitäjään kuuluvalla saarella);
 Tyrisvään ulkopuolella: Uusasaari, Kar-
 lusaari, Härkösaari; Lampasaari ja
 Lamposaaren luoto; Lihosalo, Anna Tans-
 kan kallio; Hans'salmi; Hautasa-

(98.) Nimet ovat kartalta poimitut ylimäl-
 kaan etelään kulkiessa Petrasaaresta.

ri (Ot' hauta), Kälisaari, Lirvisaari (ai-
 noastaan ojan tapaisten saluinen eroit-
 tamat); Luonukkossaari; Kytöluaka;
 Kurimpää luoto; Kapaluoto; Parkin-
 saari; Puikkokosaari; Kelveniemä, Keta-
 niemä (Liman ja Liran luona); Kous-
 saari; Lirvisaarissa: Kivironniemi,
 Lauranniemi, Lisan luoto; Puthosaa-
 ri; Lovistentalhti; Mulkumalalidella:
 Koikkosalhti, Koikkasaari; Hukaran-
 niemi, Hartikkalhti, Myllyniemi,
 Papusenmäki, Laihia (talo), Sarviniemi,
 jolla Tulimar'vuor', Lauritsala, Lunkola,
 Barkarila ja Kalula (taloja), Muuk-
 kosniemi (kaikki Lappeen maantel-
 la); Mitasari; Patorintan luoto, Ka-
 kossaaret; Kasikkaluoto; Mutasari;
 Ruotsaari; Luusaari; Lääskiniemi
 ja Altarinkivi (Tuosasaarissa); Or-

misten niemi (Niemisen neua); Laukko;
 Tulisukka; Kotaliessaaret; Kirkkoluo-
 to; Luur' Mustosaari; Rajaluoto; Kiti-
 set; Kussaari; Puhkasalo, jossa talo
 Kauskiala; Leposalo; Ronkoo; Hii-
 cuossa; Virstaluoto; Tettiluoto; Pien'
 ja Luur' Kaita; Ahkasaari; Kulkko-
 saaret; Gupyrassaari; Myllysaari;
 Paskaluoto; Kucktiluoto; Voimalu;
 Voimaluensaarissa; Luolahdi, Lii-
 kanisui, Mertanisuui; Oysterinisui;
 Paltto; Luunisenselkä; Kuit'nisui, y. m.

Taipalsaarelle nimessä:

Turansalo; Illukansaari; Orjain-
 nisui ja -lahdi; Pöluranselkä; Kuiva-
 ketvele; Mielakansaari; Ushenlaks;
 Kähösalmi; Pulkhaselkä ja -nisui.

y. m. y. m.

Lopuksi esitellään tässä ver-

tai lun vuoksi lähtessä tavattu Lapp-
veden pitäjän nimi sellaisena kuin
se eri aikoina on kirjoitettu.

V. 1415. "Lappawesi." Åbo Domkyrkas Lärthok. N. 352.

V. 1542. "Lapuis." Arwidsson Handl. I. s. 237.

V. 1542. "lapuesi." Idem. " I. s. 242.

V. 1555. "Lapuestrand." " " III. s. 247.

V. 1555(6). "Lapuesi." " " III. s. 328.

V. 1555. "Lapwessi, lapwessi, Lapwessij." Idem.

Handl. III. s. 331.

V. 1555. "Lapues." " " III. s. 350.

Lemberg. Handl. rör. etc.

Kokita jälkeen v:n 1554. "lappwes." I. s. 15. -

V. 1557. "Lapwesi." III. s. 3.

1556. "Lappwessi." III. s. 5.

1561. "Lapwesi, lapwesi." II. s. 394.

1598. "Lapwesi." III. s. 137.

1595. "Lapwesi." I. s. 290.

1601. "Lapues." III. s. 158.

1603. "Lapues." II. A. 421.
1603. "Lapwes." III. A. 167.
1612. "Lapwes." III. A. 259.
1613. "Lapwes." III. A. 272.
1616. "Lapwes." III. A. 313.
1619. "Lapperues Strande Lochu,
Lapperwes." I. A. 424.
1621. "Lapwestrand." I. A. 444.
1641. "Lapuestrandhs Prästegårdh." II. A. 186.
1641. "Lapues Lommar Tingsh & La-
pues Prästegårdh." II. A. 187.
1643. "Lapues Tingsställe." II. A. 246.
1643. "Lapwes." II. A. 258.
- Leinberg. Bidrag till känn. etc.
1690. "Lappwäsi." VI. A. 17.

Levin pitäjä.

Maantieteellinen Katsaus.

Lemin pitäjä keskellä Lappveden kirkkikuntaa on etelässä Luumäen, lännellä ja luoteessa Savitaipaleen, koillisessa Taipalsaaren sekä kaakossa Lappveden pitäjien ympäröimänä.

Pitäjän alen täyttää suurin maksi osaksi pohjoinen puoli Kivi-järveä ynnä siihen laskevat järvet ja lammut. Vesistö kokonaisuudessaan on ainoastaan jäämös entisestä uomasta,

jossa Paimaan vedet muinoin perkiivat
vetensä mereen. (99.)

Korkeussuhteet ovat ylimalkaan
samat kuin muualla Kihlakunnassa
vähedellen suunnaksi 50:sta 100:aan
m. Tosin korkeampiakin paikkoja tova-
taan siroteltuina. Niine täine kahden
jo mainitun reuna-ruoseen väliin, jot-
ka ovat pitäjän etelä- ja pohjoisrajoil-
la.

Sanoen kuin korkeussuhteista on
myös vuoriperästä jo edellä maantie-
teellisessä yleissilmäyksessä johtunut.
Lemi sijaitsee keskellä Luomen kuu-
rinta rapakivigraniitti-alueella, joka
kyliin luomataan kulkiessa pitäjän
kuuluja toista pitkin.

(99.) Luomen Kartasto. Teksti. N:o 4. s. 19. — Seuraavaa
esitystä varten: ibidem N:o 2, 3, 4, 20, 21, 13, 17, 19 ym-
nä Luomen Yleiskartan lehti F4. —

Irtonaisia maalajia edustaa moreenistora, jota runsaasti löytyy. Gol-
dian meren ranta täällä sitä vastoin
 kokonaan puuttuu. Alue kuitenkin al-
 kaa olla joitakin määrin viljeltyä, pa-
 rumminkin kuin Lappveden pitäjässä, eh-
 kä riippuen edellisen pitiäjän väestöstä,
 joka on toisellaista kuin Lappvedellä
 sekä sivistyksessään sen luontensa puo-
 losta.

Kylälajista enimmäin viljel-
 lään ruista ja ohraa, muita viljela-
 jia vähemmän. Lemminkeläisiin ja
 parain tuote on kuitenkin sen sora-
 maisissa kasvava potaatti, jota siel-
 lä viljellään enemmän kuin missä-
 sään muualla koko Viipurin lää-
 mässä. — Kalastusta harjoitetaan
 myös, mutta ylimalkaan vain ko-

tatarpeeksi. — Karjanhoito on selkein
 vielä vähän kehittyneet toimivuu-
 ta ei sen vuoksi voine puhuaakaan
 Taipalsaaren pitäjässä lukuun otta-
 matta. — Lopuksi mainittakoon met-
 sät. Niitä vielä löytyy Lemmink-
 jäis- ja höyläsaissa, tukki- ja ra-
 kennuspuuta myytäväksiinkin, etelä-
 ssä ainoastaan kotitarpeeksi.
 Kuitenkin alkavat metsät Lemmink-
 sissä kuin muissakin Väinömaan seu-
 duissa häviävällä vauhdilla vä-
 hetä omistajain taitamattomuus-
 den sekä tukkisaajien helvottoman
 monettelun tähden.

Lemminkin pitäjä kuten myös
 Savitaipale on kirkkikunnan ti-
 heimmän asuttua seutuja, noin 15-20
 hehta neliökilometrillä. Kuitenkaan

ei varallisuus eikä sivistys ole varsin kehuttavalla kammalla. Tämän viime mainittu tuntuu olevan parempi kuin esim. Lappvedellä. Mutta syy tähän on selvitettävä sekä Lemminkäisissä asemassa että sen väestön toisella osassa luonteesta. Lemminkäisissä naiset, joiden asuinpaikat ovat olleet jo mainittujen Ruusmarinien ikään kuin muusta maailmasta eroittamat, huomaa jotakin sympynäisesti lievuompaa kuin muilla naapurilla elävillä Lappvedeläisillä. Myöskin näyttää heillä olevan joulun verran enemmän toimeliaisuutta kuin joulukuunmuisilla ainakin päätään kiittä, että heillä on ryhdytty uudenvuodaisiin pyrkimistöjään kannattamaan. Kun Lemminkäisillä on nuorisoseuraansa ja maamiesseuraansa.

Tästä ovat pääpöytäissään Lemmⁱⁿ pitäjäin maantieteellinen asema ja sen nykyiset olot, joiden kehitysmistä varhemmista ajoista alkaa seuraavassa lähdenne tarkastamaan.

Esihistoriallinen Aika.

Esihistorialliset Kaikset

Mitä edellä on lausuttu Lappeen pitäjän muinaisuudesta historian takaisella ajalla, sen voi myös täydelliseen sovelluttaa Lemmön kutsisyyteen. Tämä seutu on yltä köyhiä esihistoriallisilla muistomerkeistä kuin sen naapuripitäjät, jolta kaikki tällöin vielä näkyvät olleen asuneittomina. Lemmällä myöhemmiltä esihistoriallisilta ajoilta pronssi- ja rautakaudelta ei ole tavattu mitään muistoa, kivikaudetta taas ainoastaan seuraavat

Löydöt:

N° 2824, 1. ^(100.) Otamuja vuolukivestä,
molemmat kärjet ja korvakkeet rikkika-
hatut. P: 176, b. korvakkeiden haussa: 84, p:
47,5 m. cm. Löydetty Kärmenmäen kylästä
— Luoman Muinaismuisto-Yhdistyksen asia-
miehen vankilanopettaja Adam Lindh'in
toimesta yhdistyksen kokouksissa lähe-
tetty.

Seuraavat ovat kesällä v. 1896
käsillä olevan kertomuksen aineksia
kerätessä talteen otetut:

N° 3359, 2. Tahkokivi ruskeanhar-
maata kiveä. P: 146, l: 63, p: 43 m. m. Löy-
tänyt talollinen Gabriel Martikainen
Mäntälän kylän ja talon torpan pel-
lostä, melkein keskeltä.

---

^(100.) Numerot viittaavat Valtion Hist. Museon kuitteihin.

N° 3359, 3. Tasa- ja kourutattaksi
huottu ase ruskeanvalkeata kivää. Toimen
sivu lohkeillut. P: 95, l: 45, p: 16 m. m. Löydetty
Pöllölän kylän Kaapriel Pöllösen talon ki-
vistä kuja-aitaa purkaessa.

N° 3359, 4. Kirves vihertäväänhar-
maata kivää. P: 98, l: 48, p: 25 m. m. Löydet-
ty Uiminniemmen kylän Heikkinen talon
Salmensuon mäylältä oja kaivasta.

Mahdollisesti esihistorialliselta ajäl-
ta, vaikka Kallion Historiallisen Museon lu-
steloihin epämaäräisellä merkitynä, ovat:

N° 3359, 5. Linsiöpalanen. P: 61, l: 22,
p: 8 m. m. Löydetty N° 3359, 3 vierestä.

N° 3359, 6. Kärtilinäpyörä harmaas-
ta kivestä. Läpi mitaten 53 X 50 m. m.
Löydetty Pöllölän kylän Parjosen talon
maalta kahden aitan välisellä solasta.

Esineistä, jotka uudelleen ovat kadonneet, mainittakoon:

Kivikirves mustaharmaata kivilajia on löytynyt Pöllölän kylän Matti Pöllösen tilalta (N° 3) läävän luota ojaan kiviä mätellessä. Kertomus tieltä aseen olleen terästä leveämläisen tasatallia.

Tallia sinervää kivilajia, noin 1 tuum. leveä ja pari tuum. pitkä, on löydetty Luomalaisen kylässä Ruokosalmen sillaa telhessä tiime vedetyssä sorasta. * Löytäjä talollinen Tuavet Luomalainen. Ase sittemmin luultavasti joutunut fil. maist. A. Kaasalaiselle.

* Lora luultavasti juvolan kylästä.

Känteitä Muinaisjäännöksiä

etihiä historialliselta ajalta ei var-
muudella ole tiedossa. Tällaisiksi ar-
vatut luultavasti lienevät muistoja
myöhemmillä ajoilla, luonnonperustuk-
sia talu seunoisia, ja mainitaan e-
dempänä.

Taruja

näillä ajoilla on Lemillä saa-
tu pari n. k. peikoista:

Ruomin kylän Kartun maalla

188.

on Tiruoro-vuosi, jossa peikkojen kerrotaan
asuneen halliouraoissa. Laman talon
alueella järven vastapäisellä puolel-
la on Kellovuosi. Molempien vuosten vä-
liä ovat peikot muka kulkeut, min-
stä "jää on notkunut".

Ruomin Kartun ja Kärves-
miehen mailla on Tiruoro-vuosen vi-
ressä "Heikkakaampiään" vuosi, jossa
myös peikkoja liikkuskel.

Historiallinen Aika.

Historialliset vaiheet.

Levin historiallisia vaiheita kuvailemme sen ensi esiintymisestä omintakeisena seurakuntana 1680-luvulla historian näyttämisellä tulisi meidän toistamiseen uudistaa, mitä jo olimme kertoneet Lappeveden pitäjältä. Kaapuruksina ovat muunmat melkein samoja kotitaloja kokeneet Josin Levin nimeä ei erityisesti ole mainittu käytlämissämme lähteissä lukien ottamatta kirkollisista oloista puhuesssa. Mutta luonnollistahan on, että vaimon

nen Lappvedellä ryöstellessään ja sen asukkai-
ta kiduttaessaan samalla useinkin partio-
retkensä ulottutti kolmen peninkulman päässä
lännessä päin olevaan Lemmön Lammoon, kun
rauhalliset pyrimöt Lammoon rautusilla alkoi-
vat kukoistaa, joka tapahtui juuri 1600-luvulla
ja jonka seurauksena Lemmön pitäjän syntykin
oli — seuraavina aikoina näissä seuduilla nä-
sti si murekkaanlaisesta kukoistustilasta voi
puhua, ainooastaan kahes puolitoina vuosi-
taa kestävästä vaivaloisesta olamasta aino-
v: een 1811 —, joutuvat Lemmiläiset myöskin
niistä osallisiksi.

Syyskymme Aik. seuraavassa si-
noastaan tärkeimmistä historiallisen kulu-
erityiskohdista puhumaan välttämällä pää-
piirteissä jo mainittuun Lappveden pi-
täjän historialliseen yleiskatsaukseen ja
kertomukseen hallinnollisten olojen kehityk-
sestä etenkin silmällä pitäen Lappveden
kirkkolakuntaa.

Löydöt.

Historialliselta ajalta mainittuun seuraavat esineet:

N° 3359, 10. Luumikkiaan muotoinen rautakshys, arvatenkin polheen kuulunut. Löydetty kyntäessä Kapialan kylän Elias Kauppisen talon Riihimäki-nimisen pellon eteläkäranteellä.

N° 3359, 11. Hevosenkunkä raudasta. Löydetty kaivonmätältä vähän alapuolella nautun pientaa. Lahjoitti talollinen Heikki Kouvo.

N° 3359, 12. Kuuläimen eli n. k. "tölppä-tasku" Lahjoitti sama.

N° 3359, 13. Yksiteräinen, suora, kahdella verjuovalla ja ruodolla varustettu miekka. Lahjoitti Luontakaisten kylän

Kajansinikon isäntä satam-jäänyt taloon
kukelsivalla mieheksi, jonka isä oli ol-
lut sotamies.

Luultavasti historiallisesta ajäl-
ta, vaikkakin Kallion Historiallisen Museon kuit-
telossa epämieluisuuteen luottama, on

N° 3359, 7. Lyhyellä päälystetty him-
siö, jota Suomalaisen kylään suuren muu-
noin sijoitettu ratsuväki on käyttänyt ku-
luksissaan. Laatu laavetti Suomalaisen
talosta.

V. 1878 on Lemmellä löydetty 2
ruots. vaskirahaa v. v. lla 1635 ja 1708 se-
kä 1 venäl. vaskiraha v. lla 1739. ^(1.)

(1.) Mith. Lagus. op. cit. s. 169.

Tiedot Asuttamisesta

Tiedot Lemm. kunnan sisäisestä asuttamisesta ovat vielä hyvin hämäräperäiset. Paikkakunnalla arvellaan Ulimin eli Uliminien kylää Kivijärven länsirannalla pitäjän lounaisosassa sündun vanhimmaaksi. Sieltä oli asutus sitten levinnyt pohjoiseen päin. - Pitäjän nimi taas kerrotaan johdetuksi "Klemess" nimisestä miehestä, joka "ensin oli muuttanut sinne Ristiinasta". Hänestä sai Lemm. tila, jolla kirkko sijaitsee, ja tämä siltensuuri ni-

194.

monsa. ^(101.)

Oupa myös otaksuttu, että Lemäläiset olisivat "samaa sukuperää kuin Uudenmaan Suomalaiset, jota kieli-
mur-^(102.)rekin todistane".

Käytä toisellaistenkun ratkai-
sen voiti keltia. Edellisestä (siv. 59-61.) jo
tunneune naapuripitäjien kirkollisten
olojen kehityksessä, kuinka seurakunta
toisensa perästä muodostui ominta-
keiseksi kansallisuuden harvaassa kus-
sakin. Niinpä Lappeveden pitäjältä erosi
Taipalsaari ja siitä vihdoin Lemmi 1680-lu-
vulla kappeliksi oltuaan sita ennen Tai-
palsaaressa takanaana. Samoin Lemmin län-
si puolella Kalkkela v. 1614 ja Luumäki v.
1642 muodostuivat omia mainitsematta.

---

^(101.) J. Halenius). Mitä Näitä Lta-Suomesta. II. s. 7.

^(102.) Idem. op. cit. II. s. 8.

Jos siis otaksuminen, että Lemmi
 olisi saanut asukkaansa Uudeltamaalta,
 olisi oikea, niin minkä vuoksi ei Lemmi
 jäänyt etelä-talvi länsipuolisten naapu-
 ri-sutujen taakamaaksi ja sittemmin hei-
 dän kappeliksi? Se päin vastoin esiin-
 tyy Saariaisten (Taipalsaarelaiten) taka-
 maana, riitelee heidän kanssa Taipal-
 saaren kirkonrakentamisesta ja eroaa
 vihdoin sen kappeliksi. ^(103.)

Tuntuu sen vuoksi luultavammal-
 ta, että Lemmi juuri Taipalsaaresta talvi
 ylimalkaan pohjan ja idän puolelta on
 saanut asukkaansa ja että, jos ylläole-
 vissa taruissa susinkäärä on perää, Uudelta-
 maalta saapuneet väestöt on ollut hyvin vä-
 hälukkuinen, talo-tähti kyläkunta esim., jo-
 ka ~~chika~~ juuri on asuinpaikakseen sat-
 tunut valitsemaan Uimurisen kylän (siv. 193).

^(103.) J. Halenius). op. cit. II. s. 5-6.

Yllä olevan yhteydessä sopi-
lustella kylläluundot Lemmellä tarjona
olevasta lätitöistä.^(104.) Ne ovat:

Ahtiala, Hakulila, Heikkilä, Huttula,
Hyvärilä, Itä (Titiä), Juola, Kuikkamies,
Keskisempää, Kärmenmies, Kaamamies,
Kapiala, Kurkela, Korpela, Laakkola,
Lavola, Mikkola, Merenlahti, Metsola,
Ruppola, Räsä, Pöllölä, Parkkola,
Ruomi, Ruohiala, Sorvali, Suomalainen,
Suonala, Laila, Luontakais, Lutela,
Taipale, Torvinen, Tvanen, Uunimies,
Urola, Väinikkala, Vårdö (Värlö).

(104.) H. Kouvo. Lemm. pitäjän kertonut. Käs-
kirjoitus Suom. Kirjall. Seuran Arkis-
tossa.

Kirkot Lemillä.

Lemin kutsunmaiden kirkko, jota oli alotettu, kun Lemm kylät 1680-luvun alulla Taipalsaaren eväseurakunnasta itsenäiseksi kappeliksi erosivat, ^(105.) paloi tuskin valmistuneena. ^(106.) Kerrotaampa, että tulipaloa epäiltiin Taipalsaarelaiten (Laariaisten) toimien pansumaksi heidän kirkkoherransa Laaren papin kehoitukses-

---

^(105.) Ad. Neovius. op. cit. Atl. XXXII, 56.

^(106.) J. L. (alavius). op. cit. II. s. A. 5-6.

ta. Saariaiset olisivat näet alkityöhön
ryhtyneet, koska pelkäsivät, että o-
maa kirkkoon kyllenisi yllä pitämään,
jos Lemiläiset omaksi kunnaksi eroai-
sivat.

Seurakunnan toinen kirkko py-
tyi pystyysä 100 vuotta. Sen kolmannen
nykyisen kirkon rakensi v. 1786 haak-
koon ^{olevalle paikalle} ~~pää~~ edellisestä ^{kuulu} ~~kuulu~~ ^{ruusan} ~~ruusan~~ Stä-
Luonan ^{puutikkoon} ~~puutikkoon~~ ^{elisa} rakentaja,
Johan Salonen Savitaipaleelta, kuten
seuraava kirkon laissa oleva kirjoi-
tus osoittaa:

"Hoc templum
Aedificatum
est anno 1786
ab Aedificatore
Johan Sa-
lonen."

Tämän kirkon rakentamista näyt-
tään jo 1780-luvulla alulla alotettavan, sil-
lä Lemmijärven kirkonarkistossa säily-
tettävässä kunnankokousten pöytäkir-
joissa v. v:ltä 1781-1813 lueaan toukok. 12
p:nä v. 1781 pidetyn kokouksen pöytäkir-
jassa: "Timmerkarlen Märthens ifrån
Friedrichshamn såsom i byggnings
konsten fullständigen inkommen antogs
af allmoget till byggnadsstare."

Kirkko korjattiin v. 1874 seuraavaan
edellisessä mainitun kirjoituksen vas-
tapäätä kirkon laessa olevan sanan
mukaan: "Tämä Temppli Korjat-

tu W. 1874. A: Klemi

M: L: J: N: H: F: "

Silloin myös maalarit lienevät
kirkon rakentamista koskevan kirjoituk-
sen väärin ymmärtäneet antaneen sanalle "se-

"dificatum" nykyisen väärän muotonsa.

Lemm. pöytäjän nykyinen kirkko on aivan yksinkertaisen sisältä valkeaksi maalattu sekä siistikkomallia.

Sen saarnastuolissa ja saarnastuoliportaiden kaiteilla koristavat seuraavat kuvat: I. Matheus, I. Marcus, Salvator Mundi, I. Lucas, I. Johannes, Aron, Moses, Abraham. Saarnastuolin yläpuolella on katos varustettu yksinkertaisilla rakennuskoristeilla. Katoksen sivuiliin on maalattu toivia soittavien eukelien kuvia.

Kirkossa talletettavista esineistä mainittakoon vanha puunkansin sidottu raamattu, varustettu kaladella punaisilla ja mustilla kirjaimilla painetulla kansilehdellä, joista toiseen on kuvattu matja ja suitsuava ulinuurua. Kirja, joka alkaa kahdella

esipuheella ja vündellä "registerillä" eli
 johdatuksella, on "J U R U L A",
 Prändäty Kuning. Acad. Kirjan = Prändäjältä Johan
 Christopher
 Frenchelliltä, N. 1776."

Levin kirkontapulin seinässä
 oleva kirjoitus ilmoittaa meille sen ra-
 kennusvuoden ynnä rakentajan, joka
 nähtävästi on sukua jo mainitulle kir-
 konrakentajalle. Luvaa lueaan:
 "Tämä kaunis Kellotapuli on rakettu Arns-
 vuden Lar-
 najan ja Kirkkoherran viran toimittajan ai-
 kana Johan Fleuric Lovijg-
 berg nimeltä, luvon oppineelta Kirkon
 Byggnästarilta Mathias Paloselta
 Vuonna 1821."
 Tapulissa on kolme maalimäkel-

loa, joista suurin on valittu Helsingissä
 Osberg & Badella v. 1863. Suurempi van-
 hemmista, painava 6 puuntaa, on C. Meyer'
 in valassa Tukholmassa v. 1760. Sen toi-
 tella siivulla lustraan:

" U M A L A N Nimen Oumiaari La
 Herran Seuracunnan Tarpseri
 On Tämä Kircou Kello Oumia
 Cappeliicunnan Kircou, Taipale-
 Laren Enäkircon La Oumia Cappel-
 Cunnan Oumia Maxolla La Custa-
 Maxella Ostettu, La Toimitettu Mart:
 Wirmanild Stockholmist Wuonna 1760."

Kastopäisellä puolella on kirjoitettu:

"Minun Ainei Luloisen
 Otta Kasten Hloiten
 Riemä Lis Herras Kopriast
 Riemuitseman sin Lesuxest
 Ettäs Sydämel Herämel

Ulcus Foivos Pili Ylhaissell
 Pimen Turvas On Losuon.

C = Meyer fecit. "

Pienen Apundan painoinen kello, joka
 v. 1735 myöskään on Tukholmassa valet-
 tu, sisältää ainoastaan Toisella sivul-
 laan seuraavan:

"

(1.)

Laborum Praestitutit
 6^r Näsman, Holmus
 Anno 1735. "

(1.) Kuvan ympärillä tähdellisiä.

Asumusjäännökset

Kuuntele! muinaisjäännöksiä,
kuten jo on huomautettu, Lemm. etihis-
torialliselta ajalta ei varmuudella tun-
neta ne kalli, joita ehkä seunoisina
olisi voitu pitää, lieusvät kuitenkin, vai-
kapa hyvin varoisen näköisiä, ainoas-
taan lukuisten sotain liovittämisen as-
musten jätkeitä Lemm. historialliselta
ajalta ja kerrotaan niin muodoin mui-
den samallaisten yhteydessä

Kurkelan kylässä Gabriel Parta-
miehen maalla Kijavuoren läheillä hie-
kan matkaa entisestä Hietta-ahon torpas-
ta nähdään polun varrella, joka edempä-
nä yhtyy Savitaipaleeseen kulkevaan
maantiehen, kaksi varson tapaista kö-
vikasaa, luultavasti kuitenkin aino-
astaan uuninsijojä Luurempi näistä, noin
3 m. ristiin ja lähes 0,5 m. korkea, on polun
oikealla, pienempi noin 2 m. ristiin ja
myös 0,5 m. korkea sen vasemmalla puolella.

Uuninsijojä, 5 kappaletta, ovat
noin ikään kivikasat Luomalaisen kylän
Heikin talon maalla: jokaisesta on saa-
tu hiiliä, tuhkaa, tuhta ja lahoja puita
sillä päillä erästä 2 syltä "kanttiinsa" olevaa
uuninsijaa ympäröivästä huonemperus-
tuksesta, joka oli ollut ainakin 6 syltä
pitkää päättäneen huomattavista "tuvan

seinän aluksista" — Oupa muutamilla
asuinpaikoilla myös löytynyt vähän
luusirujalkia.

Toisessa paikassa samun talon
maalla, missä ennen kuului olleen Ra-
kunun asuinpaikka, "herra'n tupa", o-
li jällellä "myyryä", aluskiviä j. n. e. Pe-
rattassa löytyi siitä noin kyyvärän sy-
vydeltä teslusikan kokoinen metalli-
lusikka ilman minkäänlaisia koris-
tuksia — Samasta pellostä kuin edelli-
set löytyi ojaan kaivasta läheltä pin-
taa "raudan paskaa, rautasiruja, tysiä",
mutta ei minkäänlaisia työaseita.

Launaraunioita sanottiin löy-
tyvän paikka paikoin pitkin Siivijärven
rantoja. Launoissa oli kalamiehillä ol-
lut tapana lämmitellä ja siihen kuul-

tavasti pakolaiset muunon olivat pölou-
tuneet sodan melkkettä pakoon. Muun
muassa tavataan semmoisia korkeakal-
hoisessa Limasareissa Hietamiehen
talojen maalla lähellä Luumäen ra-
jaa vastapäätä Kenäimäntä.

Kiinteiden muinaisjäännös-
ten joukkoon, vaikka varsin myöhäi-
sillä ajvillā, 1700-luvulta, luetaan
victa entinen Glyvärilän hopeakaivos.
Se sijaitsee Hopiavuori nimisellä Gly-
värilän kyllässä Matti Luukkaan talon
maalla noin 1 km. talosta koilliseen
pää.

Toisen viereisen talon maalla,
myös talosta koilliseen, on talon ala-
puolella pellossa ollut kivähasa, jota
hajottaessa on löytynyt kuonaa ja mms.

taa tuhau sekasta maasta. Kastapäi-
sen mäenrinteen pellossa on samallaai-
nen. Ehkä ovat kaivoksen aiukuista pa-
jan siijot! Jälkimmäisen vieressä on
ollut kaivo ladotuista kivistä. Sekin
nyt hävitetty.

Muistoja ja jäännöksiä Sota-ajoilta.

Kainikkalan kylän Turjalan
talon Heikki Muhlén maalla Taikina-
lähteen penkerellä muutama askel
maantietä etelään päin on neliskul-
mainen kivimäntä, johon ennen sodan
aikana kerrottiin Sotaherran "kornetti

Stagerman'in "haudatuksis" Gupärillä
on kiviaita suojana, vaikka se myöhem-
min on valunut kokoon keskelle.

Ainakin puoli tusinaa samal-
laisia kivikasojen tapaisia on päri-
kyymmentä askettä alas mäenrinnat-
ta pitkin lepikössä.

Luomalaisten kylän Hovimaa-
talon maalla on Heidemäki's Kerro-
taan siinä ennen itonviikan aikana
olleen vahtituvan.

Suppolan kylässä on jossakin
kaukaalla hautoja sota-ajoilta, jolloin
näillä mailla on tappeluita ollut.

Hyvärilän kylän Japanaisen
talon maalla kuuluu Ahmammäen mää-
nikössä olevan kasakka haudattuna.
Japanaisesta puhuttaessa mainittakoon
Sivipusemen, että Japanaisen salustea

myös on jotakin löytynyt, vaikkas ker-
toja talonmestaja Matti Luukas muis-
taut, mitä siinä olivat.

Kuusen mainitun Kivi-järvessä
lähellä Luumäen rajaa olevan Liima-
saaren vastapäätä on Penäinmäki,
jossa Venäläiset jonkun sodan aikana
polttivat saunallisen pakolaisia.

Huttulan kylässä on liekan
vedossa löytynyt ihmisen luuta.

Taruja Oasteista

Kuolteenkanhaalla Lähm-jä Kivijärvien välillä kerrotaan sodan aikana kätkestyneen vauhallisen hopeita. —

Siinä muuten mainittakoon⁽¹⁰⁷⁾, että Lemm kappalainen v. v. 1744-1756 David Gestrin, myös "ilikko Taavetihe" kutsuttu näitten järvien välisellä Kuolteenkankaan eli -kanhaan halki kaivatti kanavan n. k. Papinajan. Sitä myöten pääsi hän mukavasti menemään Kanhaupellon taloon (Pöllölässä), josta oli hänen omansa. Keväällä saa-

---

^(107.) J. L. Laksenius). op. cit. II. A. 7.

tiin hyvästi kaloja kanavan pohjois-
päässä kohdassa, mutta se kalapaikka
joutui myöhemmin Kärmsenmiemen
hylän asukasten haltuun.

Kuonin hylän Kärmsenmiemen
jäljellä sanotaan kyntäessä aivan
tarttuneen vasikattilaan, joka oli
hopeaa täynnä. Mutta kun kyntä-
mies kiersi, hävisi kaikki taas
maan pöveen.

Paikkainnimet ja Niihin Liittyvät Tarut

Lüma-sanaan yhdistyneitä ovat:
Huttulan kylässä Lümanmäki,
Lünnimiehen kylässä Lümasaa-
ri ja Lümanemi.

Kurjen kylässä Lümanmäki. La-
malla mäellä Lümanmäen toppa ~~hita~~
~~muinaisjäännöksiä ei ollut tiedossa~~

Hiitämiehen talojen maata on
myös Lümasaari niminen korkeakallioi-
nen saari Kivi-järvessä lähellä Lü-
manen rajaa vastapäätä ja edellä mai-

nittua Penäimäntä

Kuikkaumäen kylän Huittulan talojen maalla lähellä Marenlahden Remusien taloja löytyy Lunnanpäämäki ja -nitty.

Suomalan kylän Suonin talon maalla on "Kark' korven vuor'."

Laman kylän Adam Suonin maalla on "Hau'anniemien mäki" sekä Lunnakivet niminen paikka, jossa löytyy suuria kiviä.

Suomalan kylän Adam Pesärin maalla on "Roiskolon vuor'."

Ruomin kylässä Elias Kirvesmiehen talon maalla on Luostarinmäki, jossa taru tietää joukkumoiria kiviannioita löytyneen (vt. j. 1881).

Syntyjäisen järven rannalla on niemke "Syn' niemi". Sen luo-

na kahden vuoren välissä notko n. k.
 "Lapi'ous." — Kiereisen vuoren rinteellä
 on kalliosta outto paikka aivan kuin
 luolan suu, jota kutsuttiin nimellä
 "keller" ⁽ⁱ⁾ "3"

Gabriel Nikusen maalla koho-
 aa "Linnuksenvuori" 13 syltä yli veden
 pinnan & ympärillä kuuluu olevan vettä
 vielä 3-sylen verran.

Punkasen talon maalla on
 Rajavuori ja Naskimäki.

"Hiärämies", jossa vanhaan
 aikaan oli asukkaat.

Kaimikkalan kylää sanotaan
 "kuolikaupungiksi". Siellä on pilalla eri
 talollisille annettu nimet, joita kaupun-
 gin virkamiehellä on: "rovasti, pormes-
 ti, vikaali, kuostuma." Kaimikkalan kirkon ro-
 vasti sai nimensä suuruudesta puhelmisestaan.

Kaikki Kouvon Suom. Kirjall. Seuralle jättämästä Lemm. pitäjän kirkosta mainittakoon seuraavat paikkannimet:

Jänkyjärvi (nyk. Jänkö-), Koukunsalmi,
 Ketjaselkä, Kivijärvi, Työsaari,
 Haudauselkä, Luuri ja Pieni Rapasalo,
 Metelinselkä, Arkainsaari, Naskinselkä,
 Sarkalahden selkä, Kaamanniemi,
 Monola, Kuukseuden ranta, Ukonlahti,
 Sauvin koki, Kaitajärvi, Kuukseuden selkä,
 Haapalahti, Kähönsalmi, Kyronharju,
 Uusikulahki, Telataipale, Korumharju,
 Raattiseura (Ruonin ja Luonin kylien
 itäpuoliset seudet. Länlistä puolta se-
 läimellä on kutsuttu:) Kuteuden puoli,
 Vuollien taipale Lahmajärven ja Kuuk-

senen välillä, Suurmajon maki lähellä Sal-
 men kylää, Ruonin kapea, Chättävän
 vuori lähi Savitaippaleen rajaa, Mäkiäkon
 kukkula samalla selänteellä kuin edellinen
 Mikkeliin johtavan tien varrella, Munkan
 talot Luontakaisissa, Kiihlomäki Lute-
 lassa, Väärämäki, Kotimäki Luomalai-
 sessa, Kuoletien kansas, Jokivarren kylä,
 Klissaari, Ulini (t. Ulininmäen, kylä),
 Kolajärvi, Nuorakoski, Keskisewjärvi,
 Lyntymäisen järvi, Ulininjoki,
 Lärkämäjoki, Lelvättijärvi, Majavalan-
 pi, Katikkolampi, Leimujärvi, Khol-
 koski, Hassilampi, Lammalahti,
 Kujasensaari, Ulininkapea, Klemin Jal-
 kosalmi, Tyryn Sydäntäso piltäjän poh-
 joismurkassa, Nuorajärvi, Löytämäjärvi,
 Kaattiseuranta, jolle piltäjän itäiset kylät
 ovat sijoitetut.

Tavoista

Kosimista Lemillä sanotaan "luvan
 kysymiseksi, kosimiseksi tai morsiamen tekemiseksi".
 Jos viikon kuluessa jonakin päivänä kosi siha helitä-
 tä päivää seuraavana sunnuntaina vietetä kihlajaisia,
 kuten Lemillä muuten on tapana ja joita tavallisesti
 vietetään hyvin suurelajisesti, vaan vasta torstai sun-
 nuntaina kosimisen jälkeen, niin edellistä sunnun-
 taita kutsutaan "rokan seisottamiseksi". Sillä
 jos tänä sunnuntaina joku uusi kosi ja on
 viennyt tytön suliselta kosijalta, niin tältä silloin
 on "haadettu rokka". Lemiläisen sanos: "Rokka
 niät hänseltä kuatu haultijeen. Rokka m(e)jän
 muoahan." (1.)

---

(1) Vrt. tästä ym.ä muutamista muista tavoi-
 ta Lemillä: J. Halenius). Nälä väit. II. s. 8.

Puheenparia.

Maanviljelystä koskeva:

Kun puut kaadetaan maahan,
syntyy "kaski", mutta kun ne ovat poltet-
ut ja paikka on perattu, muodostuu "palo".

Kun notko laitetaan "ruukik-
si" (viljelykseksi), syntyy "röna".

Kylällä maata = "ruukata maa-
ta".

Kokattu otra kootaan "otran vi-
sikoksi", jossa on yhdeksän lyfettä, kah-
deksan pystyrsä ja yksi hattu; ennen
viisikko muodostettiin kymmenestä, joi-

ta kaksi hattua, koska "tuul' viskoi pois
piällimmäisen hatun"

Ruista taas otetaan 18 lyhyttä,
16 pystyyn ja 9 hattua, jolloin saadaan
"kukkilas"

Kauraa "parmaan väliin vrisi-
koille kuten Lappeen puolella", mutta
Lemillä tavallisesti kuitenkin "haavalle"

Kermaa sanotaan Lemillä "re-
taksi, maizon piälliseksi"

Lemillä: "lähtää sothun telkoon, sot-
koa riepuja" = Lappevedellä: "lähtää pyykin
pesuun, pestä vaatteita"

Kiedä vensellä toispuolisella rannal-
le = "huittää"

Ulkoportaat = "huisti"

Tien reunassa, vieressä olevasta
talosta sanotaan, että se on "muantien
hallussa"

Puhsemparsia Keikki Kouvo ja
mainitusta Lemm pitäjän kertonuksis-
ta:

Takamaata sanoo Kouvo "korviksi"
Muori "kuesipuu" = "uore"; kuivem-
pilaatuinen on "karanku eli karanuore"
Pitäjä = "pitäjäs"
"Työ^{ku}pöhoivu", joka jätetään karkaa
kaataissa.

Kukkkula, mäkkipaikka, josta met-
sä, puut ovat poistettut, on "mukipää"

Rapakiveksi mursutunut kivi-
laji-kasa = "raparyöpäs"

"Pitälä", joskus myös "pihlaja"

"Pajatin", josta tehdään pienten
astian vahteita,

Kaskimäet = "työsiömaat"

"Kannava, suokannava", ei kannerva

"Nokilainen", eikä nokulainen

Pellavaa kasvatetaan pellossa, jos-
kus myös niitussakin "vierrettyä"

Laukko = "saarva"

Taivaanvuoli (lintu) = "vaubapöytä"

Kuhankieittäjä (sam.) = "kuha"

Kaija, kalalokki (sam.) = "kajava"

Melutäinen = "motiivinen"

Muikku (*Coregonus albula*) = "raapys"

Ampiaisen = "neuliaisen"

Keskenkasvoinen hevonen, var-
sa = "säikkö"

Keskenkasvoinen lammas = "karilla"

Keskenkasvoinen siika = "tallo"

Keskenkasvoinen lehmä = "joutam"

Puvuista.⁽¹⁾

Miesten pukuja:

Miehet ennen juhlapukunsa käyttivät pitkää valkeata "nuttua", joka rinnalla oli eri tavalla koristettu. Nuttujen oli "suora-, suilti ja nuheimmattu".

⁽¹⁾ Vrt. myös J. Halenius). Näitä näitä st. II. 1. 8-9 jota tässä ei kuitenkaan ole käytetty, koska yllä olevan luovan tarkoitus ainoastaan on taltteen ottaa muutamia kausan suusta saatuja tietoja Lemiläisten puvuista. - Lausea ondatastettu luovasta sivulla 218.

"Luvraa mettua" eroitukseksi "kulttimetusta" käytettiin kirjavan pusakon haussa kesin, talvin, arki- ja pyhäpäivinä, pidoissa ja kirkossa j. n. e.

"Luittimetussa" oli aina mustat nauhat kauluksessa sekä reumuk-sissa.

"Nukkeinmettu" taas oli "nukkaimien" haussa, lauteilla ahtaampi se-
kä kummassakin syrjäpuolisessa osas-
sa selän takana mustista nauhoista
ristit.

Ylimalkaan mettuun käytet-
tiin sarkaa, palttinaa, samettinauhat
sekä säämyshää nappien kohdalle.

Myös turkeissa samoin kuin mu-
tuissa "nukkaimet" joskus kulkivat ym-
päriinsä, joten muistuttivat venäläis-
ten vielä käyttämiä lyhyitä pik-

ku turkkeja.

Mutan ympärillä oli kova
vyö, "pusakko". Se oli tavallisesti tehty
kirjavista villalangosta, välistä taas le-
väännästä nahasta sekä varustettu suu-
rella solella. - Pusakkoa käyttivät myös
sukkaspojat.

"Kurtikoilla ja västeillä" oli hi-
hat eroitukseksi "livoista", josta ne
jouutettiin.

Kurtikka, edestä pitempi ta-
kaa lyhyempi, oli varustettu "volleilla"
sekä vaskinapeilla lapaluiden ala-
kasassa.

Kästit ulottuivat "pöksy" kau-
luksen. Tähän takapuolelle päin oli
kaksi "halennusta". Olivat niitä kurti-
koissa tavattavia paksuja kurtthya vai-
la. Selkät levcärantuisista mustan,

keltasen- ja punasenvärisistä haukaista
 liivit, niin kuin nykyiset olivat
 vähän lyhyemmät, olivat "pyst' hau-
 luksen" kanssa.

"Käpämyskäpöksyt" olivat kah-
 ta lajia, pitempiä ja lyhyempiä. Kä-
 köitten alajatkona käytettiin patllina-
 sia "riispuja".

Päähuoneena oli suuri tina-
 solilla varustettu "pajarskhattu" katon
 pääskoläisillä.

Sitä päitsi löytyi "neulomys-
 sy", tehty lampaanvilloista ("puikkoin
 kanssa neulottu"); tupon päälacella.

Näisten pukuja:

Näisten paitoja on kahla lajia:

"yhä vuotaksaa" leivät "yliset," joita
 hyvin useasti "soitettiin", sekä "hosek-
 kipaikat", joita si runon useasti muu-
 tettiin - toinen kuusi yläisiä tehtiin palt-
 tinasta ja muihin omuettiin "alasi-
 met" harkkamuusta aineesta, n. k.

"pükkö"

"Pää'panopölkhyllä" valmistet-
 tui naisten päähineitä "lakkeja ja
 myssyjä," joissa "suippu" uudemman-
 kuosisilla oli matalampi"

Käytettyjä Lähteitä.

Päinnettua Kirjallisuutta:

Arwidsson. Handlingar etc. I, III.

C. von Bonsdorff. Om donationerna och förlä-
ningarna samt frälsköpen i Finland
under drottning Kristinas regering.

Borgå Tidning. 1842, 1844.

Chronicon etc. - Pothow. Alboac 1799.

Scania. I.

Finska Vet. Soc. Bidrag. 9. Ahlander: Skolver-
ket inom fordua Wiborgs och nuva-
rade Borgå stift.

Finska Vet. Soc. Bidrag. 13, 14. Ahlander: Herda-
minne för fordua Wiborgs och nuva-

raude Borgå stift.

H. Gebhard. Savonlinnan läänin oloista vuoteen 1571.

Gottlund. Läsnig för timmar.

G. Graufelt. Sveriges Ridderskaps och Adels Wapenbok.

H. Grotenfelt. Suomen Historia Ulkonpuhdistuksen aikakaudella 1521-1617.

Historiallinen Arkisto. X-XI, XII,2, XIII,1;

Historiallisia Tutkimuskokkeita XI: Sotatapa-
ukset Etelä-Suomessa ja Suurim-
maalla v. 1590. Kertoellut Otto E. Heurath.

H. E. F. Ljungerus. Sveriges historia under
Karl X Gustafs regering.

Klingspor & Thurnstedt. Sveriges Ridderskaps
och Adels Wapenbok. I-III.

Yrjö Koskinen. Sveriges Historia. (1.)

Yrjö Koskinen. Suomen kansan historia. Toi-
nen painos. 1881.

(1.) Ruotsalaisessa ja suomalaisessa painoksessa eri-
laiset tiedot v. 1590 sotatapaustenista.

- K. Poon Knorrung. Gamla Finland.
 G. Lagus. Wipurin historia. II, 1.
 Wih. Lagus. Sunnismatiska Anteckningar II. Om
 mynt funna i finsk jord. Öfvertr. ur F. Vet. Soc. Helsing. 60.
 K. G. Leimberg. Bidrag till kännedommen af
 vårt land. VI.
 K. G. Leimberg. Handlingar rörande finska
 kyrkan och presterskapet. I-III.
 A. Lindh. Lyhykäinen Historiallinen ja Maan-
 tieteellinen kertomus Savitaipa-
 lsen pitäjästä.
 A. Lindh. Lyhykäinen kertomus Lappeenranta.
 K. R. Melander. Kuvaus Suomen oloista v. v.
 1617-1634. I.
 Ad. Neovius. Kyrkornas i Borgå stift inven-
 тариpersedlar
 J. M. Salenius. Kraikanusko Suomessa.
 J. M. Salenius. Aikla Aikla Iltä - Suomessa. II.
 J. M. Salenius. Vistoja Ayräpään Taulasta Kib

lakumasta.

M. G. Lohybergson. Finlands Historia. I-II.
Huumi. 1845. Edw. Grönblad. Carl IX:s plan
att förbinda Lången med Finska
vikern.

Swenska Literatur-Sällskapets Skrifter. III. K.
G. Leimberg. Finlands territoriala för-
samlingars ålder, utbildning
och utgrenning intill 1885 års ut-
gång.

H. Tawastsjerna. Lisätietsjä Luomen Lota-
historiaan Juhana III:n halli-
tuksen alkuvuosilta.

J. J. Tengström. Gezelii d. y. minne.

J. C. Waaranen. Landtdagen i Helsingfors 1616
och Finlands dåvarande till-
stånd.

J. C. Waaranen. Öfersigt af Finlands till-
stånd i början af sjuttonde

Äbo Domkyrkas Lvarthok.

Käsikirjoituksia:

Gottlund. Antiquariska Samlingar. I, IV.
Suomen Muinaismuisto-Yhdistyk-
sen arkistossa.

Reinholdin'än kokoelma. Kotelo N° 77. Iki-
den.

H. Kouvo. Lemm. pitäjän kertonut. Suoma-
laisen Kirjallisuuden Seuran ar-
kistossa.

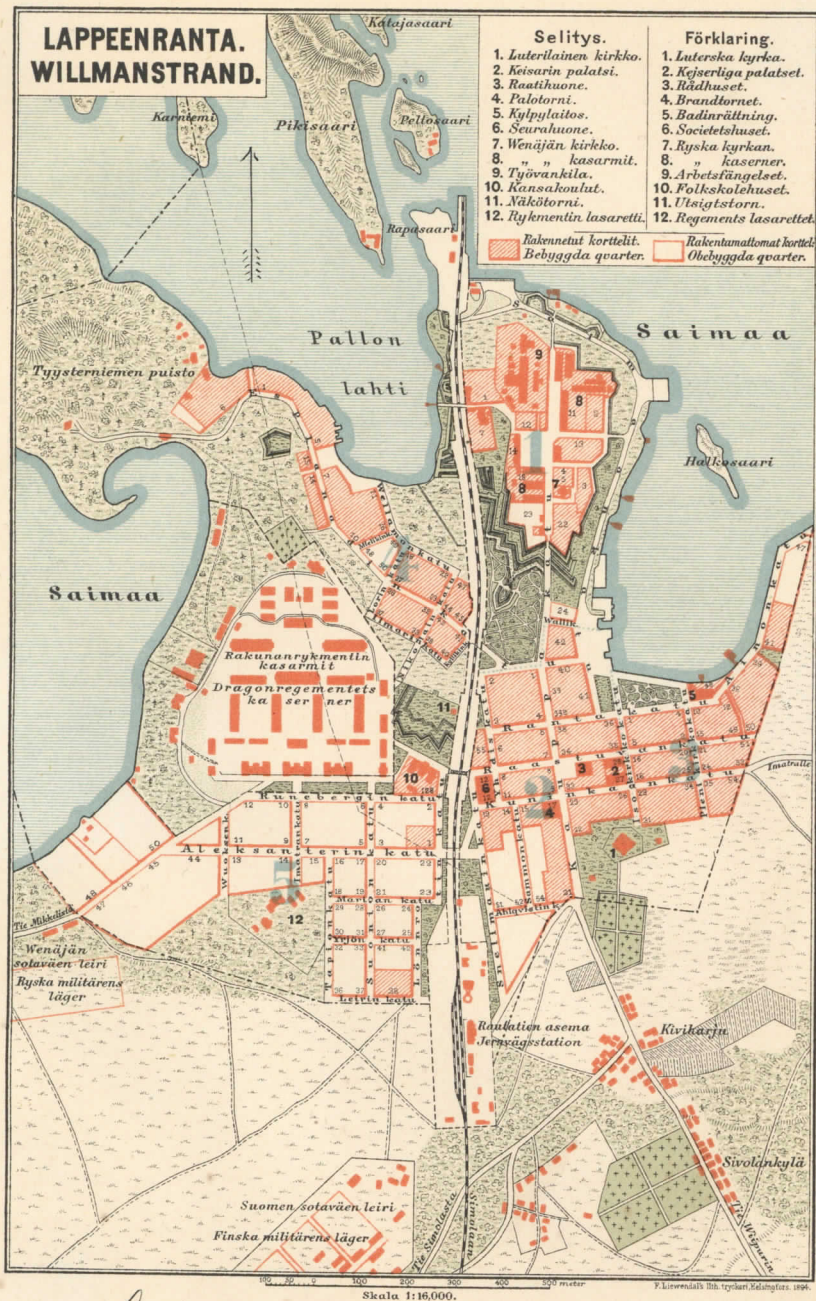
Kallion Historiallisen Museon Luettelo.

Karttoja:

H. Lonneström. Purje-Väylä Kartta Lap-
seurannasta Petrasaareen v. 1866.

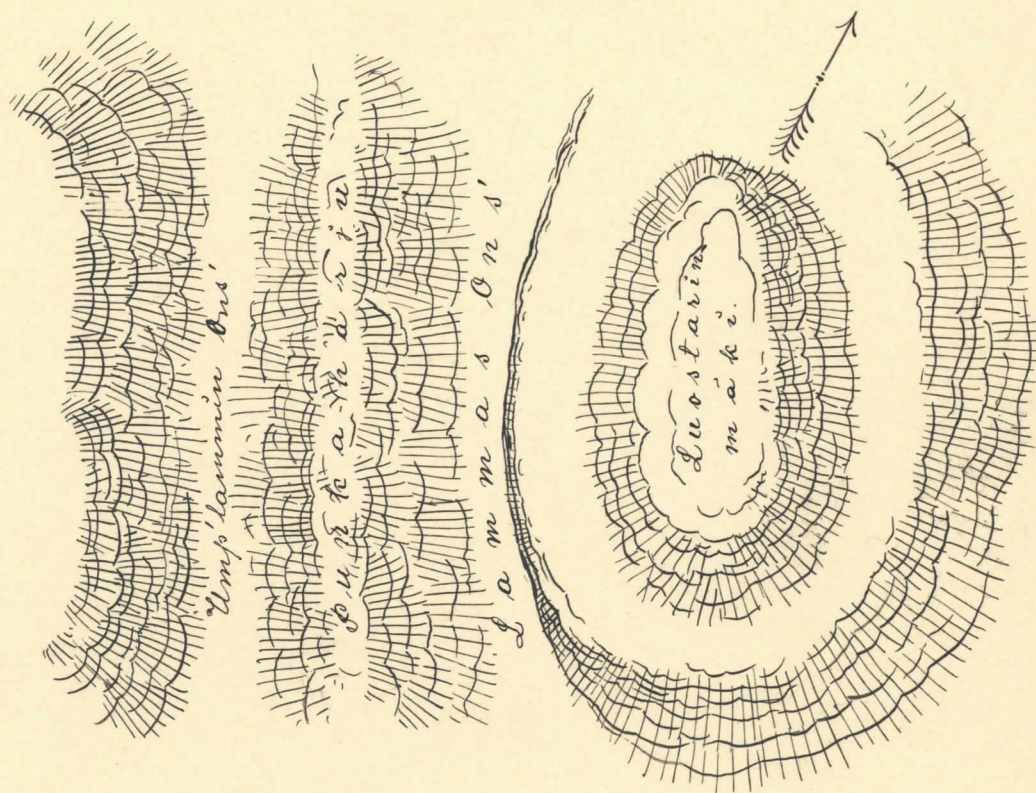
Suomen Kartasto ynnä Tokesti. Suomen
Maantieteellisen Seuran julkai-
samas

Suomen Yleiskartan Lehti F4.

*Suomi Kartasto.
Suomen Matkailija - Yhdistys.*

Ruomin Luostarinmäki.
Lemi.

Lappeenrannan kirkko (lännenpuolelta).

*Pyhän Nikolauksen patteri Lappeenrannassa
Ostian lämpöaluetta.*

Lappeenrantaan esittävä panoraamakuva.
 (Ottelu Nikolauksen pöydällä sijaitsevista näköaloista).

Lappeenrantaa esittävä panoraamakuva.
(Ottelu kellostapulista)

Lappeenrantaan kirkon sisuskuva.

A. Laitin. Taivaaseenastuminen.
Lappeenrauman kirkko.

L:rauman ent. linnoituksessa sijaitseva työväntila, sen virkamiesten asunnat sekä aivan samalla vallilla.

Lemin kirkko, Saarnastuoli - kuvia.

Lemminkäinen kirkko. Laarnastuoli.

Lemminkäinen kirkko (lännenpuoleinen).

Penäläisten laivastorakennuksen ahoeruksia
Dysterniemellä (Lappeenranta) 3

Lemin kirkon sisuskuva.

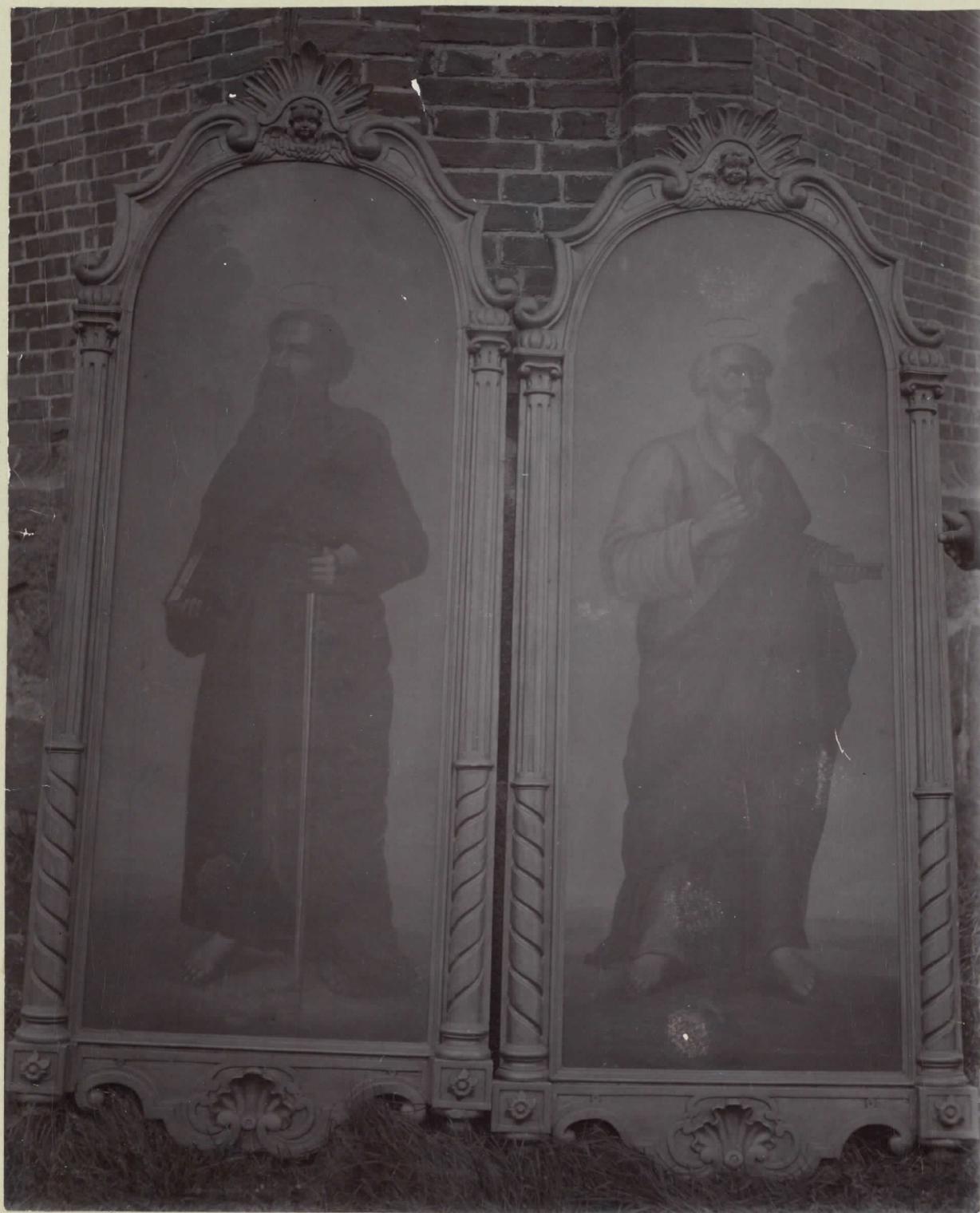
Luther.

P. Paavali.

Lappeenranta kirkko

Paavali. Pietari.

Lappeenrannan kirkko.

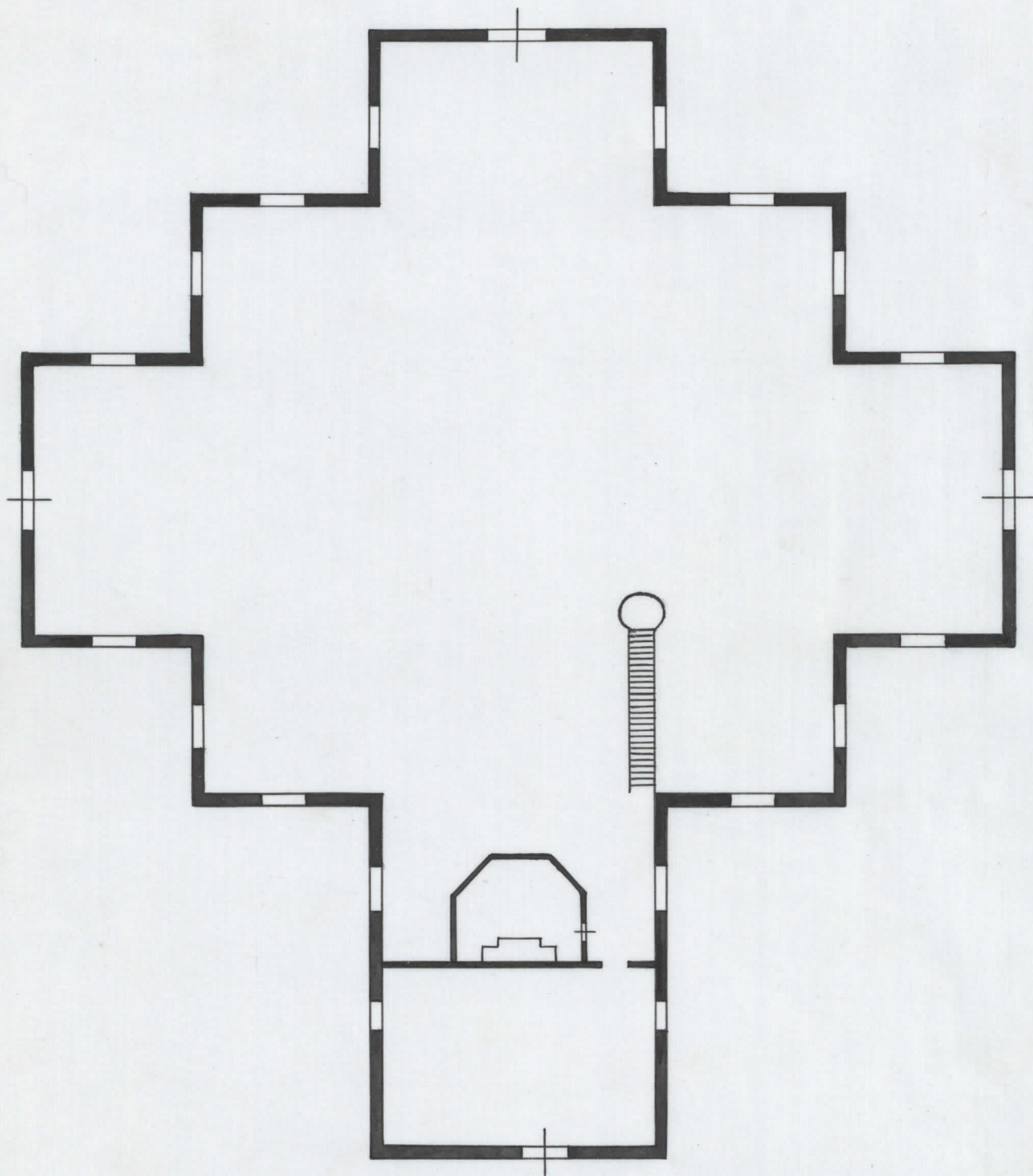

Abraham uhroa Isakin
Lappeenrannan kirkko

Kristuksen Ylösnouseminen
Lappeenrannan kirkko

Lappeenrannan Kirkon Pohjapiirros

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 meter

Originaali museossa

